

Зборник на трудови

Меѓународен научен симпозиум

АНТЕВО ДЕЛО

Меѓународна поетско-културна манифестација

„Анте Поповски – Антево перо“

Лазарополе, 25 септември 2021 година

Скопје, 2022 година

Издавач: КАЛАМУС

ул. „Ганчо Хаџипанзов“ 26, Скопје

www.kalamus.com.mk

Организациски одбор на Меѓународната поетско-културна манифестација

„Анте Поповски – Антево перо“

проф. д-р Венко Андоновски,

дописен член на Македонската академија на науките и уметностите

проф. д-р Кристина Николовска

д-р Атина Цветаноска

Жорж Поповски

Александар Поповски

Ирина Поповска

асс. м-р Иван Антоновски

Организациски одбор на Симпозиумот

проф. д-р Кристина Николовска, претседател

проф. д-р Венко Андоновски,

дописен член на Македонската академија на науките и уметностите

асс. м-р Иван Антоновски, секретар

Жорж Поповски

Александар Поповски

Меѓународен одбор на Симпозиумот

проф. д-р Кристина Николовска, претседател (Р С. Македонија)

акад. Ала Шешкен (Руска Федерација),

член на Македонската академија на науките и уметностите надвор од работниот состав

м-р Филип Фиданоски (Австралија)

Уредувачки одбор на Зборникот

проф. д-р Кристина Николовска, претседател (Р С. Македонија)

акад. Ала Шешкен (Руска Федерација),

член на Македонската академија на науките и уметностите надвор од работниот состав

м-р Филип Фиданоски (Австралија)

асс. м-р Иван Антоновски, секретар (Р С. Македонија)

Лектор: м-р Камелија Левенска

Техничко уредување: Марин Матев

Дизајн на корицата: Марин Матев

Печати: РОЈАЛ АРТ

ул. „Апостол Гусларот“ бр. 6/2, Скопје

Тираж: 100 примероци

СОДРЖИНА

Вовед кон Зборникот

АНТЕОЛОГИЈАТА – НЕПРЕСУШЕН РАСТАЈНУВАЧКИ ПРОЦЕС ЗА КНИЖЕВНО-КУЛТУРОЛОШКАТА НАУКА5

AD PATRES, AD PATRES: ЗА ТАТКОВИНСКИОТ ВИДОКРУГ ВО ПОЕЗИЈАТА НА АНТЕ ПОПОВСКИ

Катица Кулакова.....7

АНТЕ ПОПОВСКИ И БЛАЖЕ КОНЕСКИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЗБОР

Ала Шешкен..... 13

РАКОПИС ШТО СЕ СЕЌАВА НА СВЕТЛИНАТА (Слово за Анте Поповски, по повод 90 години од раѓањето)

Венко Андоновски..... 17

МОЌТА НА ДОВИЦИТЕ (Кон поетско-есеистичкиот опус на Анте Поповски)

Кристина Николовска..... 33

ЧИТАЧОТ НА ТАЈНИ ЗНАЦИ АНТЕ ПОПОВСКИ

Емилија Црвенковска..... 43

АНТЕ ПОПОВСКИ ВДОМЕН ВО УЧЕБНИКОТ *ВЕЗИЛКА*

Весна Мојсова-Чепишевска..... 51

ПОЕЗИЈАТА НА АНТЕ ПОПОВСКИ ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА МУЗИКА ОД ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК

Бојан Ортаков..... 57

АНТЕ ПОПОВСКИ ИЛИ ПОТРАГА ПО МАКЕДОНСКИОТ ЛИРСКИ КОД

Бранко Цветкоски.....63

ЛЕБЕДОВОТО АНТЕВО ОТКРОВЕНИЕ

Сузана В. Спасовска.....71

АНТЕ ПОПОВСКИ КАКО КУЛТУРЕН ПРИДВИЖНИК И ФИЛОЗОФ НА УМЕТНОСТИТЕ

Александра Јуруковска..... 79

МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСТОИНА И АНТЕ ПОПОВСКИ

Филип Фиданоски..... 87

ТАЈНОПИСОТ ВО ЕСЕИТЕ НА АНТЕ ПОПОВСКИ

Иван Антоновски..... 99

ВОВЕД КОН ЗБОРНИКОТ

**АНТЕОЛОГИЈАТА – НЕПРЕСУШЕН РАСТАЈНУВАЧКИ ПРОЦЕС
ЗА КНИЖЕВНО-КУЛТУРОЛОШКАТА НАУКА**

Токму во годината на големиот јубилеј - 90 години од раѓањето на великанот Анте Поповски, поетско-културната манифестација „Антево перо“ го удостои своето најново издание, во 2021 година, со континуитетот на Меѓународниот научен симпозиум „Антево дело“.

Антевото дело – не е само врвен и свет завет за нашата мисија, туку тоа е и предизвик, вечен и непресушен растајнувачки процес за книжевно-научната наука. Идејата - да се продлабочува кон големиот растајнувачки процес на книжевната наука, овојпат¹ ја воскресна Антеологијата на пиедесталот на науката, како тема со поттеми на најновото издание на Меѓународниот научен симпозиум „Антево дело“ коешто се одржува во рамки на меѓународната поетско-културна манифестација „Анте Поповски – Антево перо“, во родното Лазарополе.

Растајнувачките научни книжевно-културолошки процеси на грандиозното Антево дело, како тема на симпозиумот, од година во година, го покреваат и (ре)афирмираат научниот интерес за Антеологијата.

Така, Антевото дело – како „осветлувачки“ процес за книжевно-културолошката наука, стана реален предизвик за македонската, но и за светската наука, и успеа да ја покрене научната мисла за книжевно-културолошките теми на Антеологијата. Тоа ги отвори и вратите кон нови научни интерпретации и препрочити на неговиот опус, а особено кон досега неистражените аспекти на неговото творештво, но и на неговото дејствување, како културен придвижник и мислител од светски формат.

Одржувањето на научниот симпозиум „Антево дело“, во рамки на четвртото издание на манифестацијата во 2021 година, кога се навршија токму 90 години од раѓањето на Поповски, е голем завет, но и мотивација – и пред Антевиот творечки опус и пред книжевната историја и книжевната наука воопшто, и пред севкупната македонска, но и светска културна јавност.

Оваа крупна, значајна ревалоризација на Антевиот влог во македонската книжевност и култура значи покренување на нови теми во науката, нови аспекти, но и продлабочување на веќе актуелизираните. Процесите на натамошно проучување на опусот на Анте, и тоа не само поетскиот, туку и есеистичкиот, значат суштинско заживување на Антеологијата – како наука за Антевото дело, како книжевен и како културен придвижник и мисионер на нашата култура.

Симпозиумот имаше меѓународен карактер поради учеството на еминентни научници од светот. Најновото издание на симпозиумот се одржа хибридно – во живо во Хотел „Калин“, близу родната кука на големиот Поповски, но и онлајн – преку видео-обраќања на неколкумина научници од странство. Пандемијата² не ги спречи научниците да дадат свој прилог преку учество во живо, но и преку видео-обраќања или преку доставени реферати коишто беа прочитани на симпозиумот.

На симпозиумот учествуваа видни академици, универзитетски професори, научен подмладок, литературни творци, преведувачи. Влогот на македонистите, славистите и културолозите од странство е што отворија нова драгоцен светлина на Антеологијата. Антевиот стих и Антевата мисла поттикна повеќе референти со свои научни излагања.

1 Меѓународниот научен симпозиум „Антево дело“ за првпат се одржа на 5 и 6 октомври 2019 година во Лазарополе, Хотел „Калин“. Најновото издание на симпозиумот се одржа на 25 септември 2021 година. Раководител на симпозиумот е проф. д-р Кристина Николовска.

2 Симпозиумот се одржа согласно мерките за заштита од пандемијата.

Монументалниот влог на Поповски во македонската книжевност и култура, научно осветлуваше повеќе прашања: книжевни, културолошки, филозофски, македонствувачки, родољубни, но и космополитски, онтолошки итн.

Се применија и нови пристапи во исчитувањето на поезијата и есеистиката на Поповски, и тоа на повеќе рамништа. Се отворија повеќе недопрени прашања за Анте Поповски - како поет, есеист, книжевен научник, мислител, промислувач на културите, културен придвижник, филозоф на уметностите и толкувач на историјата и историјата на уметноста. Вечната Антева тема за македонството, останува голем и непресушен предизвик за науката. Научно беше толкуван и поетскиот влог на Поповски во македонската современа музика, а се говореше за Поповски и како истражувач на средновековието – медиевист и вонсериски познавач и истражувач на македонските средновековни ракописи. При плодотворните дискусии се отворија и толкуваа серија прашања од теорија на книжевност, теорија на култури, херменевтика итн.

Овој зборник е „дом“ на Антеологијата. Но, само во една нејзина етапа од својот развој, тој е сведок за стадиум на научната мисла, можен патоказ кон идните предизвици на оваа наука, ука, учение, но и врвна љубов кон зборот, словото, јазикот ни, суштините ни – она што за Анте Поповски беше и остана – врв!

Ете ваква е сега и денес Антеологијата – непресушен растајнувачки процес за книжевно-културолошката наука, којашто ја „растеме“, негуваме и развиваме преку оваа манифестација и овој симпозиум, со надеж дека се достоини на неговиот грандиозен подвиг.

Удостоени,

Организациски одбор на Меѓународниот научен симпозиум

„Антево дело“ 2021 година

Катица КулавковаУДК 821.163.3-1.09Поповски, А.
УДК 821.163.3-4.09Поповски, А.

Македонска академија на науките и уметностите

kkulavkova@gmail.com

AD PATRES, AD PATRES:**ЗА ТАТКОВИНСКИОТ ВИДОКРУГ ВО ПОЕЗИЈАТА НА АНТЕ ПОПОВСКИ**

Апстракт: По славната тројка на македонската книжевност - Славко Јаневски (1920-2000), Блаже Конески (1921-1993) и Ацо Шопов (1923-1982) – настапува т.н. втора генерација поети со нејзините најкарактеристични фигури: Гане Тодоровски (1929-2010), Матеја Матевски (1929-2018) и Анте Поповски (3.06.1931 - 1.10.2003). Поетското творештво на Анте Поповски има свој автентичен профил. Во овој оглед ќе биде укажано само на некои аспекти од неговото творештво, врз примери од книгата (Две тишини, Скопје, Pro Littera, 2003).

Клучни зборови: поезија, патриотски топос, тестаменталност, професионалност, македонски хронотоп, историски и библиски наративи, Анте Поповски, Две тишини.

Една од преовладувачките претстави за поезијата на Анте Поповски е претставата за нејзиниот „татковински“ карактер.¹ Поезијата на Анте го обновува и го актуализира, на свој начин, патриотскиот топос својствен за опусот на „тројката“ од годините на создавањето на македонската современа држава со статус на федерална единица во составот на југословенската федерација. Кој е тој негов особен начин на патриотско пеење? Лирскиот патриотизам на Анте е повеќе митски и транс-историски, за разлика од поствоениот патриотизам со свежи лузни и лични искуства и секавања на Шопов (Со наши раце, На Грамос, „Очи“), на Јаневски (Пруга на младоста на Јаневски и Шопов, Крвава низа: лирски фрагменти), или оној основачкиот, конститутивен, химничен патриотизам на Блаже Конески (Мостот, Земјата и љубовта, „Тешкото“, „Везилка“).

Постои извесна заемна рецепција меѓу личниот и колективниот идентитет во поезијата на Анте Поповски. Заправо, постои една по малку мистифицирана слика на Македонија во неговата поезија во којашто се пресликуваат одредени лични мисловни и чувствени предиспозиции на Анте: да воспева трогателно, псалмично, возвишено и елиптично, да прави од песната завет, свечена заклетва. Неговата песна го предизвикува времето, го обележува просторот, ја освојува душата. Кога лирскиот субјект зема грст земја од родната почва, и читателот како да зема, како да станува лирски субјект, како да е песната создадена за него, испеана за него, толку се поистоветуваат тие еден со друг, толку е силна заемната рецепција меѓу поетот и читателот.

Идејата за древноста на Македонија е срасната за него како човек, за неговото битие и за неговиот поетски логос. Анте не може да ја замисли Македонија вон нејзината архаична, античка, библиска и средновековна аура. Македонија се доживува, и самата, како архетип, како праобразец на татковина, а не само актуализација на универзалниот татковински архетип. Анте ја наоѓа аргументацијата за древноста во фактите и артефактите од културно-историското наследство. Битието на Македонија се рефлектира во нејзиното име кое опстанало со векови и кое не е обичен географски (макро) топоним. Македонија е верна на својот првобитен простор дури и во флуидноста на нејзините граници. Колку и да се преместувале нејзините граници, кон надвор или кон внатре, останувала идејата за Македонците, внатре и надвор од тие граници. Историјата, колку и да е полна празнини, шифрирани и нечитливи места, бришени и допишувани пасажи, сепак го следи без престан опстанокот на македонската идеја. Името е врзано за земјата, земјата со народот, народот со името. Тоа е тој кружен облик на опстанокот, таа приврзаност за почвата, таа верност на идејата, таа прираснатост за името. Просторот и времето се празни без Македонија сфатена духовно битие и цивилизациска парадигма.

Поетската слика на Македонија, Анте ја прошарува со библиските мотиви, затоа што Македонија е дел од наративот на Светото Писмо. Ние занемуваме пред фактите или поради

¹ „Еве ја таа проста земја од пајажина и од води“, стих од песната „Македонија“...

фасцинација, или поради неверување, или поради предрасуди, поради некаква актуелна тенденција. Тоа е таа голема тишина пред историските вистини. Остануваш без збор. Поетскиот наратив на Анте Поповски би бил нецелосен, па дури и неразбирлив без македонскиот топос. Со други зборови, поезијата на Анте Поповски е заштитна зона за Македонија, апологија на Македонија, сфатена како показател за христијанизацијата на Европа, за еклезијастичката употреба на Писмото (латиницата, глаголицата, кирилицата, алфabetот), па и за сакрализацијата на Азбуката (Глаголицата). Таквата Македонија е симбол на европската културна историја, колку и да се брише од нејзината официјална текстура.

Како што претставата за Македонија е незамислива без славната империјална повест од Антиката, така таа е впишана и во средновековна старословенска јазична повест без којашто е незамислива историјата на европската писменост. Византиската уметност е една целост која ги надминува локалните граници, така што локалното и универзалното прават меѓусебна рецепција, идентификувајќи се една во друга. Таа и денес опоменува дека државните границите се неретко насилство над отворениот и благороден простор на културата. Впрочем, материјалната култура не би постоела без нематеријалната. Анте се навраќа на одбрани мотиви од таа повест и на својата поетска мапа ги запишува како топоси на препознавање. Како што Македонија зазема видно место во ранохристијанската и средновековната византиска култура, писменост и уметност (фрескопис, иконопис, резба, градба), така мотиви од таа култура заземаат видно место во поетското творештво на Анте Поповски.² Овде ќе упатиме само на неколку наслови на песни од книгата Две тишини: „Јас, Лука“ (2003, 165), „Anno MMIII“ (2003, 163), „Крстици светлина“ (2003, 179). Македонскиот хронотоп се отсликува во разни периоди на поетското творештво на Анте Поповски, а во тестаменталната поезија од 2003 година, македонскиот хронотоп станува уште повозвишен, со поголема визура и слобода на гледање. Пред смртта нема потреба од самоцензура. Мисловната слобода е толку независна од нас што не може да се стави под владеење. Тогаш се потиснати баналните клишеа и вообичаените препреки. Песната ги прескокнува оградите, фрустрациите, забраните, табуата. Усвоениот наратив за покрстувањето на паганските народи на европско тло, наративот за големиот премин од паганизам во христијанство, не може да ја одмине Македонија. Во песната „Проповед на апостол Павле“, поетот е збунет пред извесната нелогичност, дека треба „да се надева“ кога ќе види дека „потомството исчезнува“! На што да се радува ако потомството исчезнува, прашува реторички поетот (Поповски 2003, 80).

Во песната посветена на Петре Бакевски, Анте го опева мотивот на анатемата низ призма на еден историски податок за петтиот христијански собор во Константинопол, кога соборот го осудил „Македониј, монах од Лихнида“, „поради самогласките во неговите зборови / кои испуштале долги воздишки“ (2003, 149). Тука тој дискретно ја покажува насоката кон којашто треба да се движиме толкувајќи ја поезијата на Анте Поповски: тргнува од физичкото, цели кон метафизичкото. Видливо е и невидливото. Анатемата нема да го смени тој факт. Неговата последна книга е, де факто, компонирана со петте самогласки кои се наслови на циклусите: А, Е, И, О, У. Тешко на душата без согласки, тешко на телото без самосогласки: душата не би можела да се состави никогаш без ниту една согласка, телото не би можело да летне никогаш како птица, без самогласка. Тој премин не би бил можен, или би бил неуспешен, или би бил екстремно тежок. Преминот е опеан во негов стил, како нешто недостапно за откривање, во песната „Тајната на преминот“ (2003, 167).

Македонија, значи, е едновременно и мит, и стварност, и сеќавање, и сон. Македонската митска приказна ги надминува европските историски и културни рамки. Токму затоа, таа е инспирација за многу книжевни и историографски дела, но и за некои балкански и европски предрасуди, државотворни религии и концепти на моќта. Во Македонија се препознава древниот европски симбол на трансевропската освојувачка и империјална моќ кој се сведува, во поновите времиња, на синоним на „јаболко на раздорот“, на изгубена моќ по пат на делби (Divide et impera), конфликти и погрешни интерпретации и злоупотреби на историјата.

Анте Поповски е заинтересиран за историјата на Македонија, која се потпира врз заташкани

² Да се види и: Анте Поповски, Глас од дамината. Кон поетиката на македонските средновековни црковни записи, Скопје: Македонска книга, 1985.

траги, заборавени факти, настани и имиња, врз интимни записи на маргините на преводите, врз подробности и симболи, врз соништа и виденија. Тој го става жешкиот печат на мито-историската Македонија врз својата поезија, и истовремено ѝ дава поетски белег на идејата за Македонија. Тој покажува дека Македонија е Идеја, совршена во имагинацијата, несовршена во реалноста. Моќна како идеал, како митски, иконичен, повеќесмислен поетски знак, немоќна кога ќе се претвори во предмет на желба и на брутална посесивност.³ Македонија е наследство за коешто се гине сè додека не се обезвредни и самото наследство и не загина и последниот наследник. Некаде во знак на таа напрегнатост меѓу љубовта и страста, меѓу вечното и ефемерното, се движи поетскиот свет на Анте Поповски.⁴

Последната година од својот живот, во тешки околности на физичка болка и страдања поради болест, на смртната постела, Анте го изодува својот животен и творечки круг на којшто е испишано името на Македонија, но овој пат со чувство на меланхолија, страв, дискреција, потсетувајќи се на она што било, мешајќи го она што било со она што не било, мешајќи ја стварноста со фантазијата и со копнежот, небаре тој последен круг е реминисценција на сите претходни, небаре чекори врз старите стапки, небаре пишува врз старите песни.

Во последната книга на Анте Поповски, Две тишини, Македонија е дел од личната исповед (конфесија!) на поет кој страда телесно и се разделува од животот. Песната „Ad patres, ad patres“⁵ (2003, 217) ја искажува (алудирајќи и на песна на Владимир Хлебников) вербата во татковинството кое е синоним на колективното предание, на Поменот, на предците (пра-отците). Во неа е евоцирана и идејата за пожртвуваноста за татковината и за да се сочува споменот за нив, споменот сфатен како креативно сеќавање: го имаш предвид тоа што било назад и одиш напред! Во песната тоа е направено алузивно (без конкретно да се спомне името), преку сликата на еден древен и славен коњ, кој скока „од век во век“ и „го раздиплува големото македонско писмо – како единствена насока на Европа кон Исток“. Тоа писмо кое ја памти историјата, затоа што е обележано, како и народите, од „историските лузни“ без коишто не би биле препознатливи, би биле анонимни, никој и ништо, црна дупка, празен лист хартија...

Кога телото на поетот исчезнува, тоа е на пат да стане атопично („Атопија“, 2003, 93), вели Анте. Така и Македонија е на пат да стане атопична, а една нејзина древна приказна е на пат да стане утопија, а од денешна дистанца погледнато – и негативна утопија. Можеби токму поради тоа, Македонија е маската на неговата поезија од којашто тој, како од нешто кое го заслепува, се оддалечува, се тргнува понастрана за да го доживее одново, од почеток. Во процесот на настанувањето на оваа заветна книга, во двосмислениот чин на Разделбата, Анте Поповски се обидува да повлече линија на разграничување меѓу личниот свет и светот како таков, меѓу себе и Татковината, ама како да преовладува свеста дека е доцна за таков потфат, како да се јавува некаква горчина поради безусловната посветеност на идејата за Татковината. Небаре вербата во еден архетип на припадноста е скапата цена на нашето постоење! Овој мотив на соочување со вистината и страв од вистината се провлекува низ неколку песни во последната збирка на Анте, ама ќе го илустрирам со стихови од песната „О, Кавафис“, посветена на Матеја Матевски, каде што Анте вели:

*„И еден бел коњ ќе вршиш некаде во залезош
И ќе чека некој
За да оштрајува нейоврајно шаму
Кај шито пресланувааш сите значења
И на прелаѓаше за некаква свешта должност
Кон шайковинаш и безброј дружи баналности.“*

На таа света должност кон татковината Анте се навраќа и на друго место, во друга песна, и при тоа навраќање, како и при првото спомнување, има некаква тивка иронија, некакво повикување на туѓи записи, оние на Константин Кавафис.

³Треба да се прочита песната за Атила, Бич(от) Божји (2003, 157-159), со наслов „Flagellum Dei“, која ја евоцира бруталноста овоплотена во ликот на Атила.

⁴ Да се види песната „Знаме на љубовта“ (2003, 187).

⁵ На латински „На татковците, на татковците“, се поврзува со библиски и латински извори.

Анте му се обраќа, драматуршки и реторички со вокатив, на денот на пролетната рамноденица, кога Денот почнува да расте, а ноќта да се намалува, со поглед кон зелената трева, каде што „ќе си легнеме сами, / зашто ние на животот му подаривме / само нешто свое, а на смртта – сè...“ (2003, 61). Умира секој сам, живее по свое, со своето.

Татковината, до смртта е Идеја, а по смртта е Земја, почва, наследство, оставнина, предци, култно место. Идејата за неговата Татковина, тестаментално, Анте ја проектира во јазикот, во македонскиот јазик. Нашата светост, нашиот јазик! „Јазикот е светоста на народот“ е стихот кој ја навестува таа идеја преку латинската поговорка асоцирана со императорот Хадријан – „*Sacra populi lingua est*“ (Поповски 2003, 154-155). „Мојот мајчин јазик (е) сраснат за мене како близак“ вели Анте Поповски, заветно. Со тоа тој ја потврдува македонската кауза како негова лична и тематска константа, затоа што јазикот е душата на нашата татковина и не познава други граници освен нашата љубов и нашата памет. И кога библиотеците се уривале, постоела надеж дека јазикот ќе преживее, со луѓето и камењата, со земјата.

Има еден „црн ветер“, вели Анте, коментирајќи ја максимата на Хадријан, дека „светоста на народот е јазикот и дека камењето сега раскажува за него.“ Запишаните мудрости - епитафи, мемоари, писма, песни, епови, истории, митови, преданија - го памтат минатото и сведочат за него, на свој начин (жанровски, стилски), низ своја перспектива (лична, колективна, паганска, религиска, историографска). Затоа јазикот е свет за себе кога е говорен, зборуван, усно, но станува свет достапен и за другите кога станува Писмо, запис на камен, на плочки, на пергамент, на хартија. Својот поетски „ракопис“, Анте, 2003-та година, го испишува на рака, ракописно, а дел од песните-записи се објавени и во самата книга. Ете уште една рефлексija на неговиот култ на писмото, на јазичниот опис: ракописот, покрај тајнописот (збирката Тајнопис, 1975).

За каменото писмо и писмото како парабола на земјата и татковината, на нашето споделено, а сепак лично, огниште, како сведоштво за историјата и симбол на македонската Дома, Анте пишува во песната „Големиот камен“ (2003, 208). И оваа песна е татковинска, емотивна и медитативна во својата историчност и фактографичност. Во каменот ги препознава предците, „ветровите на историјата“, но повторно и „нечии живо запретани зборови во пепелта“. Големиот камен е оној „кој ја прицврстува душата на предците“ (2003, 209). „Во зборот живи се спомените на големите преобразби“ („Душа на душата“, 2003, 213). На камените писма, писмата на камењата и меморијата на територијата, Анте Поповски се навраќа, параболично и драматично, и во песната „Писмо напишано со камејна“ (2003, 177), песна посветена на и инспирирана од Марко Цепенков, односно од неговите записи, всушност од преданието на македонскиот народ. На прашањето, како пишуваш Ти, кога писмо не знаеш, „Златен Господи“, тој го дава метафоричниот одговор:

*„- В рака земам една ѓланина
Ја ѓреврѓувам два-ѓтри ѓаѓи
И еѓе ѓи ѓисмо најишано со камејна
Кое никој, никоѓаш, никаде и со ниѓиѓо
Нема да ѓо избрише...“*

Во кусиот пролог кон последниот циклус песни од „Две тишини“, објавен под наслов „Не им завидуваме на предавствата“ (што е, всушност, прва реченица од прологот, 2003, 197-199), Анте и во есеистички и авторефлексивен (самопромислувашки) стил, вели дека нам, на Македонците „ни е судено да се остваруваме во јазикот: некој беше рекол века врз јазикот сум прикован како разбојник на крст. Не им завидуваме на предавствата кои се нафрлаат, пред сè врз јазикот.“ (2003, 197) Овој кус есеј е одбрана / апологија на македонството, ода на Македонија сфатена како историски континуитет, како цивилизациска целина, како културно добро и наследство кое не може да не им припаѓа (и) на Македонците. Тука се повикува на Орфеј, на Библијата, на Александар Македонски:

„Пеев уверен дека она што го пеам на ниеден друг јазик не може да се испее освен на јазикот на големата судбина на Македонците. Тие, чија адреса е запишана во Библијата, кријат некоја тајна за иднината на светот: зашто тие се сеќавање на свеста, на вековите кои одминале. Оган – кој не изгаснува“ (Поповски 2003: 199).

Како што целата збирка Две тишини (Скопје, Pro Littera 2003) е „поетски тестамент“ на Анте Поповски, како што тој прецизно запишува во посветата кон оваа своја книга, така есејот со епистоларен призив „Не им завидувајте на предавниците“ е неотповиклива тестаментална исповед на Анте Поповски, неговиот ментален и душевен потпис, поетски и човечки аманет. Тој не е напишан толку како обид за интимна исповед, колку што е обраќање до другите, до Македонија и до Светот. Во него Анте предупредува, визионерски, на една голема историска неправда, надевајќи се – залудно – дека може да се спречи. Тој го насетува, да се послужиме со неговиот збор, големото историско предавство. Знаејќи дека „зборот има големи очи“ и дека зборот „гледа далеку зад себеси“ („Зборот има големи очи“, 2003, 202), Анте со песна остава аманет да се сочува Македонија.⁶ Тој секако ја сочувал во своите песни. Но дали песната е доволна?

За симболиката на „тишините“ во последната збирка на Анте Поповски зборува инспиративно Оливера Корвезирска (2003, 7-19), во предговорот кон самата збирка Две тишини, насловен „Врз крстот на зборот“. Читано во контекст на патриотскиот поетски тестамент на Поповски, може да кажеме само дека, за Анте, јазикот не е ни само усна реч, ни само писмена реч, ни само поезија, јазикот е и она кое оди отаде неговите граници, во тишината на визиите кои некогаш го кажуваат појасно она што гласно го изговараме, во историјата која тихо, но уверливо и со бројни артефакти, ја раскажува својата приказна, приказната што не смееме ни да ја заборавиме, ни да ја изневериме. Тишината за којашто зборува овој исклучителен македонски поет има свое невидливо, трето око, своја видовитост, своја пророчка дарба. На едно место тој се повикува на Ајнштајн, кој рекол дека „имагинацијата е позначајна од знаењето“ (2003, 198).

Со книгата Две тишини, пишувана во особени, драматични лични околности, на годината на упокојувањето, посветена на неговите најблиски во семејството, меѓу пријателите и писателите, кога лесно би можела да преовладува интимната епистоларност и конфесионалност на изразот, Анте Поповски успева да создаде песни кои го надополнуваат и го заокружуваат неговото дело, неговиот *opus magnum*. Со песната „Знаеше Тој“ (2003, 85), алудирајќи на мудроста од „Песната на песните“, дека имено „нема таква птица која пропеала во туѓа татковина“, Анте Поповски потсетува дека Дома(та) на поетот е таму кај што е неговиот јазик. Пеејќи на македонски, и во Париз, Анте останува поет од висок маштап. И кога наслушнуваме некои призвуци од песните на Блаже Конески, или на Јован Котески, или на Константин Кавафис, или на Песната на Песните, тие се тука за да не потсетат дека секоја добра песна ѝ припаѓа на поезијата, а поетското одблеснува, како зрак светлина, во секоја одделна песна.

Katica Kjulavkova

Macedonian Academy of Sciences and Arts

kkulavkova@gmail.com

AD PATRES, AD PATRES: THE VIEW OF THE FATHERLAND IN THE POETRY OF ANTE POPOVSKI

After the famous trio of Macedonian literature - Slavko Janevski (1920-2000), Blaže Koneski (1921-1993), and Aco Shopov (1923-1982), the so-called second generation of poets appears on the Macedonian literary scene, with its most prominent figures: Gane Todorovski (1929-2010), Mateja Matevski (1929-2018) and Ante Popovski (1931 - 2003). Ante Popovski's poetic opus has its own authentic profile and, in this paper, only some aspects of his poetry will be presented, based on examples from his last testamentary book *Two Silences*, published in Skopje (Pro Litera, 2003). Among these aspects are: patriotism, confessionalism, and the biblical and historical contextualization of the Macedonian chronotope.

Key words: poetry, testamentary expression, confessionalism, patriotism in poetry, the Macedonian chronotope, historical and biblical narratives, Ante Popovski, *Two Silences*.

*Овој труд е објавен во списанието на МАНУ – „МАНУскрипт“.

⁶ Тука треба да се спомне и песната на Анте Поповски, „На 'ртулецот да му запееме“ (2002, 204-205).

Ала Шешкен

УДК 821.163.3-1.09Конески, Б.
УДК 821.163.3-1.09Поповски, А.

МГУ „Ломоносов“ во Москва, Руска Федерација

asheshken@yandex.ru

АНТЕ ПОПОВСКИ И БЛАЖЕ КОНЕСКИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЗБОР

Апстракт: Врвните македонски поети Блаже Конески и Анте Поповски, во есеите и во патриотската лирика, му посветиле големо внимание на македонскиот збор, сметајќи дека јазикот е главен услов за опстојување на народот. Одбраната на идентитетот се реализира во текстови на поетите, со помош на метафората: јазик – штит. Може да се тврди дека поимот јазик се употребува со две значења – како јазик што го говори народот, но и како „народ“.

Клучни зборови: македонска поезија, патриотска лирика, Блаже Конески, Анте Поповски, поетска слика, метафора.

Во 2021 година, во Македонија, а и пошироко, се одбележаа два големи јубилеја: 100 години од раѓањето на Блаже Конески – поет, преведувач, лингвист и општествен деец, и 90 години од раѓањето на врвниот македонскиот поет Анте Поповски. Стожерната личност на епохата, Блаже Конески, бил најмногу загрижен за развитокот и формирањето на македонскиот книжевен јазик, како главен услов за опстојувањето на народот и на државноста. Во истата насока се движеле и другите македонски поети, со искрена и благородна желба, да ја откриваат убавината на македонскиот јазик и да го збогатуваат со нови искуства. Помеѓу нив се истакнува Анте Поповски, десет години помлад од Конески, и според годината на раѓање (1931), и според првата објавена поетска збирка „Одблесочи“ (1955), – во истата година со „Везилка“ на Блаже Конески. Од денешен агол, овој факт делува многу симболично.

Плодната творечка личност на Анте Поповски е вградена во македонската книжевност на втората половина од дваесеттиот и почетокот на дваесет и првиот век, преку богатата поетска продукција, есеистиката и публицистиката. Анте Поповски, по поетската вокација, мошне се разликува од Блаже Конески. Од задачата да пишува „проста и строга македонска песна“ (според зборовите на Конески). Поповски се определил за „македонска песна“ – ама. метафорична, обоена со раскошни бои (циклус „Макови“) : „Што ги научи и свездите да шепотат на македонски“. Но, и песна длабоко вкоренета во националното тло. Токму тука биле блиски двајцата поети.

Анте Поповски (како и Блаже Конески) има исклучителна верба во можностите на македонскиот јазик и неговото неисцрпно лексичко и изразно богатство. Како што убаво истакна Кристина Николовска во монографијата посветена на Анте Поповски: „Најсветото нешто за него е *односој кон јазикот*, како што и самиот вели (...) мојата сакрална почит кон јазикот (...)“¹. Есеите на Анте Поповски содржат голем број размислувања во врска со националната свест, националната психологија и зборот како неодоив дел од неа. Така, на едно место читаме: „Зборот заедно со свеста е единствена составна супстанција на јазикот, кој најсуптилно ги одразува психолошките својства на една нација и нејзиниот етизам, зашто се издигнува над индивидуалната свест и го одразува колективното битие“.² На друго – уште посилено и појако, поетски: „Односот кон зборот е однос кон Бога, чија хипостаза е содржана во зборот“.³

Својата поетска обземеност, од можностите на јазикот, Анте Поповски ја искажува повеќепати. На пример, во стихозбирката „Љубопис“, Анте Поповски вели: „Поетот застанат спроти македонскиот јазик како да се наоѓа пред неосвоивата тврдина на времето: кога ќе си помисли дека ги отворил нејзините порти – се покажале други, трети...“

Анте Поповски тврди дека : „Јазикот нам ни го сочува духот, јазикот нам ни ја прераскажа историјата, јазикот низ трансценденции и постојани патувања нас не води кон нови и сигурни светови.“ Во врска со тоа, можеме да се потсетиме на неговата песна „ГЛАГОЛИЦА“, посветена на старото словенско писмо и (можеби) инспирирана од согледување на столбот со натписот на глаголицата во манастирот Свети Наум.

1 Николовска К. Книга за Анте. Скопје. 2017. С. 10.

2 Цит. по Николовска К. Книга за Анте. С. 25.

3 Поповски А. Развеано евангелије. Скопје. 2008. С. 38-39.

Пак читаме во песната „SACRA POPULI LINGUA EST“, дека „светоста на народот е јазикот и дека камењето сега раскажува за него“.

Во делата и есеите, на двајцата врвни македонски поети, се реализира задачата, формулирана уште од Крсте Мисирков во книгата „За македонските работи“, каде што пишува дека е долг на интелигенцијата да се избори за официјално признавање на својот народ и да ги заштити неговите интереси. „Милоста кон народниот јазик е наш долг и наше право... Ова е свето право... Народот кој го изгубил својот јазик личи на изгубен човек“. ⁴ „Светото право“ го реализираат Блаже Конески и Анте Поповски користејќи го честопати патриотскиот и публицистичкиот патос. Двајцата, на повеќе места (во песни и есеи, јавни настапи), во текот на децении, отворено говорат за важноста на јазичното прашање, размислувајќи за историјата на народот, за идентитетот. Практично, со истите зборови како и Блаже Конески, Анте Поповски, во врска со „нашата национална судбина“ тврди дека: „ нам единствена татковина ќе ни биде јазикот. Тој ќе не обединува, низ него ќе шета, низ него ќе проповедаме, низ него ќе откриваме нови светови, јазикот значи, ни е нам таа татковина.“⁵

Не е ни малку случајно што во острите дебати коишто се воделе при крајот на 80-тите – прва половина на 90-тите, Блаже Конески и Анте Поповски го обрнуваат вниманието кон јазичното прашање, како мошне важно, и за идентитетот, и за иднина на македонскиот народ, воопшто. Метафората: јазик – збор – штит, честопати се сретнува во нивната поезија, од деведесетите години, кога се водат остри дебати во врска со името на државата и борбата за меѓународното признавање на Република Македонија⁶.

Историската позадина (сакале / не сакале) фрла светлост на содржината на поезијата, влијае на тематиката и проблематиката. Не можеме да го игнорираме фактот дека, практично, целата македонска интелигенција учествувала во остри дискусии околу името, национално минатото и сегашноста.

Во врска со тоа, мораме да се потсетиме на песната „Отпор“, од последната поетска збирка „Црн овен“ (1993), на Блаже Конески:

Поради силниот збор, макар на непризнат јазик,

сè уште одбирам звуци на македонска лира.

Тоа е мојот штит, рамен на вашата сила, силници!

Подоцна, во 1999 г., Анте Поповски ќе рече „ најголемиот, најсигурниот штит на еден народ е јазикот“. И пак, на другото место: „Името е најсигурниот штит врз кој е втиснат знакот на сета историска драма на предците“⁷.

Може да се постави прашање во врска со песната на Конески: зошто македонска лира звучи на „непризнат јазик“? Македонскиот јазик е официјално признаен во 1945 г., и како официјален јазик функционираше во Југославија, и пошироко. Зошто поетот чувствува потреба да го штити јазикот, по педесет години употреба, и плоден, и сестран развој, кога веќе се формирала богата литературна традиција? Дали станува збор само за книжевен јазик или, сепак, Конески (можеби) сака да каже уште нешто? Како и Поповски.

Кога ќе се земе предвид дека двајцата поети, длабоко и темелно се интересирале за периодот на создавање на словенското писмо (Поповски – во низа песни, а Конески, и како истражувач, и како професор), тогаш можеме да претпоставиме следно: за нив (во дваесеттиот век), како и за авторите во старите текстови, поимот јазик го има значењето не само на јазик што го говори народот, туку и на народ, како етнос (во црковнословенскиот, „јазик“ значеше и „народ“). Употреба на зборот – јазик, еднакво со зборот – народ, му дава стилско обележје на СТИХОТ.

⁴ Мисирков К. За македонските работи. Скопје. 1974. С. 172-173

⁵ „Анте Поповски“ ТВ портрет, МТВ 1999.

⁶ Колосков Е.А. Страна без названия: внешнеполитический аспект становления македонского государства (1991-2001). Москва, Институт славяноведения РАН. 2013. Види стр. 28-67.

⁷ Цит. по: Николовска К. С. 118.

Во истата смисла, зборот „јазик“, го користел и Александар Пушкин кога сакал песната да му звучи со возвишената интонација („Я памятник себе воздвиг...“). Кога ќе ја прифатиме таква претпоставката (јазик – народ), тогаш станува појасно што имал предвид Конески, кога пишувал во песна „Отпор“ за „тајновито име негде во нашиот предел“. Всушност, тој зборувал за заштита на јазикот како за заштита на народот, на македонското име и идентитетот. Јазикот, сочуван низ столетија искушенија и тешки маки.

Инаку, темата за споредбено проучавање на поезијата на двајцата врвни македонски поети, открива низа допирни точки во тематиката (на пример: мотивот на танецот „Тешкото“, на Конески и „Црно оро“ на Поповски), и треба да ја имаме предвид и песната на Анте Поповски посветена на Блаже Конески („Песна за Ева“). Можеби, ова ќе им послужи како поттик на идните истражувачи.

Ала Шешкен

МГУ имени М.В. Ломоносова, Российская Федерация

asheshken@yandex.ru

Анте Поповский и Блаже Конеский о поэтическом слове.

Резюме: Выдающиеся македонские поэты Блаже Конеский и Анте Поповский в эссе и патриотической лирике большое внимание уделили мотиву сохранения родного языка, считая это главным условием сохранения своего народа. Защита национальной идентичности реализуется в текстах поэтов с помощью метафоры язык — щит. Можно утверждать, что для них понятие «язык» используется в двух значениях — как язык, на котором говорит народ, и как понятие «народ», ныне воспринимаемое как языковой архаизм. Это придает стихотворениям возвышенное, торжественное звучание.

Ключевые слова: македонская поэзия, патриотическая лирика, Блаже Конеский, Анте Поповский, поэтический образ, метафора.

Венко Андоновски

УДК 821.163.3-94

УДК 821.163.3-1.09 Поповски, А.

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

venko999lit@yahoo.com

РАКОПИС ШТО СЕ СЕКАВА НА СВЕТЛИНАТА

(Слово за Анџе Поповски, љо љовод 90 години од раѓањето)

Апстракт: Трудот е посветен на поезијата на Анте Поповски, при што таа се интерпретира како ракопис – поезија која постои истовремено и во минатото, и во сегашноста, и во иднината. Поаѓајќи од согледбата дека како ракописна, таа поезија се секава, при анализа на песни од творештвото на Поповски се согледува како таа го оживува минатото. Притоа се доаѓа до заклучок дека таа поезија говори и за „сега“, зашто знае да биде најостра дијагноза на сегашноста, при што, таа се интерпретира и како остварено пророштво по однос на нашиот македонски идентитет и нашето македонско име, денес. Во трудот се дава одговор на клучно прашање: Како е можно едно писмо, една поетска калиграфија, да ги собере на едно место сите времиња, како во некаква магична кугла во која симултано постојат минатото, сегашноста и иднината?

Клучни зборови: Анте Поповски, поезија, ракопис, секавање

Знаеше Тој дека она кое се сонува
е љовисџинско од она кое љосџои
и дека сè што постои – постои само во името. (Свеџа љесна)

Од гимназиски денови имав еден посебен, на прв поглед дури и „вонкижевен“ впечаток за поезијата на Анте Поповски. Таков впечаток не сум понесол никогаш понатаму во животот од поезијата на ниеден друг поет, дури ни од најомилените. Станува збор за едно целосно фингирано чувство (можеби ќе се смеете, зашто звучи навистина инфантилно) дека секоја негова книга што сум ја прочитал – сум ја читал во *ракопис*. И бидејќи како гимназијалец почнав и самиот да пишувам песни, угледувајќи се на Анте до онаа опасна граница на која човек станува плагијатор (кај почетниците тоа се толерира како „идолопоклонство“), се секавам дека, чувствувајќи ја таа неверојатна сличност на мојата песна со неговата, често знаев, гледајќи во мојата новонапишана песна, да ги затворам очите и да пробам да се сетам на која песна од Анте наликува мојата. И кога ќе ги затворев очите, обидувајќи да „ја видам“ песната на Анте која ја родила мојата песна (а имам фотографска меморија, помнам дури дали песната била печатена на лева или на десна страница), мене секогаш ми излегуваше пред затворени очи посакуваната песна на Анте, ама не во љечайарски слоџ, туку – во некаков љреубав *краснопис*!

Јас и денес за сите книги на Анте имам впечаток дека сум ги читал во ракопис. Глава можам да дадам дека е така. Дека сум ги читал испишани со рака, со некакво тиркизно, понекогаш со црвено мастило. А разумот ми вели дека не е така: и не е така. И затоа, кога минатата година, на манифестацијата „Антево перо“ (што ја носат на свои плеќи, како своја поетска *mea culpa*, неговите прекрасни синови Александар и Жорж), му го врачивме првото почесно „Антево перо“ (поправо, се вика „Златна Антева книга“) на нашиот гениј на лирата, поетот Михаил Ренџов, останав за миг како стаписан на сцената. Наградата се состоеше од убаво подврзан кожен примерок со песни од Анте, испишани со негов ракопис! Јас тогаш првпат видов како изгледа неговиот ракопис „во живо“, зашто претходно имав видено само како Анте се потпишува, а имав и една посвета од него; но немав видено песна во ракопис, со пречкртани зборови, заменети со други, со поправки, па дури и со цели отфрлени стихови. Какво богатство! Ракопис на еден човек, па уште и поет! Има ли поголемо богатство на светов?

Дури лани, преку таа кожена подврсана поетска збирка во ракопис, сфатив дека Анте многу повеќе влијаел врз мене како уметник, отколку што сум мислел: мојата опсесија со графемите, писмата, ракописите по романите, му ја должам токму нему. Поточно, тематската унисоност на мојот прозен свет ѝ ја должам на мојата *конфабулација* дека неговите поетски книги не се печатени, туку ракописно испишани.

Овој мој почеток бара дополнителни појаснувања. Зошто јас, интуитивно, сум ја доживувал единствено поезијата на Анте како *ракописна*? И зошто ми е тоа важно сега, кога како критичар треба да напишам нешто *конкретно и теориски точно* за неговата поезија? И зошто баш во оваа пригода – слово за 90 години од неговото раѓање? Каква *теориска метафора* барам во *ракописноста* на поезијата на Анте?

Веројатно, одговорот лежи во тоа што го знам денес, а не сум го знаел тогаш, како гимназијалец кој го имитира Анте, додека се најде себе. Нема ништо на овој свет со посилна меморија од ракописот, од буквата. Можете да кажете: на еден микро чип со големина 5 милиметри на 5 милиметри може да се смести целата Вашингтонска библиотека. Тоа е точно. Но во една ракописно испишана буква „А“ е сместена историјата на целото човештво, за кое Вашингтонската библиотека е само капка во морето. „А“ настанало од пиктограмот за бик, од алеф. Таа буква „А“, со сегашниот свој изглед, го помни секој свој претходен пишувач. Ако е точно дека до сега, според некои статистики на земјава се родиле (и умреле) околу 150 милијарди луѓе, тоа значи дека најмалку половина од нив учествувале во стабилизацијата на денешниот облик на таа буква. Секој на таа буква ѝ давал своја уникатна и неповторлива форма, ѝ вдахнувал свој здив. Таа е колективен „жив чип“ во постојана мена и промена, потсвест на човештвото, на сите луѓе кои ја пишувале, од цар до сидар, од академик до питач. Чиповите не се индивидуален производ, тие се прават на фабричка лента. И можеби најважното: чипот помни информации за сè околу себе, ама не помни информација за тоа како настанал самиот. Буквата, освен што служи да запомни знаења за светот, ја помни и својата сопствена историја, својот настанок. Таа е организам со своја еволуција, чипот е производ на технолошка револуција. Затоа, меморијата на ракописот е многу поголема (и поквалитетна) од меморијата на компјутерски испишан текст на екран. Дури би можело да се рече: чипот е *меморија*, а буквата *сеќавање*. Не се исти тие две нешта: меморијата помни само поими, сеќавањето помни и поими и емоции, ја помни „температурата на душата“ во мигот кога го доживувала тоа на што се сеќава.

Да замислиме дека двајца поети пишуваат иста љубовна песна: едниот на компјутер, а другиот на хартија, со рака. Да замислиме дека првиот поет се расплакува и неговата солза паѓа на тастатурата. Да замислиме дека и другиот поет, оној кој пишува на рака, се расплакува над својата љубовна песна, и дека солзата му капнува на ракописот. Во вториот случај, ракописот ќе се размачка, и примачот на љубовната песна ќе добие „вишок“ информација за пишувачот и за чинот на настанувањето на песната: ќе знае дека поетот сронил солза над своето сочинение. Примачот на компјутерски испишаната песна никогаш нема да дознае дека една солза капнала на тастатурата и дека таму се – исушила.

Сега веќе, можеби, и вам ви станува јасно зошто поезијата на Анте сум ја доживувал како ракопис. Две нешта произлегуваат од нејзината *ракописност*: *меморијата* (поточно-*сеќавањето*) на Антевото поетско писмо и онаа „вишок информација“ која ја добиваме за поетот, а која не секој поет ви ја открива. Тој „вишок“ значење на, фигуративно кажано, *ракописната* поезија е најдлабоката интима на поетот, неговата солза што му го „размачкува словото“, мастилото, што му „помрче словце“, како што велат црковните препишувачи на книги (оставајќи свои белешки на маргините од евангелијата), на кои Анте им посвети цела книга, под наслов *Зайиси од дамнината*.

На тие два, според мене, клучни поима за поезијата на Анте, морав да им посветам малку внимание, пред да поминам на третиот-*сознанието* (*гносеолошкиот капацитет на поезијата*), за да завршам со четвртиот-*микроскопијата*, за кој најмногу и сум пишувал до сега. Мислам дека со тие четири поими се осветлува неговиот поетски свет, односно се околчуваат неговите четири страни, зашто свет без свој исток, запад, север и југ – е хаос, а не вселена.

Кога почнував, како гимназијалец да го читам Анте Поповски, бев убеден дека е модернист. И тоа од светски калибар. Денес, знам дека, поради тоа што неговата поезија сум ја доживувал како *ракописна*, односно како *калиграфија*, тој бил и *иосимодернисѝ*. Изгледа чудна оваа теза, ама не е. Ако веќе тврдам дека поезијата на Анте е „ракописна“ и кога е во печатарски слог, јас всушност тврдам дека таа се *секава* на историјата на *буквиѝе*, *ѝисмаѝа*, а таа историја е *истѝорија на човешѝвоѝо*. Мојата теза дека еден текст е „ракописен“ ако се *секава* на *друѝ ѝексѝѝ* е постмодернистичка теза за – меморијата на писмото. А без неа, без меморијата на поетското писмо – нема голема поезија, таква која ги помни сите претходници и целото човештво, секој еден човек што некогаш се родил на планетава.

Кога во науката за книжевност започна, благодарейќи му на инспиративното дело на Михаил Бахтин, зачестено да се употребува терминот „интерсубјективност“, и подоцна, „интертекстуалност“, се случи нешто што вообичаено се случува во еволуцијата на теориската мисла и во еволуцијата на книжевноста воопшто. Имено, се откри еден аспект на уметничките дела кој постоел од првото уметничко дело до денес, и на тој аспект му се даде повластено место, па се изврши онаа добропозната редукција со која целата уметност во еден период се сведува, обично, токму на тој новооткриен теориски аспект. Онака како што реалистите сметаа дека први го откриле референцијалниот капацитет на едно дело, па веруваа дека суштината на уметноста се состои во прикажувањето на постоечкиот свет; онака како што романтичарите ја открија способноста на делото да реферира и кон имагинарни референти („непостоечки“ светови); онака како што симболистите го открија значењето на музикализираната фраза и нејзината способност да ја „заматува“ сликата на светот до степен на универзални аналогии; така, денес постмодернистите уметничкото дело, главно, го сведуваат на неговиот интертекстуален капацитет.

Меѓутоа, интертекстуалноста не е воопшто нова и непозната, како за литературната теорија, така и за литературната практика. Никој денес нема да оспорува дека литературното писмо си има своја сопствена меморија, која го чува него од заборав. Таа меморија главно се исцрпува во неколку модуси: новиот текст или експлицира, или наликува, или цитира, или пак пародира некој претходен текст; во исто време тој имплицира и множество „х“ негерирани текстови, текстовни потенцијалитети, текстовни можности што некогаш би можеле да станат реалност, да се актуелизираат. Не постои нов текст во буквалната смисла на зборот: таа свест поезијата на Анте Поповски ја има од најраните свои почетоци. Од секоја негова песна дише сознанието дека откако бил создаден првиот уметнички текст, секој следен текст морал да се наоѓа во некаков однос со него (блискост, спротивност, инклузија, ексклузија, аналогия); тоа е затоа што книжевноста е систем во кој и делата се знаци, а знаците меѓу себе нужно воспоставуваат односи. Таа свест го издвојува Поповски од сите други наши модернисти: за што и да пее, зад темата на песната, неговата песна носи една теоретска свест која поставува вакви прашања: како ќе постоеше античката трагедија, доколку не постоеше грчкиот мит? Односот меѓу Цар Едип на Софокле и митот за Цар Едип е токму интертекстуален; меморијата на трагедијата е всушност *секавање* на митот, без разлика дали ќе кажеме дека тој е цитиран, експлициран или дури, во една послободна варијанта, калкиран кај Софокле. Така, излегува дека интертекстуалноста е повеќе услов за книжевната еволуција, нејзин општ закон, отколку пресудно дистинктивно својство на една стилска формација, на еден историски исечок од развојот на литературата лоциран во нашиот век и именуван како-постмодернизам.

Затоа, и кога велам дека Анте Поповски не е само модернист туку и постмодернист, јас мислам на тоа „есенцијално“ својство на *меморијаѝа на ѝисмоѝо* (интертекстуалноста), а не на негова припадност кон еден определен хронолошки отсечок од развитокот на македонската поетска школа или припадност кон една „генерација“, главно помлади писатели од него, на којашто, хронолошки (но не и суштински), и самиот ѝ припаѓам.

Ако е така, поезијата на Анте е голема, таа е светска поезија, затоа што е една голема *Книѝа на секавањеѝо* за сè што постои, за полнотијата на битието, за *сеѝо биѝѝе* (свесен сум дека правам

тавтологија, само за да се разбереме). Токму поезијата на Анте, особено во неговата раскошна поетска *енциклопедија* – *Свети́а ѝсна* е доказ дека едно литературно дело „помни“ не само преку она што го кажува (на пример, Ана Кареџина помни едно време од XIX век), туку и преку својата семиотичка супстанција, преку она како кажува (Ана Кареџина ја помни античката матрица на трагичниот лик со неговиот фатализам и неизбежноста на трагичниот крај). Дон Кихот ги помни витешките романи; тој ги пародира и пародирајќи добива нова форма, но со самиот факт што пародира една претходна форма, тој неа ја меморира. Не можете да пародирате нешто ако претходно не сте го запомнеле.

Такво помнење на сите претходници, на сè што било, има поезијата на Анте. Во суштина, величието на една велика поезија како што е таа на Анте, нејзината *ракојисносѝ*, се состои во чување на „генетската меморија“ на книжевноста. Онака како што еден организам не може да избега од „генетскиот код“, така и едно книжевно дело не може да избега од „жанровскиот код“. Не можете да пишувате надвор од жанровската меморија, без разлика кога живеете и што пишувате. А на самиот почеток на таа жанровска меморија, како најбитна генетска информација стои токму – светата книжевност, митот. Меморијата на Великата Книжевност е секогаш митска; не може да биде никаква инаква. За тоа не треба посебно да се расправа ниту пак да се набројуваат којзнае колку примери. Дури и во денешните полициски (криминалистички) романи, на пример, лежи складирана жанровската информација на еден Гилгамеш или на Цепенковата сказна во која јунакот ја бара царската ќерка која била грабната од змејот: темата на потрагата како генетска информација е заедничка и за асиро-вавилонскиот еп (Гилгамеш ја бара тревката на вечноста и оди преку вода за да ја најде и да го оживее својот мртов пријател Енкиду), и за сказната (јунакот оди преку вода во друго царство за да ја врати грабнатата царска ќерка) и на популарните приказни на Агата Кристи (детективот трага по виновникот за смртта на патник на еден брод кој плови по море).

Меморијата на поетското писмо на Анте Поповски е токму митска. Пред сè, таа е космогониска: оваа поезија е опседната со праматеријата, со прапочетокот, со настанокот. Затоа и ја интересира праелементот на сите елементи, *македонцумоѝ*, и затоа што го поставува Македонецот во центарот на космогонијата, на настанувањето на светот, може да ги испее и оние антологиски стихови кои велат дека *и свездиѝе шејоѝаѝ на македонски*. Неговата поезија се сеќава (и одново ја преживува) *ѝрамаѝеријаѝа* на космосот и книжевноста. Затоа таа „мора да знае“. А знаењето за Анте е сеќавање. Затоа таа поезија мора да е *ракојисна*: да помни, да се сети на тоа што го помни и со тоа – да стекне гносеолошки, сознаен капацитет. Тоа се најкрупните составки на Великата Антева Песна.

Уште пред својата *ѝоеѝика енциклопедија*, пред *Свети́а ѝсна*, Анте ја навестуваше таа своја убеденост дека поезијата *мора да знае сè* и да се *сеѝи* на сè. Веќе ја споменав неговата книга *Глас од дамниниѝе*, посветена на прочувањата на „маргиналните“ записи на нашите средновековни препишувачи на свети книги по скрипторските центри. Уште една таква важна книга-претходница на *Свети́а ѝсна* е и книгата *Окоѝо, свеѝлиниѝе*. За таа книга, во 1996 година, збунет што не можам да ѝ го определам жанрот, запишав:

„Книгата Окото, светлините, на истакнатиот македонски поет Анте Поповски е крупно пријатно изненадување за македонскиот читател: во неа, со (формално) прозен исказ, поетот ни подарува Книга (како жанр). Ако, сепак, се инсистира на поблиски жанровски одредници на оваа книга, тогаш може да се каже дека книгата на Поповски бездруго е (и) **патепис**, *заѝѝо* нејзината тема е – и патувањето: *Паѝоѝ е и време а времеѝо не ѝиѝа цели ѝоѝомсѝѝа и цели цивилизации како субаѝомски чесѝички во оѝромнаѝа ѝусѝоѝ на своиѝе милијарди и милијарди ѝодини (...)* Денес *ѝаѝуваме ние - уѝре ќе ѝаѝува нашаѝа ѝрав. Паѝоѝ во нашаѝа крв е населен како ѝрѝа расѝлодна клеѝка. Паѝоѝ е населен во крѝѝа на свеѝулкиѝе, во крѝѝа на цуѝовиѝе, во крѝѝа на ѝѝиѝиѝе“* (8). Таа Книга е и генеалогичка (родопис), и животопис, и еден вид хагиографија за еден предок (прадедо) кој патувал за Ерусалим. Еве што вели Поповски: *Ги чѝѝаѝ ѝоследниѝе редови од заѝисоѝ на ѝѝојоѝ ѝрадего: ‘... И нужно је секој да ѝоеѝ коде Гробоѝ Божиј и да му се ѝоклониѝ. ‘ На крајоѝ од заѝисоѝ, веднаш ѝокрај своеѝо име, мојоѝ ѝрадего населил и едно еленче и високо над неѝо - ѝѝиѝа. Пред клуноѝ на ѝѝиѝаѝа-неколку ѝѝочки. Не можеш да одѝаѝнеш: ѝѝочкиѝе се ѝроѝки леб ѝѝо ѝи колѝе ѝѝиѝаѝа -или, ѝак, свезди? Подоцна осознаѝаѝ: на овој лисѝ ѝѝиѝаѝа е заробена ѝовеќе од еден век. Тие ѝѝочки коѝа би биле ѝроѝки -од нив не ќе осѝанело ни ѝраѝа. Свезди се ѝѝоа, свезди! Но, со коѝо разѝовара еленчеѝо ѝод ѝѝиѝаѝа: со ѝѝиѝаѝа или ѝак со -свездиѝе?“* (40)

Текстот го заклучив со следнава констатација: „Оваа стопроцентна лирика, овојпат сместена во прозен исказ нè соочува со уште еден, мотивски познат параметар на неговото творештво, кој низ досегашните поетски збирки на поетот стекна статус на негова опсесивна тема: родописот. Историско-генеалогичките истражувања на Анте Поповски не се од вчера. Темата на оваа *Книга е патувањето кон знаењето за себеси* и своето родословие“. (Истакнатото „знаење за себеси“, во овој автоцитат, е мое).

Овие две оптички метафори од насловот на оваа книга, *око* и *свештина*, ми даваат за право да кажам, конечно: јас сум ги читал книгите поезија на Анте како *ракопис на свештината*. А светлината се секава на сè, зашто само таа – видела сè, и само нејзе ништо не ѝ е скриено.

Има уште едно нешто во врска со поезијата на Анте Поповски со кое редовно сум се среќавал секогаш кога сум пишуval за неа и кое отсекогаш ме интригирало. Тоа нешто, наједноставно кажано, се состоело во едно чудно вкрстување на еден краток отсечок од времето (во просторот на песната) со краток отсечок од просторниот континуум. Или, уште поедноставно кажано: коинциденција на еден краток миг со еден прецизно избран детаљ од стварноста. На пример, се секавам на една песна од неговата стихозбирка *Сина ѝесна*, под наслов „Камена приказна“, во која во мрежата на песната поетот уловил еден детаљ со, речиси, хаику-прецизност: „Нежна мушичка / заробена од смолата / што линее долж стеблото на борот. / Се мачи да се одлепи, невината / го поткрева главчето, препелка со крилцата... / И никој тогај нема да помисли, никој да поверува / дека некој го следел нивното вљубување / и го запишал.“

Нема овде пошироко да ја коментирам песната, затоа што таа ги има сите врвни, идеални својства на поезијата: секој во таа мушичка, се разбира ќе го препознае човекот, а во борот и смолата – љубовта или животот. Таа песна е ода на аналогичката, а аналогичката е кралица на поезијата. Меѓутоа, ќе го свртам вниманието кон *дејалост* – мушичка, кон таа речиси *микроскопска* визура која песните на Анте ја имаат како своја вградена перспектива, како вградена оптичка лека. Токму така: песните на Анте имаат ефект на микроскопија – тие *зголемуваат*. Кога гледаат во земното, тие функционираат како микроскоп; кога гледаат во небото тие се престоруваат во телескоп. Во секој случај, тие малото го прават големо, далечното блиско, а невидливото видливо. Тие песни, всушност, го препеваат Бога, оти „Сè што гледаме – сведочи за невидливото“ (Рим. 1,20). Според тоа, *микроскопијата* ја сметам за темелна особина на поетското писмо на Поповски: таа поезија е насочена кон најситното и е носител на една *ајомисличка*, *целуларна* филозофија на животот којашто овој автор ја проповеда уште од самите свои почетоци, како поет.

Не помалку ми се чини важен и вториот елемент: ориентацијата кон детаљот којашто кај овој поет се совпаѓа секогаш со една ориентација кон *најкусиот* *можен миг* на перцепцијата. Поповски не е заинтересиран за долготрајни перцепции; неговата поезија не е *историја на ѝерцејцијата*, туку таа го сопира времето во најкусиот *можен миг*, и од него прави вечност. Таа перцепција е инстантна, синхронизитет од прв степен. Таа *секундност* на писмото, тој речиси *секунден* стил¹ на Поповски отсекогаш ми оставал впечаток дека неговите песни се упатени, предиспонирани за молскавично сознание, за зен.

Ми се чини дека токму тоа е и еден од клучните зборови со кои може да се опише поезијата на Поповски: нејзината глад за сознание, за брзо сознание, за расветлување, за илуминација, за илустрација², за светлина и светост.

¹ Сосема сум свесен дека поимот „секунден стил“, повеќе одговара за опис на прозата одошто на поезијата; освен тоа, тој поим потекнува од германскиот натурализам, во кој класичен пример за секунден стил претставува збирката раскази „Татко Хамлет“, на Арно Холц, кому му требаа (во прозата) дури 28 страници за да го опише, од секунда во секунда, паѓањето на еден лист од дрвото! Освен тоа, поезијата, за разлика од прозата е ахрониска структура, структура којашто, во принцип, го укинува времето, и со тоа природно, како медиум е „секундна“. Но, овде се мисли на нешто друго: на ефектот на микроскопијата комбиниран со ефектот на „застој на времето“!

² Се разбира, не мислам на „илустрација“, во секојдневната смисла на зборот. Мислам на коренот на зборот *illustro* (осветлува), во кој се крие поимот на светлината.

која се врежале, како во пергамент, тајните писма на животот. Во таа смисла, првото прашање пред кое се поставува читателот е: што е тоа што тој го држи во рацете? Епопеја? Поема? Модернистички еп од типот на *Тиџаник* на Енценсбергер? Постмодернистички пастиш? Збирка од песни во слободен стих? Геронтикон исполнет со мудри изреки? Римејк на сопственото поетско творештво, односно на претходно објавените единаесет книги поезија, поетски есеи и записи?!

Тешко дека ќе може да се даде задоволителен одговор на тоа прашање, дури и по цена на неколкукратно последователно читање на *Свеџа ѝесна*. Таа, едноставно, е Песна. Или: *Е* песна, односно песна во вечно настанување? Или, можеби подобро – таа е Книга. Книга на Поезијата. Суптилизацијата е важна: таа не е книга поезија; таа не е книга со поезија; таа е Книга Поезија. Две нешта предметени во Едно. Ако е Книга, тогаш е светлина, затоа што книгата е светлина. Таа осветлува, разјаснува, одгатнува. Таа преведува: го преведува непознатото со помош на познатото. Го објаснува космосот со домашниот космос. Таа *ѝодучува*.

Да започнеме од најопипливото - од тој *џносеолошки* капацитет на *Свеџа ѝесна*, кој се провлекува од првата до последната нејзина страница, низ дваесет и двете пеења - од првиот до 9085-тиот стих, колку што вкупно се запишани во ова послание. Според тоа, тие 9085 стихови сакаат да знаат. Што сакаат да знаат? Што прашуваат, на што одговараат?!

Со една реченица кажано: тие сакаат да знаат што е смртта. Нив ги интересира прашањето за бесмртноста. Прашањето за бесконечноста. Прашањето за почетокот и крајот. Она прашање поставено уште во Гилгамеш, а неодговорено дури ни кај Ајнштајн, Хокинг или Саган – единственото важно филозофско, теолошко и антрополошко прашање, од првиот човек преку Цицерон и Гете, до првиот космонаут – *Кои сме, од каде доаѓаме, каде одиме?*!

Според тоа, *Свеџа ѝесна* може да се смета дури и за *римејк* на Гилгамеш. Поточно кажано: таа може да биде *римејк* на сите дела кои се обидуваа да дадат одговор на *ѝоа* прашање! Таа може да биде *римејк* и на теориите на вселената, оти и тие се обидуваа да одговорат на тоа прашање. Таа може да биде *римејк*, цитат, хипертекст и на математичка равенка, да речеме: $E = mc^2$. Таа може да биде *римејк* и на креационистичките или еволуционистичките теории, како онаа на Дарвин. Таа може да биде дури и *римејк* на книгата *Биџие* од *Свеџоѝо Писмо*, или на *Оѝкровениеѝо* на *Свеџиоѝо Аѝосѝол Јован Боџослов*. Таа, во една извесна смисла, и е видение, *ѝослание*, *оѝкровение*, оти го гледа космосот и човекот како на дланка, од прапочетоците до денес. *Свеџа Песна* може да биде историја на најфината космичка прашина до коацерватната теорија за првиот живот, и од таму до човекот. Таа може да биде *римејк* и на космогониските епови, затоа што го *ѝреѝѝосѝавува* настанокот; таа може да биде *римејк* и на космолошка расправа, како што е онаа на Кант под наслов: *Оѝѝѝа ѝовесѝ на ѝрирогаѝа и ѝеорија на небоѝо, или есеј за усѝројсѝвоѝо и механичкиоѝ ѝосѝанок на целаѝа свеѝска зџрада, расѝравено ѝо ѝринциѝѝѝе на Њуѝн*. Таа може да биде *римејк* на сите изгубени свитоци од Александриската библиотека, но и на сите напишани и сè уште ненапишани дела од Борхесовата, светска библиотека, затоа што таа е *римејк* на *знаењеѝо* само. Од таа гледна точка, сигурно е само едно: таа е некаква *-лоџија*.

Но, таа не е *римејк*, дури и кога личи така, дури и кога се цитираат туѓи текстови, текстови на познати поети, мислители, претходници и современици. Таа пред сè е лична, персонална, најприватна беседа. Како што веќе се рече на почетокот, за сè. За сè што се научило и што се стекнало како знаење во животот! Таа е *ѝоѝѝис*. *Свеџа Песна* е *иницијал*. А „поприватен“ знак од потписот – нема. Потписот е стил, стилот е човек, потписот е човек! Таа е *ѝоѝѝис-лоџија*!

Почнува, значи, таа Книга-Потпис на еден застрашувачки начин, како драма во која артистите немаат тела, ами се призрази на празна и мрачна сцена, далеку некаде, во некој у-топос! Да, така е! На сцената се *џласовиѝе*. Гласовите на единствените вечни *dramatis personae* во овој космос – Адам, Ева, Каин и Авел. Си разговараат тие, ослободени од обврската да бидат живи, ослободени од сè, па дури и од сопствениот грев, разговараат за себе и за сопствените потомци, како да станува збор за некој друг и за нечие друго потомство. Дури, Адам страда од амнезија: тој ја прашува Ева: „кажи како се случи тоа, о Ева, / јас да бидам тој прв грешник / кој се откажува и од вечноста и од Господа / а ги прифаќа исчезнувањето и смртта.“(14-17). Тоа Гилгамешовско прашање си го поставува гласот

на нетелесниот, мртов Адам пред гласот на Ева во темната, морбидна танатичка увертира на *Свеџа ѝесна*; тој преплашен Адам, грешник, како оној Јов од книгата *Сџариоџ ѝаџи на џреџниџиџе* на Рене Жирар. Оној Јов кој не може да го сфати апсурдот на грешноста поради која страда, па си ги поставува типично Јововските прашања: „Каде згрешив?“ „Зошто згрешив?“ „И згрешив ли воопшто?“ „Знам дека не згрешив, а страдам?!“ („Ниту престапник, ниту безумец, ниту зол, / твојата непокорност мене ме зароби / и ми пресуди,,, 37-39). Со тоа што згрешил, тој и таков Адам ја презема одговорноста за сите потомства. Од сите нив, живи а мртви, обични гласови, Авел е најмртов. Потомството на Каин е она кое живее, кое го продолжува гревот. Смртта е родена од крвта на Авел. Така, постојат две семиња – семето на смртта (Авел) и семето на животот (Каин). Едното е неповратно разбиено на две, несреќата е тука, минливоста е верификувана. Поставено е најстрашното прашање: дали братоубиството е нужност на животот: „зошто мајко Ева Авела го роди, / кога веќе го имаше Каина? / Зар животот Каинов со смртта на Авел се брани?“ (585-588) Во оваа мрачна, но гносеолошки полезна увертира, ја добиваме дефиницијата на човекот – како нужно грешно суштество: дознаваме уште и дека историјата е родена со првиот грев, оти првиот грев е првото сеќавање, односно првиот *истџориски* податок, миг од кој почнало да тече времето! Историјата е дете на гревот, вели *филозофоџ* во оваа мрачна увертира, во ова прво пеење, низ гласот на Каин, бележаниот: „зашто јас, Каин / и никој друг / сум првиот и вистински човек: / прва рожба на љубовта човекова / обележана со светлина / и родена од човека а не создадена / од Господа / И повеќе од тоа: / прв човек сум / но и прв кој – уби: / само со еден замав на раката, / со црвеникав бигор, / ја пресеков светлината на својот брат Авел... / Сега убаво знам дека со таа смрт / зачна и сеќавањето на историјата“(616-630).

Според тоа, ова прво пеење може да се именува и како *Оџкровение на џревоџ*. Гласот на Авел тоа го кажува најчисто: „Сега гледам животот и гревот / дека се скриени во секоја клетка“ (856-857). Таа „генетска“ трагичност на човековото суштество е најдлабокиот парадокс: човекот е роден во грев. Но, дали е предиспониран за грев?

Така пее Поповски во првата песна, во првата сцена, низ устите на своите цитирани ликови, цитирани *dramatis personae*, кои ги искачува на некаква бина на прасветот, во некаква скудна сценографија и без светло, во некој простор и некое време далечно, на прапочетокот, или, како што вели самиот: „дека тоа е време кое нема ништо друго / освен себеси и дека тоа е простор / кој нема ништо друго освен себеси: / сред нив беа само Создателот / а покрај него уште Адам и Ева, / и уште Каин и Авел и првата – смрт“ (947-953).

Со тоа, на сцената на прасветот, на самиот почеток е качен и главниот актер на целата галаксија дела со гилгамешовското прашање: на сцената е качено лицето на смртта. Таа е единствената *dramatis personae* која не носи маска, чие лице никој за време на животот не може да го види, а кога ќе го види – предоцна е да го опише и да им јави на живите! Таа парадоксална, траги-комична комуникациска неможност – смртта, ќе стане опсесивна тема на *Свеџа ѝесна*, сè до последните, антологиски, речиси со еротска страст испеани стихови, кои се најдиректна апелација до неа, до смртта: „Зошто ми префрлаш дека сум стар, / о смрти, / о, sancta simplicitas, / о, едноставности света...“ (9082-9085).

Второто пеење е еден вид апелација до себеси: тоа е повик до себе да се приберат силите, да се расчисти – дали е човек способен да тргне во една таква потрага по одговор на гилгамешовското прашање?! Така и почнува: „Како Исуса: / Процени дека е време да си постави прашање: / подготвен ли си на коцка да ставиш сè?“ (999-1001). Истото прашање си го поставува и Гилгамеш кога трнува да ја бара тревката на вечноста за својот умрен пријател Енкиду! Истото прашање мора да си го поставил и Ајнштајн, кога решил да ја „реновира“ теоријата за вселената направена според Еуклидовата геометрија и да го „закриви“ просторот! Единствениот сопатник на тоа патување е – зборот, словото, втората опсесивна метафора на овој поет: „Се сеќава уште како дете / дека бил маѓепсан од обликот на зборовите, / дека ги преповторувал во себеси, ги шептел...“ (1015-1017). Целото трето пеење, всушност, му е посветено токму на Зборот, очигледна инвокација на Бога, Словото: „зборовите ги сметаше / за најправедна и најтрајна твар / од која беа создадени / духот и коските на времето.“ (1131-1135). Тоа пеење е една мала химна на Словото.

Следното пеење, пак, е пофалба на сонот. Јатка на целата песна е еден цитат од „Камен“ на Чарлс Симиќ: „спомен сум само на една сенка / и ништо веќе не ми преостана / и од себеси - / само сенка меѓу сенките сум / која ќе се покаже и покажува / во твојот сончев живот“ (1333-1338). Овој цитат се однесува како хипертекст или парафраза на еден хипотекст, а тоа е познатата максима на Пиндар: „Човекот е сон на сенката“. Со оваа песна, влегуваме во целосно езотеричен предел на една мистична филозофија која учи дека материјата е производ на идејата „од втора“ рака: не само што човекот е сон, туку тој е и сон на сенката, традиционалниот симбол на нематеријалното. Сонот пак, како што е познато, е медиум на симболите: тој е маглина, галаксија од симболи; тој е преносник на тие симболи. И не само што е преносник, туку уште повеќе, тој, сонот, е структурирана *йорака* од симболи. Тој е едно од многуте лица на *йисмоѿо*, а писмото е омилена топка на поетот. Сонот, Хипнос е запис од тајни и непознати симболи чиешто значење треба да се растолкува. Јазикот на сонот го разбира само Бог: „добро знаеја дека Бог разбираше сè: / Тој сите јазици на Сонувачите / ги разбираше...“ (1369-1371).

Одеднаш, во ова пеење, пред нас излегува еден чуден топос – пустина. Светот не е веќе чудна, недефинирана бина, на која ги слушавме гласовите на Адам, Ева, Каин и Авел. Сега постои сценографија: тоа е пустинскиот песок. Во таа пустина, која е традиционален симбол на почетната „неразлаченост“, односно – на недиференцираниот, негеометризиран простор, нема ништо друго освен – сонувачи: „Секој сонувач / имаше своја сопствена патека низ пустината. Сонувачите и низ пустината / и низ животот како деца приповторуваа: / подмолните одат во глутници - / лавовите чекорат сами.“ Овде не треба да се потцени фактот дека симболот на пустината е амбивалентен: од една страна, архетипските претстави за пустината се дека таа е простор на неплодност, простор на оспорениот фертилитет, простор на отсутниот Бог, но од друга страна, не треба да се потцени феноменот на *йусѿинициѿе*, односно на подвижниците кои, во согласност со Библискиот код, само во пустината го наоѓаат Бога кој им помага да ги издржат најтешките искушенија во пустината! Оттука, целото ова пеење се користи со таа амбиваленција на симболот: во пустината се Сонувачите, нивните соништа-јазици и Бог, кој ги разбира.

Она што, меѓутоа, особено импонира е софистицираното внесување на еден опсесивен симбол за Поповски – каменот. Во форма на цитат (една песна од Симиќ), како што веќе се кажа, се внесува оваа опсесивна симболичка матица, со целото нејзино симболско соззвездие, односно со „сродните“ симболи од истото симболско семејство. Така, во поетскиот дискурс, од ова пеење натаму, во софистицирана симболичка игра влегуваат мрежите симболи кои се сврзани со симболичките матици: *сенка* и *камен*. Станува збор за симболи коишто имаат висока фреквенција во поетската синтакса на овој поет и во претходните негови стихозбирки (особено во „Камена“); семантичарите, со нивниот технички жаргон би рекле дека тие две семми (*сенка* и *камен*) се плодни конотативни жаришта во поетската структура на Конески, што генерираат повеќе симболски конфигурации кои, пак, го конституираат посебниот, индивидуален „речник на симболи“, карактеристичен токму за овој поет - неговиот симболски идиолект.

Како и да е, таа симболика на сенката и на каменот кај Поповски се извлекува од заедничкото, архетипско јадро на светската архива на симболите. Во тие класични и колективни толкувања на симболизмот, како што е познато, сенката е спротивност на светлината; таа е *слика* на нештата (*и со ѿоа е веќе идеја*, „*сѿварносѿ*“ од *вѿора рака*). Сенката му припаѓа на истото симболичко семејство како и душата, а во многу интерпретации не се прави разлика меѓу светот на сенките и светот на душите (светот на мртвите).³ Отсуството на сенката се сврзува со идеалната рамнотежа на пладнето, кога сонцето се наоѓа највисоко, но и со смртта: мртвиот нема сенка, затоа што нема ни душа. Едно друго познато толкување вели дека човекот што му ја продал душата на *ѓаволот* ја губи сенката. Како и да е, сенката се смета за телесно продолжение на душата. Од таа гледна точка, таа е посредник меѓу светот на материјалното и светот на нематеријалното. Не треба овде посебно да ја толкувам симболиката на каменот; ќе се задоволам само со нотацијата дека меѓу каменот и душата постои тесна симболичка врска. Обработениот камен симболизира префинета душа; каменот не е нежива маса, тој се смета за нешто живо, паднато од небото. Во многу митологии небесното потекло на каменот се сврзува со идејата за небесните престоли.

³ На едно место поетот вели: „Оние кои сонуваа со отворени очи не беа мнозина и нив ги викаа Деници. Ним соништата им беасвети сенки на душата...“ (1411-1413)

Оттука, каменот во себе крие небесен оган, односно молња, којашто може да се искористи за палење оган: „тие тогаш се секаваа / некогаш и некаде дека веќе виделе искри / два камена кога се тријат: / на крајот на краиштата, можеби, не ни е мрачно во каменот...“ (1346-1349).

Каменот, во поезијата на Поповски, како симбол ги покажува сите општопознати карактеристики што се наведени во речниците на симболите, под графата „архетип“: антологиски дел од *Светата Ёсна* е делот во кој се пее за љубовта на каменот и птицата! Тоа тринаесетто пеење, под наслов „Освезден камен“ е, можеби, најсјајниот дел од овој Антепоповски Лукрециевски еп (*De rerum natura*). Имено, во оваа сјајна љубовна поезија, која потсетува на најсјајните страници од македонскиот еротикон (како што е „Дениција“ на Петре М. Андреевски), љубов водат една птица и еден - камен! Уште од почетокот на оваа „идила“, се говори дека каменот и птицата се наоѓаат во некоја прастара, неразјаснета, дамнешна љубов: „Така, каменот никогаш не остануваше сам: / кога не беше птицата - / врз него се нишаше нејзината сенка.“ (5450-5453)

Кој овде нема да се сети на прочуената изрека од Стариот Завет: „Копнеејќи за неа, јас често седам во нејзината сенка“? Кој овде ќе одбие да говори за *интертекстуалност*, за *хипертекст*? Но, не плашете се од овие постмодерни термини. Веќе рековме: иако Анте Поповски е традиционално сметан за модернист во македонската поезија, тој, сепак, има право и на – *примордијален и есенцијален* постмодернизам. Најважното нешто во ова пеење е тоа што поетот воспоставил (со негов поетски жаргон кажано) - *равенка* меѓу каменот и птицата! Тоа тој го соопштува директно: „Каменот убаво знаеше дека во овој живот / летаат и пеат птиците онака како што некогаш / пееа и летале камењето.“ (5487-5489) За таа, инаку теоретски докажана врска меѓу симболот на каменот и птицата, односно за нивното *небесно* потекло, поетот говори со својата интуиција: „Каменот и сликата беа слика и копија, / едната половина на едното / беше другата половина на другото!“ (5521-5523)

Постои уште еден опсесивен симбол во поезијата на Поповски, кој и во *Светата Ёсна* се јавува како конститутивна симболичка матица. Повторно станува збор за симбол кој има функција на посредник, односно на лигатура (преносник) од еден во друг свет, од еден топос во друг. Тоа е симболот на птицата, со кој се заокружува симболичкото свето тројство на овој поет: камен-душа(сон)-птица. Тоа симболичко свето тројство на Поповски е единствениот проверен *гносеолошки*, сознаен инструмент, единствениот доверлив извор на вистината за космосот, но и единствениот, највисок етички идеал, што фактички значи дека тоа свето симболичко тројство на поетот одговара на традиционалната христијанска објава на Бога во три различни лица, оти:

Веруваа дека единствено бесспорно и чисто

На кое може да му се верува се ишцијата, каменот и сонот!

(1418-1419)

За симболизмот на птицата не е потребно посебно да се пишува: тој е синонимен со симболизмот на каменот и сенката, душата и сонот. Птицата, во најголем број симболички толкувања, е симбол за душата на мртвите. Оттука, онака како што сенката е врска меѓу светот на телесното и светот на идеите, онака како што каменот (огнот во него) е врска меѓу земјата и небото, така и птицата е врска меѓу небото и земјата. Станува збор за симболи коишто обезбедуваат симболички линкови меѓу два света. Појавата на овие три симболи коишто говорат за двојството на битието и за можноста тие да се поврзат, во дискурсот на поетот набргу ќе предизвика појава и на два света - оној на живите и оној на мртвите: „Коските кога беа поседнати околу огништето взем / живите го толкуваа како луда оргија на мртвите“ (3097-3098). За врските меѓу тие два света, дури и за можната нивна „обратност“, па дури и взаемозависност и реверзибилност, со нескриен, но тивок оптимизам, се пее подоцна во *Светата Ёсна* кога се поставува хипотезата - не дека мртвите се сенка на живите, ами „дека живите се сенка / што ја фрла телото на мртвите“ (3735-3736)!

Интересно е тоа што од петтото пеење натаму, па сè до крајот, веќе не се споменува *јусицијата*, како топос, туку се говори само за -Долина. Таа долина, во следните пеења, ќе добие уште попрецизни проксемички одредници, па ќе се јави како „Долина на“... Така, просторот

За природата на тој сон, се кажува уште дека тој ја има моќта на воскресението; со тоа сонот станува прерогатив на божественото, единствената врска со Креаторот, со големиот сидар на универзумот: „Оние кои доаѓаа без сон во себеси / празни и пусти шетаа и низ смртта / зашто без сон немаше што да ги воскресне...“

Во финалето на ова троделно, пообемно петто пеење, се наоѓа и еден, од егзегетска гледна точка, драгоцен фрагмент, во кој се открива вечната нетрпеливост меѓу власта и оние кои будни сонуваат. На еден, речиси, *дијагностички* начин, со застрашувачка постапка на *скенирање* (или *секцирање*), власта (земниот владетел) навлегува во *ушробите*, *черейите* и *мозоциите* и *клејките* на своите за сон обдарени поданици:

Владетелиише добро знаеја дека за сè што ќе се случува
 Постојат и предзнаци скриени во сонитата
 Па затоа и кога во луѓето,
 Ги пребарува сите агли и дојри во клешките,
 Влегува во самиите клешки,
 Им ги споредува обвивките и јаграи,
 Хромозомите и де-ен-це-то во нив,
 Се префрлаа од орган на орган,
 шетаа меѓу обвивките и синаисите,
 се сунуваа во кортексот на мозокот,
 внимателно ги испитуваа nucleus caudatus
 и sinus petrosus, правеа безброј falx cerebri и огново

џи здружуваа, сè гури во *A. Labrinthi*
не ошкриеја облик на *aphasia* и искри...
и џледаа свеџаџа маџерија на мајчиниоџ јазик
како се џресоздава џроколнаџа џаџковина
во жар која џолека оживува
џод белаџа џеџел. (1848-1870)

Овој застрашувачки фрагмент за микроскопијата на власта, овој поетски интертекст за Големиот Брат од Орвеловиот роман „1984“, овој час по анатомија што го изведува скалпелот на власта, над живото тело, со отворен лексикон на медицински изрази крај операционата маса, полека ама сигурно, нè воведува во опсесивната тема на Поповски: народот што има „проколната“ татковина, народот без татковина, народот со мајчин јазик чиешто постоење не се признава во Долината. Словените, нивната изгубена прататковина, нивното писмо, култура и митови се вечна опсесија на Поповски, кого опсесивно го интересираат нивните „Записи од дамнината“. Станува збор за една сосема лична составка на неговата поезија, за еден специфичен елемент кој, да речеме, го нема во Менделеевата табличка на елементите, но без кој светот е некомплетен: *македонцумоџ*, како што во претходните свои стихозбирки навестуваше Поповски. Тоа е трагизмот на македонските племиња, нивното со крв испрскано *еџско*, херојско писмо, оние племиња кои веќе во следниот пев на петтата песна се идентификуваат како тројца слепи гуслари: „Славјани судбом и крвју / а кога секој од своето гусле / оживуваше некој далечен еп / и кога секој миг очекуваш / да бидеш испрскан со крвта / на јунаците во епот.“ (1903-1908). Тоа е херојското време на Самуил, на првото гусле на неговиот двор, времето на сега веќе мртвите епови!

Така, полека ама сигурно, пред наши очи излегува еден процеп во текстот, една бездна, една пукнатина во *Свеџа Песна*, едно сведоштво за едно отсуство (а ништо не е повидливо од присуството на отсуството): сведоштвото за изгубениот сон, за изгубениот идентитет на едно племе, за изгубеното минато. Прашањето за идентитетот во *Свеџа Песна* е поставено како прашање на живот и на смрт, како логичка дисјункција „или-или“: „Оние пак кои ниту биле ниту пак некаде и / некогаш ќе бидат - / не беа ниту во заборавот / ниту во сеќавањата. Затоа и одбиваа / да ги бараат своето минато / и својата иднина“ (1994-1999). Ова „или-или“, ова македонско, славјанско, македонистичко, брсјачко, мијачко (како сакате наречете го!), е константа во духовната вертикала на поезијата на Поповски. Изгубената постојбина, изгубената прапостојбина, пронаоѓање на таа постојбина, а ако тоа не е можно – пронаоѓање на траги од таа постојбина барем во писмата, азбуките, книгите, светите ракописи – ете го магичниот свет на поезијата на Поповски од неговата прва стихозбирка (*Вардар*, 1959)⁴ до *Свеџа Песна* (2001), и потоа до *Две џиџини* (2003), *Пророчки џруби* и *Коска џаленица* (2005). Од таа прапостојбина, од тој *уџерус*, од тој чин на натализација (Да се потсетиме дека според Питер Слотердијк натализацијата е чин што се одвива не во утробата, туку во мајчиниот јазик, а тој не постои ако се нема татковина!), останало денес само името: „Знаеше Тој дека она кое се сонува / е повистинско од она кое постои / и дека сè што постои – постои само во името“ (2006-2008). Тука е и инвокацијата на морето, без кое не постои ниту една татковина, а најмалку прапостојбината на предците на Поповски: „Тоа го возбуди и сè повеќе се оддалечуваше / од сонот и влегуваше во предел на големи / страдања: гледаше приживе / Егејското море како им цвета на мртвите...“ (2054-2057).

Така, сцената на светот изгледа некомплетна: во сценографијата на светот недостига најмалку едно море и една прапостојбина! Сè што останува е – писмото, гласот од дамнините, гласот на предците, кој треба да се слуша: „Што сте се распеале, извикуваа тогаш живите, / каков тоа страв ве прогонува, о, предци, / та не престанувате? Уште ли не научивте / за да се направи крст / дека не е нужно ништо освен помисла“ (2115-2120).

Тој копнеж по праписмото кое е слика на прапостојбината, се јавува на повеќе места: „Копнеев

4 Гане Тодоровски, еден од првите кој ја регистрира појавата на Анте Поповски во македонската поезија, откако ќе заклучи дека „Вардар“ е литературен настан на годината, ќе открие во оваа поезија „јасно конципирана ориентација кон историско-патриотската тематика“.

по тој прапламен / на сите огнови и по таа прापесна / на сите песни кои никогаш веќе / нема да се испеат“ (2219-2222).

Во таа минливост на нештата, која понатаму станува опсесивна тема на *Свеџа ѝесна*, единствено делата на рацете се вечни. Шестата песна, особено во вториот дел, е – ода, пофалба на рацете, на дејствениот принцип човеков. Со вешта интерполација на поетскиот идиом со анатомскиот жаргон, поетот ја пее својата фалбена песна на „ковчињата“ кои го изменија светот и го востолочија писмото и неговиот изумител – *animal symbolicum*-от: „О, вас ве воспевам, о, вас ве пофалувам / о, Десна, о Лева Рако, / о, вас, *humerusi, radiusi и ulni...*“ (2351-2353) „Вас ве воспфалувам, вас ве воспевам, / о, Раце, / зашто Бог единствен сте / кој невидливото и непостојното во видливо го пресоздавате! / Човековата мисла и збор вие во видливо / ги онештивте и во знаци / и нè поучивте дека оној кој знае / колку вас – не говори!“ (2444-2447). Потем се изложува една светска историја на рацете и на нивните дела, од рацете на сведокот при воскреснувањето на Лазар до рацете на Михајло и Евтихиј, Димитар Кондовски, со што во таа историја посебно се инсистира на македонскиот дел на ракотворбите!

Следната етапа во *Свеџа Песна*, всушност го воведува и последниот опсесивен симбол на поетот, последната единица со висока стилематска вредност, односно – нејзиното симболско семејство, со кое се заокружува симболскиот вокабулар на поетот – *коскиџе*. Станува збор за симбол од „земно“ потекло, наспроти симболите на каменот и птицата, коишто првично се сврзуваа со небесно потекло, и функционираа како посредници меѓу земјата и небото. Меѓутоа, и овој симбол го содржи дуалитетот на семите смртно/бесмртно. Коските се најтрајниот дел од телото; тие ја содржат сржта, онака како што плодот ја содржи семката и идното -ртење; оттука, тие во себе ја содржат вечноста, односно – копнежот по вечност, траењето, а тоа е она што му е потребно на поетот за неговите опсесивни мотиви на траењето, преносот на знаењето до потомствата и *ѝисмоѝо-меморија*. Коските се *ѝисмо*: „Не мора никој да нè поучува како се страда, / врз нашите коски е запишано: / кон непознатото од – уште непознатото“ (3328-3300).

Овде настанува целосна локализација на митот за изгубената татковина: таа веќе сосема јасно се препознава како Македонија, и нејзе ѝ се придружуваат целосно прецизни спацио-темпорални одредници: „зошто точно во тој миг од земјата се покажуваа / сите черепи и сите други човечки коски / запретани во балканските и во сите други војни / во Македонија: / тоа беа максили и мандибули, / скапули и фибули, / радиуси и фемури, / темпоралки и птеритоидеи, / најмногу атласи и епистрофеи.“ (2973-2980) Овој анатомски наниз, како што и претходно се виде, произведува, по пат на вкрстување на два кода – анатомскиот и поетскиот – ефект на иронизација, и неретко – цинизам. Само македонската историја може да се именува со анатомија, а тоа значи да се говори за македонскиот народ преку коските на мртвите и настрадните во војни и крв! Оваа *ѝоеѝска осѝеологија*, овој *code-switching* на Поповски често е извор на ироничниот параграф кај овој автор; тие коски играат оро, пренесувајќи го гласот од дамината; во тој Маркесов танц на коските на предците се открива дека смртта е поприсутна од животот, оти постојат отповеќе коски, коски кои претходно не живееле: „Во археолошката сенештарница на Долинат / постоеше коска за која се знаеше / дека никогаш приживе не постоела!“ Таа „археолошка сенештарница на Долината“, е земјата на соништата, страдањата и смртта, Македонија, земјата во која историјата е само костурница! („историјата е засушена крв“, 3689). Убедливоста на оваа теза, поетот често ја бара и во цитирањето, како извор на веродостојност; така, за да нè увери дека Македонија е земја на коските, поетот го повикува на помош Ференц Јухас, со неговиот „град на коските“: „ги поврзуваше страниците / на нивната Голема книга на мртвите: / низ неа и Ференц Јухас ги гледал нив / недобројни како лежат скупчени на сртот / во исушениот град на коските“ (3527-3531).

Коските се, кај Поповски, писмо. Писмо се и иконите, насликани на дрвени штички, во чиешто годови живеат гласовите на предците. Дека коските и иконите се исто, сведочат иконописците: „Затоа сите иконописци / кога ги прашуваа – каде одите, / тие како еден одговараа: / одиме да си ги прибереме коските и зборовите / на предците...“ (5356-5360). Сè е писмо, и сè треба да се чита: „Едноставно: мајка ми во иконата до влакно точно / го читаше и го одгатнуваше она

кое беше запишано / во книгите“ (5254-5256). Сликата и зборот се исто, бојата и гласот се исто – учи оваа синесџеишчна теорија на македонскиот праоблик: „Звукот и бојата, велеа луѓето, имаат ист корен / и исто духовно стебло како и – зборот“ (5294-5295). Синестезијата пак, како што е познато од теориите на поетскиот исказ, е највисоката можна метафоричка шифра (со психолошки корен), кралица и прамајка на поезијата и сите уметности. Племињата во Долината на Поповски, неговите „луѓе“, се првите и најсилни – уметници.

Идејата дека сè, па дури и коските на мртвите се писмо, во суштина, е длабоко религиозна идеја, и таа ѝ дава една теоцентрична филозофија на *Свеџа ѝесна*, иако со одата на рацете и дарвинистичката теорија, човекот беше поставен во центарот на светот, односно светот се сфаќаше *апџироџеишчно*. Во таа смисла, поемата е поделена на остар сомнеж: од една страна, се наоѓаат цитати во кои безрезервно се тврди дека Бог е единствената космичка шифра на сè што постои, како овој, да речеме: „Тој умее да го зароби времето со писмо, / Тој ќе ги оживее мртвите, / Тој ќе ја ослободи материјата“. Од друга страна, постојат пасажи кои целосно ја реинтерпретираат еволуционистичката теорија, па изгледаат како парафраза на научна расправа, како на пример, овој: „Си помислувам: / само едно – единствено вилинско коњче / да не беше се удавило / во огнената стихија на карбонот, / да беше останало живо, невиното, - / ние луѓето сега, можеби, / негови потомства ќе бевме, сите мртви и сите живи сега / Икари би биле“ (2369-2380).

Таа дихотомија се надминува со воведување на една цела *џоеџска расџрава* за облиците! Со други зборови, со помош на поимот на логосот, се избегнува застанувањето на една од овие две „перспективи“. Не е важно дали светот и човекот настанале со еволуција или со креација; важно е дека постои логос, врвен ум, облик, форма, закон, универзален поредок на нештата. Постои некој математички, архитектонски ум кој го мисли универзумот, а тоа е – обликот. Ова пеење се доближува до една Лукрециевска филозофија на животот. Наместа, се случува речиси цитатност на Питагорејската теорија за космосот и бројот, како врвен параметар на геомтеризацијата и поредокот во универзумот: „Луѓето од Долината знаеја дека обликот е некоја / дамнешна шифра која скита низ просторот / во потрага по бројка која постојано ѝ бега... Со помош на таа бројка / облиците би создале свет / на интелигентна геометрија“ (4362-4365; 4367-4369). Македонија е неразделен дел на таа космичка шифра, на таа космичка симфонија на боите и облиците: „и бојата на облиците имаше порив да се / пресоздава: час во девствена светлина што ја зрачи / доенчето, час во експлозија на супер-нови, / најчесто во – небесна и македонска црвена“ (4646-4649).

Идејата за облиците поетот го води кон завршната симфонија на *Свеџа ѝесна* – пофалбатата на домостроителите, Македонци.

Што да се каже за крај? Станува збор за поезија која постои истовремено и во минатото, и во сегашноста, и во иднината. Таа, како ракописна се *сеќава*, што значи го оживува минатото. Таа поезија говори и за „сега“, зашто знае да биде најостра дијагноза на сегашноста (фрагментот од *Свеџа ѝесна* со онаа ужасна обдукција што власта ја прави врз телото за да дознае што тоа тело мисли и чувствува). И, конечно, ако го погледнеме мотото на овој текст, тоа, напишано пред дваесет години, се однесува како *осџварено* пророштво по однос на нашиот македонски идентитет и нашето македонско име, денес! Како е можно едно писмо, една поетска калиграфија, да ги собере на едно место сите времиња, како во некаква магична кугла во која симултано постојат минатото, сегашноста и иднината?

Само еден одговор е можен: затоа што тој поетски краснопис за свое мастило ја користел светлината. Само таа ги спојува трите времиња: минатото, сегашното и идното, во едно. Само светлината била, е и ќе биде секогаш иста, велика и една, како и поезијата на Анте.

Venko Andonovski

“Blazhe Koneski” Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

venko999lit@yahoo.com

MANUSCRIPT THAT REMEMBERS THE LIGHT

(WORD ABOUT ANTE POPOVSKI, ON THE OCCASION OF THE 90TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

This paper is dedicated to the poetry of Ante Popovski thereat it is interpreted as a manuscript – poetry that exists simultaneously in the past, in the present and in the future. Starting from the perception that as handwritten, that poetry remembers when analyzing poems from Popovski work, it is perceived how it revives the past. In doing so, one comes to the conclusion that the poetry also speaks of “now” because it knows how to be the sharpest diagnosis of the present, and it is also interpreted as a fulfilled prophecy in relation to our Macedonian identity and our Macedonian name nowadays. The paper provides an answer to the key question: How is it possible that one letter, one poetic calligraphy, collects all tenses in one place, as if in some kind of a magic ball in which the past, present and future exist simultaneously?

Keywords: Ante Popovski, poetry, manuscript, remembrance

*Овој труд е објавен во списанието на МАНУ – „МАНУскрипт“.

Кристина Николовска

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

nikolovska_17@yahoo.com

УДК 821.163.3-1.09Поповски, А.

УДК 821.163.3-4.09Поповски, А.

МОЌТА НА ДОВИЦИТЕ

(Кон ѝоеѝско-есеистѝичкиоѝ оѝус на Анѝе Поѝовски)

Апстракт: Може ли сето поетско и есеистичко послание до нас од грандиозниот Анте Поповски да го сфатиме и доживееме како историја на внатрешните довици? - Поповски, како врвник меѓу поетите и мудреците, реши да ја појасни суштината на довиците. Довикот како таен глас – до себе, како порака која допрва треба да се прими и растајнува, како внатрешен извор, но и избор на суштини. Суштини за растолкување. Довикот – како поетска прекогниција. Херменевтичарот Анте трага по „семеѝо“ на довиците и маестрално го толкува големиот чин на „раѓање“ на довикот. Довикот како зародиш на идеја, како сознание, како ниво на свест, како врвно достигнување. Нашиот заглед, но и нашата реплика на моќните довици на Анте, е можен достоин довик кон суштините на феномените на „чудото“ наречено *Ars Poetica* од која растат сите убави творечки „чуда“.

Клучни зборови: Моќ на довиците, Анте Поповски, *Ars Poetica*.

Историја на внатрешните довици

Дали сето поетско и есеистичко послание до нас од грандиозниот Анте Поповски може да го сфатиме и доживееме како *исѝорија на внаѝрешниѝе довици*?

Довици од кои „извираат“ важни тематски „извори“ кои се суштина на неговиот опус.

Довици на нашето *јас*, довици на нашето *ние*, довици на *нашаѝа свесѝ*, довици на *нашиѝе сушѝини*...

И кога токму реши великанот Анте да ни ја отвори темата за *довициѝе*?

И реши Анте да ни ја отвори „портата“ на *довициѝе*, по повод исклучително важен настан во неговата, а со тоа и нашата македонска културна и научна историја, кога почестен, вознесен и пред сѐ благодарен, се обрати пред врвното собрание - Македонската академија на науките и уметностите, та грмна со незаборавна и раскошна Пристапна беседа. Исправен пред нас, *ѝрисуѝниѝе* во Академијата, но и *оѝсуѝниѝе*, како и пред оние кои беа или допрва *ќе бидат* растолкувачи на неговата величествена мисија, та кажа вистини за навек.

Со неа, со беседата, големиот Поповски *ѝрисѝаѝи кон Академијаѝа*, но со неа, и ние сите *ѝрисѝаѝивме кон внаѝрешнаѝа исѝорија на нашиоѝ духовен, умеѝнички, кулѝурен и научен расѝ*.

И тоа преку – внатрешната историја на довиците.

Филозофија на довиците

И реши Поповски како врвник меѓу поетите и мудреците, реши токму тогаш да ја појасни суштината на довиците: „Нашиот довик има пророчка сила. Се раѓа во некоја замаглена зона на нашата потсвест и ни се обраќа на некој таен јазик, секогаш поинаков од претходно и неразбирлив за сите други освен за нас самите.“¹

¹ Анте Поповски: *Зошѝо зборуваѝ за умирање*. – Куманово, „Македонска ризница“, „Про литера“, 2011., 220.

Довикот како *џаен џлас* – до себе, како *џорака* која допрва треба да се прими и растајнува, како внатрешен извор, но и избор на суштини. Суштини за растолкување.

Довикот – како поетска прекогниција...

Херменевтичарот Анте трага по „семето“ на довиците и маестрално го толкува големиот чин на „раѓање“ на довикот. Довикот како зародиш на идеја, како сознание, како ниво на свест, како врвно достигнување...

Тоа е всушност налик на онаа праматерија, налик на „зрното“ од кое расте секој вистински *Ars Poetica* процес, онаа, вечно интригантна „замаглена зона на нашата потсвест“ - што би рекол Поповски.

Но и довикот – како поттик за поетизирана авторска филозофија: „Тој довик нам ни појаснува дека сите ние сме осаменици и дека овој наш свет е едно огромно, бесконечно братство на будни сонувачи, кои својот внатрешен довик и сон не можат да го пренесат на друг. Онака како што се непреносливи, конечно, ниту животот – ниту, пак, смртта.“²

И со таа ингениозна метафора на припадност „бесконечно братство на будни сонувачи“, која воедно е и снажна хипербола, раскошниот толкувач нè соочува со контрастот: осама / заедништво, односно со „грозд“ од неколку контрасти: будни / заспани, јас / ние, преносливо / непреносливо, живот / смрт... Токму овие распрснати контрасти, Поповски успева да ги „згусне“ и да ги „вгнезди“ во две моќни опозитни синтагми како: „будни сонувачи“ и „(неосамени) осаменици“ (осаменици кои всушност и не се свесни дека се во „бесконечно братство“).

Оној кој темелно го познава опусот на Поповски, знае дека е потребно категоријата *неџреносливост* да ја спротивставиме на *џреносливост*. Та ако непреносливоста е сема на: довиците, на животот, смртта, тогаш преносливоста, може да биде сема на творештвото, поезијата, уметноста. Во филозофскиот универзум на Поповски, *џреносливост* е особина на *џоезија*, на *реч*, на *мудромислие*, онака како што јазикот, семето, кодот на традицијата – се *џреносливи*. Поетот, но и есеистот Поповски, наместа, во својот величествен опус сака да ни укаже токму на *семата на џреносливост*, која извира од креацијата, поезијата, речта...

И така, во сиот тој свој филозофски густ дискурс, во сета „драма“ на синергиите од „ензимите“ на неговите филозофемии, во сета „медовина“ од мудромислето, Поповски успева, на „златна“ чинија, преку незборавна беседа да ни ја „принесе“ прекогнициската *моќ на довици*...

Таа моќ, моќно „оддишува“ од татковинските, аманетните, филозофските, судбоносни песни и есеи на Анте.

Довиците имаат своја филозофија, но и свој „настап“ со кој му пристапуваат на поетот и се „вселуваат“ во него. Тие го „вознемируваат“, го поттикнуваат, го „будат“ творецот и стануваат негова нова идеја, ново дело, можеби и негова, но и наша - совест.

Беседничка ода за Мијакот

Важен чин во македонската култура е Пристапната беседа на Анте Поповски кон Македонската академија на науките и уметностите. Беше тоа на 29 мај 2001 година.

Пристапната беседа кон угледната Академија плени како беседничка ода за Мијакот, но таа е само „постилка“, „утроба“ на текстот кој има далеку „поголеми очи“³ од одата за Мијакот. Вознесот од него, восхитта, недогледната почит, растат во искрена глорификација, која од Мијакот прави лик – лик рамен на митологија, но и лик – метонимија за нас. За нас, како уметници, творци, посебници, Мијакот е суптилна метонимија за најубавото (творечко) во нас, за недостижните способности и вештини на нашето ние...

² Ibid., 220.

³ Парафраза на стих од Анте Поповски.

Македонското ние...

Мијачкото ние...

Творечкото ние...

И величествено е доловен Мијакот Антеов, и наш, преку маестрална херменевтика, згусната во филозофеми: „Мијакот се определува за религијата на својата мајка, која е исконска материја на создавањето.“⁴

Поетско-филозофски е опишан Мијакот: „(...) обичниот Мијак е сакрален препис на материјата на создавањето.“

Значи:

- *Мајкаџа како ѓрамаџерија на создавањето, синот Мијак, како свети ѓрејис на маџеријаџа на содавањето;*

- *Родилкаџа како археџиџа на космоџонискаџа зора, роденоџа како нов симбол, симбол на новаџа муџра на живоџиџа;*

- *Космоџонискаџа ѓрамуџра – како искон на ѓрамаџеријаџа на создавањето, новаџа муџра – како зрно или есенција на зародишот.*

... така ја сфаќаме херменевтиката на Поповски, каде што:

Мијакоџа е метонимија за родоџа свој, за семеџа свое, и отвора далеку поширока перспектива којашто се однесува на недоброј умеџници, волшебници, како поетот мудрец.

И раскошно, речиси арборесцентно, се развива таа свечена ода за Мијакот, Мијакот како идеал, како фасцинантна прекогниција на триумфот на уметноста и на совршеноста!

Важно е, монументално е, зошто академик Поповски се реши токму за оваа беседна химна на Мијакот, токму при влезот во МАНУ.

Изборот е длабински мотивиран и сосема оправдан.

Во таа, филозофија на феноменот на Мијакот се вгездени крупни, суштински размисли на авторот кој преку митемата за Мијачијата отвора и толкува важни процеси за нашиот ентитет, за нашата специфика и автентика.

Беседничката ода е однос, не само кон волшебничката уметност (или врвна умешност) на Мијакот, таа е расна *меџонимија* за прекрасните врвови на уметноста, прекрасните кулминативни убавини на креативното и творечко македонство преку којашто Поповски успева филозофски да ја „плете“, но и „расплете“ херменевтички, својата величествена и монументална Пристапна беседа кон МАНУ.

И свечен, џа ѓресвечен е денот кога Анте зачекорува во Академијата, но и самиот – е *врвна свеченосџа*, сиот слово, сиот збор, сиот стих и мисла...

Така, свечено, гласно, со историски одек, грмна беседата од домот на науките и уметностите, таков сакрален блесок Анте прати до светот и отаде световите ни, така се обрати и – *оџаде живоџиџа*, оти се поклони пред сознанието дека:

Не ѓосџои ниџиџа џиџа не е збор

А ние, спроти сцената му, го сетивме свечениот ни воздух и голтка по голтка стих, и капка по капка стиџја вистина и светост – за навек навлезе – во нас.

⁴ Ibid., 221.

Во нашето дишење, во нашиот од, нашиот славен историски од, преку мрачните историски ноќи, но и кон моќта на разденот иден...

И тоа е *шајниош завеш* со кој нè задои стихот Антев, и мислата му, тоа е оној *завеш* кој магично нè „привлекува“ кон него, та како да е архонт на зборот, прататко или еден од нив, та како да бил во самите „мугри“ на *живошош* и на *свешош*, та како да бил еден од Зборовните пратеници – Богови на зборот.

Но, и Богови на тишините... оние меѓу два збора, два универзума, две суштини...

Така и го доживуваме Анте, затоа и со химничен тон беседиме за него, така и *йосланиешо* му аменетно – отаде животот, го примаме – како писмо, завет, но и како *мокен довик кон нас* - довик на *совеша* – *д о в и к д о в е к а*...

И речиси сакрален е односот на Анте кон научните, културните и уметничките институции и манифестации, како што е онака посветен, побожно понесен и вербенички вознесен од Неговото величество – *зборош*, но и *сџихош*, *йеснаша*...

А сето тоа – во длабока, речиси „роднинска“ врска со – *јазикош*, *сраснаш* за *йоешош* како *близнак*⁵.

Прераѓачка енергија – воскресија на зборот

Есеистичкиот дискурс на Анте Поповски ја има онаа *йрераѓачка енерџија*, енергија на самообнова, ја има жилавоста, но и опсебноста, талентираноста на непокорните Мијаци, го има она „очудување“, фасцинација, милодар кој плени и со стамена одлука – за да биде болно јасен, како крик на бол, како маж кој се исправа и пред светот, и пред врвните институции на светот од науката и уметноста, како креатор, не само на Неговото величество – Зборот, туку и на културниот живот, на своето, „подзаспано“ семе, на својот род, кој западнал во летаргија, која Анте ја предвиде и точно ја виде, уште и пред да завладее мислата му, со сегашноста и со иднината ни...

Јас сето ова го препознавам како – *сјасение*. Наше, свое...

Пробајте, вкусете ја лечебната моќ на Антевата *йрекожниција* (која наместа боли), применете ја на своите рани, да, да, лични рани, но и наши, заеднички, и ќе се уверите дека – сосем спасителна улога има таа, оти е вистински, а не лажен – преосмислувач, не само на суштините ни, туку и на епохите ни, цивилизациите ни, но и на небата, слоевите на небата, пластовите на почвите ни... кобно и страотно „попрскани“ со *дамки крв*⁶ на нашите страдални претци, на нашите гласноговорници – пред кои извишен и горд стои – македонскиот поет... Кон кој гласно се обраќа Анте, на кој му бара историска отчет Анте, но на кој му ја доверува најдостојната доверба и аманети, да ја чува, та да ја дочува татковината си, вгнездена и втоплена... во *шојлошо* семе на *својош јазик*⁷...

Јазикош – како *дом*... Но и *јазикош* – како *врвна ука*, *наука*, „*рудник*“, прастара, но и најнова лабораторија, *врвна истражувачка мисија*, но и како уметност – пред која се поклонуваат светските лингвисти, феноменолози, филолози, филозофи, но и волшебници, посебници, следбеници, чудесници, очуденици, сотворители...

А сето тоа во духот на големото признание на Конески кој гласно вели: творците на литературниот јазик – се всушност писателите, поетите.

⁵ Парафраза на стих од Анте Поповски од книгата *Две џишини*.

⁶ *Дамка крв* е наслов на книга од Анте Поповски.

⁷ Парафраза на стих од Анте Поповски од книгата *Две џишини*.

Секако, лингвистиката е стожерна, но душата, зародишот, конечно, опстанокот, опстојот на зборот, растежот, зреењето, та и триумфот на зборот – е врежан во *џојолоџо* семе на својот јазик...

Било тој да е премудрата *сџарица* на Конески која над роданот неми зборови реди, било тоа да е *џројоведникоџ* на Поповски, било тоа да се нашите предци, но и потомци на речта, било тоа да е – нашиот крик кој со гласна хипербола го праќаме како поетско послание кон векот, историјата, светот, животот, но и отаде животот...

Така, веќе, неповратно, сите сме вградени во Антевиот крик и бол и страдание и зборосотворение. Прашање е само кога ќе си *џризнаеме*, но и кога ќе се *џрејознаеме*, и вистински, поетски, есеистички ќе *македонсџвуваме*, но и *макеДОМсџвуваме*, кога ќе уживаме во зборот македонски – како во свој најсвет ДОМ...

Онака, како што Анте ни го покажа патот...

Оти само тој узна и гласно ни рече: „Јазикот, зборот, значи, вистинско родно место на поетот.“⁸

Отаде животот

Поетите го опеваат *живоџоџ*.

Но, љубопитен е поетот за она што се случува и – *оџаде живоџоџ*.

Херменевтичарот, и во име на поетот, гласно се прашува каде ни се случуваат најсуштинските работи во животот: „Очигледно: нештата кои ни се случуваат – ни се случуваат отаде животот! А каде отаде животот? Во творештвото, се разбира, во музиката и во архитектурата, во сликарството и во поезијата...“⁹

И тука, ја отвора темата за суштината на феномените. И штом говори за творештвото, за идеалот на творењето, на уметноста, на нештата коишто тој одлично гледа дека се случуваат „отаде животот“, тогаш сосем природно нè доведува и до – *соноџ*: „Колку што е стар човекот – толку стар е и сонот. И нема време во кое не се сонувало, и нема човек кој не сонува. Сите ние преку сонот се соочуваме со севкупното човеково искуство уште од иконите.“¹⁰

За Анте: „Ослободен од контролните механизми на свеста, сонот прераснува во една нова вистина, во една автентична приказна, во еден модерен мит кој парафразира архетипови од колективното човеково потсвесно.“¹¹

Творештвото – како остварен сон, можеби?

Сонот – како остварено творештво...?

Дали вака, можеби, големиот ни Анте го сфаќа *Ars Poetica* процесот?

Но, дали и најубавото нешто од нашите животи – сонот, идеалот кон кој се стремиме, сонот – како посакувана идеја, како фасцинантна недостижност која сакаме да ја оствариме...?

Очигледно, сонот е органски сраснат со процесите на творештвото, како што и творештвото всушност е – *идеал-сон*...

⁸ Ibid., 191.

⁹ Ibid., 221.

¹⁰ Ibid., 221.

¹¹ Ibid., 222.

А ги „позлати“ сѝиховиѝе со – есеизација густа.

шетаат: „(...) низ македонската национална и културна препродба (...)“¹⁴ и продолжува да се бори со „секирите“ на разни странски пропаганди и претензии кон македонството.

Голема Антева тема е – *името*.

И вака го дефинира: „Печатот, духовен и историски, што е втиснат и е содржан во името, ниту случајно се создава, ниту пак исчезнува едноставно и брзо. Името е најсигурниот штит врз кој е втиснат знакот на сета историска драма на предците: сите горчини и мрак, но и сета свеченост на неопходниот пораз. Ниедна победа не е духовен излез – доколку не е победа на сите!“¹⁵ Името, како најсигурен штит, не е само брилијантна дефиниција на херменевтичарот, туку е и потресна вистина која што натежнува врз омилениот и свет поим за Поповски - Македонија. И точно, сета историска драма на предците, но и на потомците – е згусната во – името.

За името Анте гради монументални тези, поетизирани фиолозофски теории, но и ремек-дела песни кои ги поема вечноста, така свечено и така маестрално, во тишината...

Свечена тишина...

И во духот на размислата дека: „Светот сè повеќе станува збир на имиња. Поточно, светот е свет на имиња. Кога би ни го одзеле името – би ни го одзеле и светот.“¹⁶, Поповски маестрално ја опишува суштината на поимот *име*: „Сите архетипи, сета суштина на автономноста, сè знајно и незнајно, дојдено и уште недојдено – е содржано во името. Во името е содржана сета можна историја. Името – гранче чесно дрво...“¹⁷

И тука се гради грандиозната теза за зреењето на македонскиот јазик, но и за нашиот код, за нашата етногенеза: „Тогаш си реков себеси: нас, барем, никој не треба да нè поучува во страдањата. (...) Затоа велам дека македонскиот јазик зреел врз коските на предците...“¹⁸

Така Анте и крикнува кога признава пред светот дека¹⁹:

*Кога надоаѓаат знаци на крајот кој
сè уште не ги чувствува ѕвездиите
под своите стајала. Сè уште сиви камењето
околу него, црсти врасна
во овие сурови но исмени ридишта
од коски, вино и шемјан. Си мислам:
кога не би било ова јарче
јроколната земја
јас знам каде би се живеело
- но не знам каде би се умирало...*

Зошто само кој, преку величеството Македонија, ги научи и ѕвездиите да шепотат на македонски:

¹⁴ Ibid., 66.

¹⁵ Ibid., 96.

¹⁶ Ibid., 124.

¹⁷ Ibid., цитат од корицата на книгата *Зошто зборуваш за умирање*.

¹⁸ Анте Поповски: *Зошто зборуваш за умирање*, Ibid., 108.

¹⁹ Песна на Анте Поповски „Каде би се умирало?“ во *Пророчки шруби*. – Скопје, „Југореклам“, „Pro Littera“, 2005., 26.

Македонија

Еве ја шаа ѝпросѝа земја
од дволичен камен
и сонце

Децаѝа ушѝе незаодени каде оѝкоѝувааѝ
лобаѝи ѝо ѝрадиниѝе

Еве ја шаа ѝпросѝа земја
од ѝајажина
и од води

Мудро слободаѝа кај шѝо ѝи заѝишува
селскиѝе имиѝа
Месѝо икони ѝо црквиѝе
И каде леѝоѝо како судбина
Трае до ѝоследниоѝ восѝанаѝ
Еве ја шаа ѝпросѝа земја
од заморено гишеѝе
и од молк

Низ која времеѝо одминува
и ѝак се враќа
Со неа да ѝо сѝодели лажноѝо ѝраеѝе.

О, еве ја шаа ѝпросѝа земја
од ѝрч
и од чекаѝе
Шѝо ѝи научи и свездиѝе да шеѝоѝаѝ на македонски
А никој не ја знае²⁰.

Довици и повици

Ова е поезија и есеистика на довици. Но, и на ѝовици.

Повициѝе Анте умно ги открива во суштините на мисиите и подвизите на големите македонствувачи. Еден од нив е – блескавиот Григор Прличев. Суштината на големата идеја со визија, Поповски ја толкува вака: „Нужно беше таа идеја да продре во средина на духовен пустош кој се протегае цели пет векови наназад и кој заплашуваше со целосно физичко и национално обезличување на Македонците. Таа идеја имаше возвишена задача да го ослободи преплашениот и заробен дух на еден народ, опустошен од интелектуалното и друго сивило на отоманскиот систем и надграден со програмата за панелинизација.“²¹

И токму тука Поповски говори за клучните, носечки повици, повици на историјата – столбови на нашата етно и културна генеза: „Централна премиса на тоа и такво национално буеѝе беше Прличевиот повик кон изворните принципи на Климента, пред десет века. Тој лак што се оптегае од IX до XIX век не беше обична духовна парабела, туку видовита и осмислена теза која

²⁰ Извадок од песната „Македонија“.

²¹ Ibid., 17.

на македонската препродба ѝ втисна печат на апсолутна автентичност и духовна автономност.²²

Повициџе, во поезијата на Поповски растат во зрели и уверливи песни, а во *есеистичкиот* дискурс во длабински доживевани интерпретации со издржани и важни теми. Тие повици се повици и кон нас, кон нашата совест, нашата меморија.

Центри на македонскиот творечки дух

Посебна вознес, посебна почит има Поповски кон центрите на македонската култура и културниот живот. За поетското Велестово, Поповски ќе рече: „Ваквите средби, како оваа во Велестово, една од ретко оригиналните и суптилно наградувани, едноставни, но долгорочни, прераснуваат во силни и благородни центри на македонскиот творечки дух.“²³

Беше тоа 1999-та, кога поетот свечено ќе грмне со вонвременска беседа на поетскиот чардак на небото²⁴ – поетското Велестово, од длабината на ноќта и од длабината на душата, тој свечено изјавува: „Особено ноќва и особено тука кај што се чувствувам и како свој предок, но и како свој потомок.“²⁵

И во таа незаборавна беседа кон Поетската ноќ во Велестово, поетот восхитен признава дека: „Бев обземен од заумноста и неосквернавеноста на видикот што пукна пред нас! Помислив: Заборавен е овој предел од Господ-Бог уште од првите денови на Создавањето... Оттука нагоре, рака за рака со ветровите и ѕвездите – право во постела во која сонува Бог...“²⁶

И расте преку хиперболи поетско-беседничкиот дискурс на Анте Поповски, кој осознава дека: „Тука, навистина и песните се покажуваат од невидливото: тие не се раѓаат, велеше Андриќ, туку воскреснуваат... *Колку ѕвезди на небото – џушки ќе фрламе...* е доказ дека во царството божјо владее зборот и дека на нашиот македонски народ, во недостиг на историска правда, денес насилно му ја доодземаат неговата историска татковина и сега живее во земја што му ја создадоа поезијата и зборот! Таа земја е единствено вечна, зашто е отпорна на секое оружје и на секоја неправда.“²⁷

Зборот-Воскресија! – така би го нарекле зборот. Македонскиот збор. Оној изустен на македонски јазик, во кој така страстно беше и останал вљубен нашиот зборородник, поет, филозоф, беседник, есеист – Анте Поповски.

И во таа драма на збороопстанокот, на живеење: *раѓање, расиџење, зреење и умирање во* – зборот, кадешто тој е највистинската и најтопла „дома“, најсигурна и најверна татковина, каде зборовите, речениците, аманетите – се столбови, градби, во кои се извишуваме, живееме, умуваме, македонствуваме – што би рекол големиот Гане Тодоровски, или го помакедончува дури и небото ни, она небо кое Анте го виде окрвавено, попрскано со *кајки крв* од Каина и од недоброј предци...

И кон крајот, едно признание – текстот е инспириран од Антевата почит кон врвниот дом на Македонската академија на науките и уметностите. Со светлината на зборот, раскошно ја отвори монументалната врата на Академијата. Поповски покажа и висока гордост кон чинот на Светската академија на УНЕСКО, која поезијата му ја удостои со светско признание.

Текстот е понесен и од почитта кон култните „Струшки вечери на поезијата“, но и кон неформалите академии или духовни „собранија“ на поетите, на „боговите“ на речта, кои како Велестово: „(...) прераснуваат во силни и благородни центри на македонскиот творечки дух.“²⁸...

²² Ibid., 17.

²³ Ibid., 109.

²⁴ „Велестово е чардак на небото.“ е позната мисла на Петре М. Андреевски за поетско Велестово, изречена 1997.

²⁵ Анте Поповски: *Зошто зборувааш за умирање.*, Ibid., 107.

²⁶ Ibid., 107.

²⁷ Ibid., 108.

²⁸ Ibid., 109.

Можеби, до таа - поетова замисла, до тој пиедастал на врвни аксиологии, некогаш ќе дорасне и ќе се удостои, и литературната манифестација „Антево перо“ која, веќе традиционално, го „позлатува“ родното Лазарополе и сиот поетски свет - со мисла и со стих, со симпозиум „Антево дело“, и со издржана програма на манифестацијата.

За такви центри на арното, на храмовите на науката и уметностите, на креативното, се застапува, се бори, се залага грандиозниот Анте Поповски, неуморникот Мијачки, феноменот на нашата историја на светлината ни, таткото на најсуштинските довици и повици на *најсуштинаџа шворечка верџикала на македонсџовџо...*

И тоа, *најубавџо, шворечкоџо...*

Евокациски „рудник“

Се надеваме дека нашиот *заглед*, но и нашата *реџлика* на моќните довици на Анте, е можен достоин *довик* кон суштините на феномените на „чудото“ наречено *Ars Poetica*... од која растат сите убави творечки „чуда“.

Антевиот опус е редок евокациски „рудник“ кој нè отвора пред океанот на довиците... И тука Анте нè исправа пред отворената стихија, пред којашто сосем акустично и јасно се соочуваме со – вистинските довици ни...

Е таков е грандиозникот Анте, таков е големиот поет и раскошен мудрец, оној кој словото, и јазикот, и речта – си ги врежа во својата крв, ги вдиши и вгнезди – во својот здив, и кој коските на сето македонство, минато, сегашно и идно – за навек ги вгради – во стих!

90 години светлина – од првиот крик и прасветлината Антева...

Нека биде севековна светлината на стихот и на мислата му...

Оти, само Анте ќе го види поетот како:

„Поџџџ – врсник на времџо и на свеџлинаџа, сам себеси – џредок“²⁹.

Kristina Nikolovska

“Blazhe Koneski” Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

nikolovska_17@yahoo.com

THE POWER OF THE CALLS

(TOWARDS THE POETIC AND ESSAYISTIC OEUVRE OF ANTE POPOVSKI)

Can we understand and experience the entire poetic and essayistic epistle to us from the grandiose Ante Popovski as a history of inner calls? Popovski, as the leader among the poets and sages, decided to clarify the essence of the calls. The call as a secret voice – to oneself, as a message that has yet to be received and dissipated, as an inner source, but also a choice of essences. Essences for interpretation. The call – as a poetic precognition. The hermeneutic Ante quests for the “seed” of the calls and masterfully interprets the great act of “birth” of the call. The call as germ of an idea, as a realization, as a level of consciousness, as a supreme achievement. Our gaze, but also our replica of Ante’s powerful calls is a possibly worthy call to the essence of the phenomena of the “miracle” called *Ars Poetica* from which all beautiful “miracles” grow.

Keywords: The power of the calls, Ante Popovski, *Ars Poetica*

*Овој труд е објавен во списанието на МАНУ – „МАНУскрипт“.

²⁹ Ibid., 152.

Емилија Црвенковска

УДК 821.163.3-1.09 Поповски, А.

УДК 821.163.3-1:801.73

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

emilija@ukim.edu.mk

ЧИТАЧОТ НА ТАЈНИ ЗНАЦИ АНТЕ ПОПОВСКИ

Апстракт: Стиховите на поетот Анте Поповски, голем познавач на старата црковнословенска македонска писменост, ги растајнуваат праоблиците од дамина како праматерија на поетското чувствување и мислење на еден народ низ вековите. Поетот своите тајни ги крие или ги заклучува во зборовите, во стиховите, ги исчитува од и низ записите врз материјалите на коишто биле пишувани низ историјата: од пергаментите, од старите палимпсести, од камењата, од дрвјата. Како природата, така и човекот оставал вдлабнати траги низ времето, а проникнувањето во нив е трагање по една вистина, барање клуч што ги отвора тајните. Тајните на писмото, светоста на знаците, на буквите, на вокалите, тајните на каменот, на пергаментот, на дрвото, сите материјали и места на коишто се оставале знаци, стануваат постојан мотив во творештво на Поповски. Тајните знаци најчесто ги открива и преку прекопувањето низ архаичниот јазик којшто е еден од суштинските лингвистички белези на неговото творештво.

Клучни зборови: записи, црковнословенска писменост, јазично-стилски обележја, архаизми, камен

*Дко ѿомислам на ѿебе
вреска едно вознемицено море
можеби на некој
за ѿисмоѿо шѿо сака да го најѿше
ѿи си му неѿова ѿајна азбука?
Анѿе Поѿовски, Неѿознаѿо, од збиркаѿа Тајноѿис*

Поетот Анте Поповски фасцинираше со неговото познавање на библиската проблематика, како и на нашата стара писменост. Ненадмината е неговата продлабочена студија за поетиката на старите црковнословенски записи во ракописите под наслов Глас од дамина¹. Првпат се занимаваа со неговото творештво при анализа на црковнословенизмите во неговиот циклус песни Само отачество од слнца (Црвенковска 2001).

Поетот тајните ги исчитува од и низ записите врз материјалите на коишто биле пишувани низ историјата: од пергаментите, од старите палимпсести, од камењата, од дрвјата. Како природата, така и човекот оставал вдлабнати траги низ времето, а проникнувањето во нив е трагање по една вистина, барање клуч што ги отвора тајните. Поетот, пак, своите тајни ги крие или ги заклучува во зборовите, во стиховите. А тие, зборовите, се и клучот за отклучување на тајните, или според народната: „Зборот е клуч што железни врати отвора“. Во поезијата на Поповски зборот се јавува како надреден, како космотворен елемент, тој е клуч, шифра преку која може да се одгатнат сите знајни и тајни писма под сонцето (Иванович 2005: 434).

Како што забележува Старделов (2015: 391): „Според Анте Поповски сè е заклучано (сите тајни се заклучани) во тајната на зборот.“ Поповски навлегува во тајните на буквите, на зборот, тајните на знаците низ историјата запретани за да проникнат во иднина, мистично ги растајнува, оставајќи врз нив еден превез на тајновитост кој читателот треба да го раскрие“.

*Како шѿо ќе каже во Свеѿаѿа ѿесна:
Збороѿи беше единѿѿвен ѿаѿријарх
кој го ѿредводеше својоѿи народ
и кој му го ѿојаснуваше знациѿе
низ кои ѿроникнуваа во иднинаѿа.*

¹ Преобјавена и како дел од книгата Развеано евангелие.

Тајните на писмото, светоста на знаците, на буквите, на вокалите, тајните на каменот, на пергаментот, на дрвото, сите материјали и места на коишто се оставале знаци, стануваат постојан мотив во неговото творештво. Така, со едно дијагонално исчитување на неговиот поетски опус, преку насловите на збирките: *Камена*, *Тајнопис*², *Љубопис*, *Провиденија*, *Свети ѝсна и сл.*, се гледа неговата обземеност од тајните, нивното откривање. Тајните знаци најчесто ги открива и преку прекопувањето низ архаичниот јазик којшто е еден од суштинските лингвистички белези на неговото творештво.

Записите како инспирација

Во нашите средновековни ракописи се јавува еден посебен вид литература, а тоа се записите на маргините на ракописите што ги оставале препишувачите. Овие извонредни бисери на литературата не ги оставиле рамнодушни ни нашите современи писатели. Така, Анте Поповски во веќе споменатата книга-студија *Глас од дамнина*, со поднаслов: *Кон поетиката на македонските црковнословенски записи*, во нив го открива зародишот на македонската книжевност, а од нив црпи инспирација за своето творештво. Анализирајќи ја нивната поетика, тој записите ги смета за никулци – првични пројави на македонската книжевност, па дури во нив ја открива и првата алитерација во македонската поезија: *Плови пловче пиши грешни попе Петре*, во Орбелскиот триод од XIII век, еден од најобемните ракописи од македонската редакција на црковнословенскиот јазик (Црвенковска, Е., Макаријоска, Л. 2010). Како што објаснува самиот, во неговиот пристап кон записите „водечко е чувствувањето на записите како праоблик, како праматерија на поетското чувствување и мислење на еден народ, низ времињата, низ вековите“, за потоа и нему да му послужат како предлошка, како палимпсест врз кој го создава циклусот песни насловен: *Само отачество од слнца* – записи според стари македонски црковни ракописи во збирката песни *Тајнопис*.

Во својата вдахновена анализа на поетиката на записите, на коишто дури и ќе им даде акцент обојувајќи ги со црвена боја, Анте Поповски забележува: „тоа се црвени траги оставени врз мракот на едно цело илјадалетие, насекаде по македонската земја (1985: 23)“. Како и Везилката на Конески што пара два конца, едниот црн е, а другиот црвен. Во митологијата наспроти црната боја била црвената којашто важела за апотропејска боја, понекогаш и за боја на крв и на нов живот. Црвената боја, како детал, се провлекува и низ поезијата на Поповски, како во песната посветена на Гане Тодоровски каде што дури и самогласката е обоена во црвено:

Егна црвена ѝркалезна самогласка

уѝрово ми се ѝреѝречила како коска (ДТ: 143)

Во еден од есеите на Крлежа на македонски теми, на коишто се осврнува Поповски, Крлежа забележува: „Таа македонска жалост во меланхоличната песна, гласот на невидливиот пејач од фурната, осветлена со интензивно црвенило на огнот, сето тоа на моите асоцијации им даде нов, македонски мотив, на несреќна и далечна земја, каде што сè уште крваво стенка црковнословенскиот јамб...“ (Поповски 2010: 32-33).

Со Крлежа е отворена и темата за тајнописот, односно за глаголицата, писмо што ги поврзува Македонците и Хрватите, при што Крлежа напоменал дека тоа е: „Тајнопис, конспиративно, тајно писмо со кое се служеле монасите“ (Поповски 2010: 36). И тука се крие уште една нишка што ги зближува Крлежа и Анте Поповски, тоа е средновековната црковнословенска книжевност што на двајцата им послужила како клуч за разбирање на целиот подоцнежн јазичен и книжевен развиток во своите средини. Токму хрватската глаголашка поезија, односно глаголскиот кодекс од XIV в. (Code slave 11), што се чува во Париската национална библиотека, му послужила на овој великан на хрватската и на светската книжевност да ги состави своите Балади за Петрица Керемпук во кајкавска стилизација (Katičić 1976: 394), како што записите во македонските ракописи ќе го инспирираат Поповски.

² Тајнопис е и име на збирка, но и наслов на една одделна песна.

Тајнописот, како тема во буквите, во писмото, во зборовите, во мапите, во урнатините, во трагите што ги оставило времето ќе стане постојана преокупација во творештво на Анте Поповски:

Свеченоста кога се населивме буква по буква и
ред по ред
во книжата на нашето убаво исчезнување:
мајините на јусишошот,
урнашините на дейскиот збор,
беломорјето во брегови од шолку убав македонски шајноис,..
(ДТ, Елементиот на бескрајот).

Познавањето на македонската пишана традиција Поповски го навестува и преку некои познати топови, важни за нашето ракописно наследство, а со тоа и за нашата културна историја. Така, во ДТ споменува монах од Вапа:

Јас, Лука, монах од Вапа, зајишав
Пред мене, најстар меѓу монасите,
пред леѓнување засиануваа сите монаси
и не шолку да ми бакнат рака
колку да видам кој до кое
жосиодово скалило доштерал,
убаво расиознаваа
кој најбрзо при Госиода ќе сишине... (ДТ: 165)

Вапа е местото каде што настанал Бишолскиот триод од XII век, кирилски ракопис кој избилува со записи на маргините, оние што биле непресушна инспирација на Поповски. Ракопис што сè уште содржи траги од најстарото словенско писмо – глаголицата, и ја потврдува почитта на Климент кон ова писмо на своите првоучители, што уште неколку века по својот настанок, и покрај навлегувањето на кирилицата на овие простори, го познавале и го почитувале препишувачите по македонските скрипториуми. Тој монах од Вапа запишал, како „ручица му се тресе“ од студ додека пишува, немал што да јаде, па зел „пресол и млјаче“. Во погорните стихови колку да видам кој до кое жосиодово скалило доштерал убаво расиознаваа кој најбрзо при Госиода ќе сишине, да ја дополни сликата за монашкиот живот и да не внесе во амбиентот на униние (тихување) на монахот од Вапа, Анте Поповски уште еднаш покажува колку широко било неговото познавање, не само на библиската туку и на аскетската литература, зашто овие стихови се реминисценција на Лесвицата (Рајска лесвица) на свети Јован Лествичник (VII век). На скалата симболички има триесет стапала, а секое стапало одговара на една добродетел што треба да се исполнува или на еден порок кој треба да се избегнува, за монахот да се искачи на нејзиниот врв, т. е. на небото. Скалата потсетува и на онаа што ја видел Јаков во Стариот завет, а којашто ги поврзувала небото и земјата. Како што по скалата на Јаков слегувале и се искачувале ангели, така по скалата на Јован Лествичник монасите се искачуваат на небото.

Еден од записите излезени од „ручицата“ на монахот од Вапа го осовременила раката на Анте Поповски на следниов начин:

...Говори душице моја жрешнаја,
Што ми желаеши ти сушише
да видиш крај книжни
јако и корабник крај морју, јако и болен здравје
јако и убог тишшу себе и одејание...

Во Загрепскиот македонски триод од XIII век има еден кус запис со многу носталгична содржина: Туга велика у чјужде земљу. Можеме само да се досетуваме и да претпоставуваме што мака го натерала овој кутар црноризец да остави ваков носталгичен запис врз маргината

на ракописот што го пишувал. Одлунсал ли некаде, од еден на друг крај на словенскиот јазичен простор, од скрипториум до скрипториум, меѓу Охрид и Новгород, или можеби се затекнал во големите монашки братства, каде што битисувале монаси со различни јазични идиоми, како Света Гора или Синајскиот манастир? И, почувствувал тага во туѓина. И не ли токму тој му се нашол „под перото и киноварот“ на нашиот поет, како прототип за светец-маченик, да го смести во уште потажна слика, меѓу народи што плачат, скрбат и прокобени се:

*Жих долго в чуждих сѣранах
и видов народи ѿлакушѣи
скрб и коб дружи их
И не го исѣишувал само ракоѣисоѣ со злаѣо и чрнило, ѣуку и со душа кажувал молиѣви молејќи
му се на бога да го враѣи од ѣуѣина меѓу своѣѣ:
И не злаѣом и чрнилом
А душоју злаголав молиѣву
Враѣи ме, Боже, между косѣи оѣца моего,
во ѣеснаѣа шѣо го носи исѣиоѣѣ наслов како циклусоѣѣ Само оѣѣачесѣѣво оѣѣ слнца.*

Осврнувајќи се на Дантеовата поетика Мандељштам ќе заклучи дека образованоста е школа на најбрзи асоцијации. Факаш во лет, чувствителен си за алузии (Mandeljštam 1979: 9). И токму така, Анте Поповски со полна свест и ука успева да ги пренесе одгласите на дамнините во сегашноста, за да не се забораваат, за да останат како црвени траги низ нашата културна историја.

Јазикот на црквословенската писменост како предлошка

Одгласот на врската со традиционалниот литургиски книжевен јазик се препознава во сензибилната употреба на јазично-стилски обележја на средновековните текстови. Јазичниот израз на Поповски, особено во циклусот Само отачество от слнца, во збирката Тајнопис, е архаизиран преку употреба на фонолошки архаизми: древо, лилија жлта, земла, јаблко, клнат, кто, кога, на конец, никто, ношт, отроче, человек, чрнилом, слнце, срдца, с'н, плно, раби и др.; архаична лексика: море велие, велми, глаголает, глаголеа, глубина, двер, ест, в жизне, иже, луна, јаблко нештастное, ништ, отачество, ответит, печал, пл'т, призри, раби твои, скрб; зборообразувачки архаизми: исповедание, моление, ридание, спасенија и сл. Поповски употребува и низа морфолошки архаизми како стари падежни форми: самих, слнца, солнцу, над земле, колебам се и метам по снегу, между древами, чрнилом јакоже вечним слнцем писах, под ногами его, слнце в глубине его окамени се, о смрти, крви, солнцу, с стенами исплакнутих дождями древним, врх с корњем; стара промена на именките по консонантски основи: матер, до небес, с небес, телес; чување на наставката -т за 3 л. едн., сегашно време: горит, может, пишет, пловит, радујет, родит; чување на наставката -х во 1 л. едн., аорист: видех, писах; употреба на партиципни форми од глаголите: горјашчиј, гледаештем, гредеешти, видееште, гредушту, плакушти.

Ваквите реликти се стилогени и изразот по нив добива специфична боја, архаична патина. Во однос на овој архаизиран јазик, Старделов ќе рече дека станува збор за: „еден поетски јазичен амалгам кој сугерира возвишено сфаќање на литературниот јазик како поетски јазик“ и уште дека преку овој древен јазик: „поезијата на Анте Поповски се здобила со свеченост како да облекла свечена одежда пред богослужба, добила на својата декоративност, а остварувајќи поетско единство на значењето и звучењето таа предизвикува кај нас магиска моќ на една нова јазична мелодија, на една нова јазична музикалност“ (Старделов 1997: 165-166). Совпаѓањата во поетската стилизација на старите текстови, изразната и содржајната, одат дотаму што се наметнува препознавањето на еден текст во друг.

Неретко, во поезијата на Поповски, како и кај други автори што се потпираат на старата црквословенска традиција (Hercigonja 2004: 529), се препознаваат колокации – карактеристични врски на „јазичните сигнали“ и цели одломки скаменет текст како во песните:

*...Услиши го сѣоди сушу жорких,
Адама и Еву самих*

-Амин. (ДК, Алелуја)
 Ушше и:
 ...Скрбно ѝејки врз нашаџа ѝејел клеџа:
 -За мноџаја леџа, за мноџаја леџа. (ДК: За мноџаја леџа)
 Како и во:
 ...Некаде си – но каде си?
 Иже јеси – или не си? (ДК: Олџар)

Поповски, не само јазично туку и тематски, се надоврзува на црковнословенската книжевна традиција. Низ неговата поезија поминуваат низа ликови од Светото Писмо; користи најчесто новозаветна евангелска тематика, но и старозаветни ликови од Адам, Ева, Аврам, Каин... :

По Адама сиџе умирааџ,
 ѝо Исуса – сиџе оживувааџ.
 Ти чиј си: Исусов, Адамов?
 -Адамов и Аврамов,
 син на јамбови и сн... (ДТ)

Во меџафорикаџа се ѝрејознатливи места од евангелието, паримејникот, псалтирот, аскетската литература, требниците и други средновековни жанрови. Овие повикувања на *loci communi*, како и грижливиот избор на цел регистар јазично-стилски обележја на средновековните текстови во современата литература, преточување на традицијата во уметничкиот израз на сегашноста, се одраз на огромната книжевна култура на авторот. Отсликувањето на историјата, на традицијата во сегашноста, Анте Поповски, како завет си го поставил во Епитаф:

Мене ме возбудува само:

дамнините во сегашноста,

фактот дека во полна свест гледаме...

Санде Стојчески (199) во врска со творештвото на Поповски забележува: „ ... над сè што од Анте Поповски е испишано во стихови, како појдовник, како наднаслов може да се постави стихот: Мене ме возбудува само“.

Зборувајќи за навраќањето кон архаичниот јазик на Поповски, но и на други автори, Урошевиќ го поврзува со она што кај руските футуристи се нарекува заумен јазик: „Заумен јазик – „заумный язык“, термин кој (и пред да почнат да го употребуваат руските футурист) означувал еден слој на рускиот јазик присутен во руралната средина и употребуван во оние фолклорни облици коишто настанале во близина на магиските обреди. Тоа е јазикот на баења, на броенки и на брзозборки, во кој има многу зборови со нејасно, недоволно познато, затемнето значење“ (Урошевиќ 2001: 38). Токму во духот на брзозборките е и еден стих во песната:

А џи само молчиш, шеџаш со ѝоџледоџ,
 ѝреџишуваш некој древен
 неосквернаџ
 ракоџис
 на исчезнување.
 Орлица, орница, орџома:
 Како и во сџиховиџе:
 само аам и еам
 само иам и оам
 само уам
 каде шџо ѝоеџоџ, како некоја формула за маџеџсување, или како манџра, ѝовџорува
 вокални секвенци.

Околу „заумноста“ свој став искажува и Ивановиќ, при анализата на поетскиот опус на Анте Поповски, при што забележува дека поетот со апсолутна доверба прифатил некои од сугестиите на руската формалистичка школа (на чело со Јакобсон и Шкловски), особено кога станува збор за две премиси кои се однесуваат на творечката постапка, како главен субјект на белетристичкото дело, и на употреба на заумниот јазик (Ивановиќ 2005: 430). За тоа експлицитно сведочи и Песна XI, – Големата преселба на народите, од Света песна:

*Како зајочна ѿака и не ѿресѿана
ѿолемаѿа ѿреселба на облициѿе: низ секавањеѿо,
ѿреку духоѿ и се до заумноѿо.*

И навраќањето кон архаичните слоеви на јазикот може да ѝ даде на поезијата нова димензија – приближување кон заумноста. Црковнословенизмите служат како средство за стилизација на епохата, помагаат да се создаде посебен временски колорит или да се архаизира стилот, во согласност со библиско-евангелскиот (Фомина 1990: 184). Стилот не е одреден само со индивидуалноста на творецот туку и со некои општи тенденции на самата епоха. Речникот, односот меѓу зборовите, метафориката, структурата на реченицата, структурата на текстот – сето тоа дава слика за стилот на една епоха (Lešić 1982: 206).

Огромната книжевна култура на Поповски му овозможила поезијата да ја постави врз еден многуслоен палимпсест кој кога ќе се загребе, под него назираат пластови на историјата, митологијата, религијата, традицијата, зачинети со силна емоција и длабока мисла. Испливуваат запретани тајни во разни знаци, букви – буквите и кога се ослободени од зборовите споделуваат значење, писма, записи, знаци запишани врз камење, дабје, потоа траги во земјата, та дури и траги што босите ги оставале низ историјата. Закопувањето на тајните и клучот за нивното растајнување го остава како своевиден завет за генерации. И како што самиот испеа: Наместо да го заборавиш моето име, ти го вглови во секој камен, го запиша на сите гранки... Анте Поповски си го „вглови“ името врз историјата на современата македонска литература.

Извори

Поповски, А. 1975. Тајнопис. Скопје.

Поповски, А. 1991. Дрво што крвави. Поговор Санде Стојчески: „Поезија на (од) (со) страв и надеж: поговор кон едно извишено поетско дело“, 199-208, Скопје. – ДК

Поповски, А. 2003. Две тишини. Скопје. - ДТ

Поповски, А. 2008. Развеано евангелие, Скопје. - РЕ

Поповски, А. 2010. Дамка крв, избор есеи. Скопје.

Литература

Ивановиќ, В. Р. 2005. „Велики поредак песниковог бића – Психологија стварања и филозофија егзистенције у аманетној књизи поезије Анта Поповског“. XXXI научна конференција на XXXVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје 413-441.

Старделов, Ѓ. 1997. Величанија. Скопје.

Старделов, Ѓ. 2015. Summa aestheticae II. Балканска естетика една друга естетика. Скопје: МАНУ.

Урошевиќ, В. 2001. „Магијата на заумност“. Слободата на јазикот во творештвото. Скопје; МАНУ, 37-44.

Фомина, М. И. 1990. Современный русский язык. Лексикология. Москва.

Црвенковска, Е. 2001. „Црковнословенската традиција во македонската литература“. Слободата на јазикот во творештвото. Скопје; МАНУ, 89-96.

Црвенковска, Е., Макаријоска, Л. 2010. Орбелски триод. Стари текстови X. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Katičić, R. 1976. „Zapisi s izvorišta“. Slovo 25-26, 393-406.

Lešić, Z. 1982. Jezik i književno delo. Sarajevo.

Mandeljštam, O. 1979. Razgovori o Danteu. Beograd.

Hercigonja, E. 2004. Na temeljima hrvatske književne kulture. Zagreb.

Emilija Crvenkovska

“Blazhe Koneski” Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

emilija@ukim.edu.mk

ANTE POPOVSKI – THE READER OF SECRET SYMBOLS

The verses of Ante Popovski, an expert in Old Church Slavonic literacy in Macedonia, unravel the ancient intricacies as a foundation of poetic feel and opinion of a people throughout the centuries. The poet conceals or locks his secrets within the words, within the verses, he reads them from and through the manuscripts written throughout the history: from the parchments, the palimpsests, the rocks, the trees. Just like the nature, humans have been carving marks through time, and the process of their decoding is a search for a truth, search for a key that unlocks the secrets. The secrets of the script, the holiness of the symbols, the letters, the vowels, the secrets of the stone, of the parchment, of the tree, of all the materials and places with marks, become the permanent motif in Popovski's poetry. He usually discovers the secret marks by rooting through the archaic language which is one of the fundamental linguistic features of his poetry.

Keywords: inscriptions, Church Slavonic literacy, lingvostylistic features, archaisms, stone

*Овој труд е објавен во списанието на МАНУ – „МАНУскрипт“.

Весна Мојсова-Чепишевска

УДК 821.163.3-1.09Конески, Б.
УДК 821.163.3-1.09Поповски, А.

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

vesnamojsova@hotmail.com

АНТЕ ПОПОВСКИ ВДОМЕН ВО УЧЕБНИКОТ ВЕЗИЛКА

Апстракт: Учебникот Везилка, како дел од едицијата учебници по македонски јазик за странци (Скопје: 2019) на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, вдоми и стихови од Анте Поповски. Овој текст прави обид да даде објаснување зошто се поместени токму песните „Глаголица“ и првото пеење од песната „Македонија“ на Анте Поповски, во читанката „Везилке, кажи како да се роди проста и строга македонска песна“, којашто е интегрален дел од овој учебник. Исто така, се даваат и можните насоки, од културолошки аспект, за исчитувањето на овие стихови од страна на лекторите по македонски јазик, како и од страна на оние (студенти, професори, проучувачи и преведувачи) кои го изучуваат македонскиот јазик, литература и култура на странските универзитети. Така, во годината на големиот јубилеј, 100 години од раѓањето на Конески, се придодава и јубилејот – 90 години од раѓањето на Поповски, и на тој начин се прави обид за убав прилог во поврзување на двајцата поети.

Клучни зборови: Анте Поповски, учебник Везилка, песни, „Глаголица“, „Македонија“

Учебникот *Везилка*, како дел од едицијата учебници по македонски јазик за странци (Скопје: 2019) на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, вдоми и стихови од Анте Поповски. Овој текст прави обид да даде објаснување зошто се поместени токму песните „Глаголица“ и првото пеење од песната „Македонија“ на Анте Поповски, во читанката „Везилке, кажи како да се роди проста и строга македонска песна“, којашто е интегрален дел од овој учебник. Двете песни на Поповски следуваат по двете песни на Гане Тодоровски („Букви“ и „Љубов“) и им претходат на трите песни на Петре М. Андреевски („Лакримариј“, „Лицето на зборовите“ и „Тркалезни форми“). Впрочем, Анте Поповски, според годината на раѓањето, е меѓу овие два великана на македонската современа поезија. А неговите поетски слики исто онака како што се надоврзуваат на оние на Тодоровски, така и продолжуваат во наредните, оние на Андреевски.

Најновата книга на Атанас Вангелов *Филолошката кришка на Конески* (Скопје: Слово, 2021), ми ја подотвори вратата во исчитувањето на овие стихови од Анте Поповски поместени во читанката на учебникот *Везилка*. Имено, како што посочува Вангелов земајќи го предвид описот што го дава Трајко Стаматовски во статијата „Половина век со Конески“, од неговата книга „Кон ликот на Блаже Конески“ (Скопје: Детска радост, 1995), настанала некој вид радикална промена во животниот стил на Конески, во неговите последни денови, и дека таа промена дошла до израз во она обраќање на Конески до македонската јавност што се случило како излагање во Велес на тема „Пишувањето на ‘мал’ јазик“. „Стаматоски сведочи дека Конески се погрижил тоа негово обраќање да добие што поголем публицитет и затоа, уште пред да почнат „Рациновите средби“, „го испрати на повеќе редакции“, „работеше на тоа да биде тој преведен на повеќе јазици“, „Српскиот превод сам го направи. Отиде во Велес само да го прочита, да го обзнани својот тестамент.““ (цитирано според Вангелов 2021: 41). Ете, во ова сведоштво на Стаматоски за Конески, а истакнато од Вангелов, посебно инспиративно ми се виде изразот „пишувањето на ‘мал’ јазик“, провокација што ја читаме во целокупната поезија на Анте Поповски и што особено може да се види и препознае во стиховите од „Глаголица“ и во првото пеење од песната „Македонија“. Ете ја и вистинската причина зошто овие стихови така добро се вклопуваат во еден учебник за македонската литература и култура наменет за странските македонисти. И зошто токму овие стихови пишувани на еден ‘мал’ јазик може да

станат големи преку нивното исчитување/доживување/коментирање од страна на тие странски македонисти.

„Многумина од неговите пријатели, особено странски слависти, често му го поставуваа (на Конески, мое објаснување) прашањето зошто не се обидел да ѝ даде, на својата научна актива, поголема гласност, така што барем некои од неговите, во секој поглед исклучителни дела, ќе ги напише на јазик на престижните култури? ... Конески вели дека тоа, во „неговиот случај“, едноставно не било „можно“. Тој ниту можел, а ниту сакал да ги „изневери идеалите на својата генерација“. (...) Од таа гледна точка, како научната, така и уметничката дејност на Конески, може да се спореди со подвигот на словенските првоучители, браќата св. Кирил и Методиј.“, истакнува Вангелов (2021: 41), за понатаму до дообјасни дека Конески на ист начин се грижи, како што се грижел и најнадарениот ученик на двајцата браќа св. Климент Охридски, да го зачува, но и надгради наследството на неговите учители што било „сериозно доведено во прашање со потиснувањето на глаголицата во полза на кирилицата во тогашната бугарска држава. Може да се рече дека Конески, како и св. Климент Охридски, е егзалтиран и фасциниран следбеник на Константин Филозоф и неговиот брат Методиј. Се разбира, преку цела низа претходници (Рацин, Миладиновци, П. Зографски, Крчовски, К. Пејчиновиќ) за кои пишува посебни студии и со кои воспоставува жива духовна врска.“ (Вангелов 2021: 42 -43)

Таква една грижа за самата глаголица, како наследство од Светите Кирил и Методиј, препознаваме и во Антеовата „Глаголица“:

ГЛАГОЛИЦА

*И сонцејџо сосема се сѝушџи
и буквиџе излегоа од збороџи
и Исус се симна од крстоџи
за да џе џобараџи
А џи, никој да не џе разбере,
Како овенаџо јаболко заборавено на џолица,
како осамен монах во џешџера,
само си молчиш и сам сам си џлаџолиш
– некоја црна џлаџолица.*

(според Мојсова-Чепишевска 2021: 104)

За значењето на глаголицата, особено значајно и многу интересно/прегледно, беше предавањето на проф. д-р Емилија Црвенковска (професор на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје), подготвено по повод 75 години од усвојувањето на македонската азбука а за целите на 53. Летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, што се одржа од 17 до 28 август 2020 година, на далечина (на платформата Зум). Притоа, таа истакна дека и покрај тоа што во 1945 година е усвоена современата македонска кирилица со којашто и денеска се служиме, „писменоста во Македонија има вековна традиција и јубилејот дава поттик за еден преглед на азбуките што се користеле во Македонија за текстови пишувани на старословенски, црковнословенски и на македонски јазик, а тоа се: глаголица, кирилица (од старословенска до современа), грчко писмо и латиница.“ (Црвенковска 2021: 28).

Таа истакнува дека „една од фазите на развитокот на **облата глаголица, првото словенско писмо**, непосредно е поврзана со Македонија. Во развитокот на облата глаголица се изделуваат четири фази (Moszyński 2006: 65-67): солунска (860-863) којашто не е засведочена во текстовите, се реконструира од абецедарите и од јазичните особености сочувани во подоцнежните текстови; моравско -панонска (863-885) се однесува на периодот на непосредно делување на Кирил и Методиј и одразена е во Киевскиот мисал; чешка (885-1097), одразена во Прашките ливчиња; охридска (886-XII век.) започнува со доаѓањето на учениците на Кирил и Методиј во Охрид, со создавањето на Охридската школа на Климент Охридски.“ (2021: 28)

„Глаголицата во Македонија се употребувала од крајот на IX до крајот на XI век. Речиси сите старословенски глаголски ракописи, како Зографското, Мариинското и Асмановото евангелие, Синајскиот псалтир, Синајскиот евхологиј и др., потекнуваат од овој простор. Потврда за тоа се наоѓа во јазичните особености на овие текстови ...“, поентира Црвенковска (2021: 28)

Секако, овде можеме да се повикаме и на оние информации што ги добиваме од академик Катица Кулакова во предговорот кон изданието *Графичка мапа на глаголицата* (Скопје: МАНУ, 2016), на проф. д-р Трајче Блажевски и проф. д-р Фехим Хусовиќ (професори на Факултетот за ликовна уметност при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје), каде што се истакнува дека според обликот глаголицата се дели на: обла, аглеста, полуобла и курзивна, а според потеклото се разликуваат: македонска (обла/стара и полуобла), хрватска (аглеста) и босанска (полуаглеста).

Притоа, академик Кулакова нагласува: „Глаголицата е азбучно устројство од највисок ред, создадено врз **совршен графички клуч**, врз трите универзални и христијански праобрасци: крстот (симболот на спасението и на воскресението), кругот (симболот на божественото совршенство) и триаголникот (симболот на Светото тројство). Таа е систем на знаци во којшто се вкрстени етичкото и естетското начело.“ (2016: 1, означеното е мое). На оваа графичка/ликовна мапа на глаголицата се надоврзува и книгата на академик Ѓорѓи Поп-Атанасов *Македонската глаголица* (Скопје: МАНУ, 2015), во којашто прецизно се опишуваат сите глаголички буквени знаци, а даден е и сумиран/краток опис на македонските ракописи пишувани со глаголичко писмо.

Од ова научно засновано воведување за **облата глаголица како прво словенско писмо**, може да се започне исчитувањето на Антевата „Глаголица“. Облоста на тоа прво писмо е доминантна поетска слика и во песната преку симболите на сонцето и јаболокото, и тоа развиени како **сосема спуштено сонце** и **овенато јаболко заборавено на полица** (и двете обоени во темно црвеното /руменото и пурпурното, што алудира на заоѓањето, умирањето, заборавањето). Самиот поет е во блискост со осамениот монах во пештера, самиот поет не пее, туку едноствано **глаголи**, исто онака како што глаголеле и неговите предци, и тоа некоја црна глаголица.

Така, како што „Конески (спонтано, можеби) доаѓа до мислата дека одговор на прашањето „кој е и што е?“ може да најде со посредство на неговите духовни претходници, а пак тие претходници се во – нивните дела.“ (Вангелов 2021: 43), така и преку овие стихови на Анте Поповски може да се поттикне љубопитството кај странските македонисти за почитта кон глаголицата, посебно кај него и општо кај останатите/другите македонски поети.

„Тој, како и неговите далечни духовни предци св. Кирил и Методиј“, се жртвува себеси за да изведе „смачкано племе“ од длабокиот мрак на анонимноста и да го вклучи меѓу културните народи во светот“, вели Вангелов за Конески (2021: 43). А чинот на жртвувањето го имаме низ целиот поетски процес на Анте Поповски кој едноствано се излева и во неговото пеење „Македонија“, со посебен акцент на првата песна:

МАКЕДОНИЈА

Стиснете ѝ и шревките
неа ќе ја исцедиште.

Навалете се врз каменот
името ќе ѝ го чуеште.

Симнете се во реките
дношо со неа ќе ве почесши.

Лежнете да починете
и нокта со неа ќе ве покрие.

(според Мојсова-Чепишевска, 2021: 104)

Имено, во неа ја читаме и онаа позната Блажева „**проста и строга песна**“ (преку организација на самата песна во четири дистишја), како традиција врз којашто се создаде целата нова – модерната поезија на стандарден македонски јазик. Во овој контекст се потсетуваме и на зборовите од есеј на Кочо Рацин посветен на македонската народна песна: „**Песната на Македонија е нејзина молитва, огледало на нејзината душа**. Македонија не создала сложени инструменти.

Не измислила инструменти како што е клавирот, така сложен и богат. **Таа нема сонати и симфонии. Песната ѝ е проста, проткаена со неискажано многу тага**, со едно трогливо спокојство во кое има и плач и мака, но и надеж. Нема потрогливи моменти, моменти што се граничат со екстаза, како кога набраната мака, длабока и интензивна, ќе се одухотвори од раката на свирачот на проста тамбура или кавал. На клавир, на тој толку богат и така прекрасен инструмент, преживувањето станува уметнички обогатено од боите на многу тонови. Виртуозот ќе му даде од своето мајсторство, ќе го препушти низ призмата на својот внатрешен живот. **Народниот поет, меѓутоа, ќе го испее просто, далеку понепосредно, со нерасипана и исконска чистота**“ (Рацин 1987: 181)

Сето ова се огледува и во императивните поетски слики од првото пеење на Поповски. Кога пее: „стиснете“, „навалете се“, „симнете се“, „легнете“, како да се обидува да ги вовлече и странските македонисти во филозофијата на македонското истрајување. Колку што може ова да се чита само како еден мини портрет или како еден величествен пејзаж на Македонија (преку тревките, каменот, реките, нокта), развиен низ градација, толку од секоја поетска слика блика и една длабока филозофија на самото македонствување/опстојување.

Зашто возбудува кога сфаќате дека таа опстојува и во исцедениот сок на тревките. Зашто боли кога ќе се прочита дека ако се навалите/те на каменот, името ќе ѝ го чуеме/те (исто онака како што сè уште му го слушаме срцето на Наум кога ќе го положиме увото на неговиот гроб во Св. Наум), особено сега кога тоа име, Македонија, очигледно ќе остане само во поезијата, а и тоа дека само преку поезијата и ќе опстане. И зашто растреперува помислата дека таа ќе ве надои и ќе ве успокои, но и упокои со љубов. Ова се пораките што и странските македонисти ги прифаќаат како предизвик при изучувањето на македонскиот јазик, литература и култура преку учебникот *Везилка*.

Користена литература:

- Блажевски, Т. / Хусковиќ, Ф. 2016. *Графичка маја на глаголицата*. Скопје: МАНУ.
- Вангелов, А. 2021. *Филолошката кришка на Конески*. Скопје: Слово.
- Мојсова-Чепишевска, В. 2019. *Везилка*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Поп-Атанасов, Ѓ. 2015. *Македонската глаголица*. Скопје: МАНУ.
- Рацин, Кочо Солев. 1987. „Македонската народна песна“. Проза и публицистика. Скопје: Наша книга, 180-182.
- Црвенковска, Емилија. 2021. „Од глаголица до современа македонска кирилица“. Предавања (на далечина) LIII летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 28-37.

Vesna Mojsova-Chepishenska

“Blazhe Koneski” Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

vesnamojsova@hotmail.com

ANTE POPOVSKI HOUSED IN THE TEXTBOOK VEZILKA

The textbook *Vezilka* as a part of the edition of Macedonian language textbooks for foreigners (Skopje: 2019) on the International seminar for Macedonian language, literature and culture at the University “Cyril and Methodius” in Skopje, has housed verses from Ante Popovski. This text makes an attempt to give an explanation why the poem “Glagolica” and the first reciting of the poem “Makedonija” by Ante Popovski have been moved in the textbook “*Velizke kaži kako da se rodi prosta i stroga makedonska pesna*” which is an integral part of this textbook. Possible cultural directions are also given for the reading of these verses by Macedonian language lecturers, as well as by those (students, teachers, researchers, translators) that study the Macedonian language, literature and culture at foreign universities. Therefore, in the year of the great jubilee, 100 years since Koneski’s birth, another jubilee is added, 90 years since Popovski’s birth, and in that way an attempt is made for a nice contribution in connecting these two poets.

Keywords: Ante Popovski, textbook *Vezilka*, poems, “Glagolica”, “Makedonija”

Бојан Ортаков

УДК 821.163.3-1.09 Поповски, А.

УДК 821.163.3-1:78(497.7)(091)

Факултет за музичка уметност – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

bojanortakov@yahoo.com

ПОЕЗИЈАТА НА АНТЕ ПОПОВСКИ ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА МУЗИКА ОД ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК

Апстракт: Согледувајќи го македонското естетско искуство од втората половина на XX век, пред сè во доменот на книжевноста и на музиката, лесно може да се воочат некои битни, истородни тенденции во двете сфери, коишто фрлаат светлина врз најесенцијалниот дел на македонската култура и уметност, но и врз битисување на оваа почва низ вековите. Своевидниот диптих на духовниот и световниот елемент, како репрезенти на духовната и световната култура во Македонија, го чинат тој најесенцијален сегмент на постоењето на македонскиот човек, во еден долг временски период. Поезијата на истакнатиот македонски поет и есеист, академик Анте Поповски (1931 – 2003), ја означува сплотеноста на духовното и световното, преку својот единствен поетски израз, претставувајќи во исто време извор на инспирација за бројни музички дела од македонски композитори, од минатото столетие. Што се однесува до третманот на неговата поезија во т.н. современа македонска музика, било да се работи за покрупни вокално-инструментални дела, од типот на ораториуми или кантати, но и за хорски композиции или солопесни за глас и пијано, се забележува дека поезијата на Поповски е искористена како своевидна база за дела од автори на сите генерации македонски композитори од 20-тиот век. Во овој труд се дава пресек на најзначајните композиторски остварувања во македонската музика од тој период, во коишто фигурира поетската реч на Анте Поповски, давајќи квалитет повеќе на тие музички творби.

Клучни зборови: Македонија, естетика, диптих, книжевност, музика, битие, сензибилитет, Анте Поповски

Согледувајќи го македонското естетско искуство, од втората половина на XX век, пред сè во доменот на книжевноста и на музиката, лесно може да се воочат некои битни, истородни тенденции во двете сфери, коишто фрлаат светлина врз најесенцијалниот дел на македонската култура и уметност, но и врз битисување на оваа почва низ вековите. Своевидниот диптих на духовниот и световниот елемент, како репрезенти на духовната и световната култура во Македонија, го чинат тој најесенцијален сегмент на постоењето на македонскиот човек, во еден долг временски период.

Во таа смисла, византиската ера, во којашто „на голема врата“ се промовираат духовните вредности на византиско-словенската книжнина, музика и ликовна уметност (фреско-живопис и иконографија) во Македонија, претставува непресушен извор на инспирација за бројни генерации духовни творци, сè до денес. Од друга страна, своевидниот интеррелациски однос на проникнување помеѓу сакралната и световната култура, по завршувањето на тој средновековен период, доведува до пренесување на тежиштето на уметничките активности, кога во рамките на петвековното Османлиско ропство, се интензивира растот и развојот на „македонскиот народен гениј“, кој ќе кулминира со македонската национална преродба од XIX век. Во оваа епоха, којашто е „своевидна призма во која се сумираат сите стремежи за остварување на народните идеали“ (Ортаков 1986: 7), се извишуваат усилбите за осознавање на националното битие, преку прифаќањето на некои акултурациски, нови елементи и влијанија, кои зрачат кон идното време. По бурните настани и премрежија, до половината на минатиот век, следи периодот на оживотворување на тие вековни идеали на македонскиот народ, во втората половина на векот.

Истакнатиот македонски поет и есеист, академик Анте Поповски (1931 – 2003), припаѓа на генерацијата македонски творци, која уште од средината на педесеттите години на минатиот век, со извонреден ентузијазам и самопрегор, се втурнува во изградбата на новата македонска стварност, во сите пори на општественото живеење. Од тој период потекнуваат неговите први стихозбирки „Одблесоци“ (1955 г.) и „Вардар“ (1958 г.), период во кој ги даваат своите први книжевни остварувања и други претставници на македонската современа литература, родени

во 20-тите и 30-тите години на векот.

Од друга страна, во целината на тој спектакуларен период на македонското естетско искуство во сите уметнички сфери, ги бележиме и првите изведби на дела на македонски музички творци, од првите повоени генерации македонски современи композитори. Кон заедничките усилби на тогаш младите писателски и музички сили, во градењето на тој автентичен уметнички израз на македонско тло, се евидентни и истородните тенденции на ликовните уметници од споменатиот период. И како што во опусите на композиторите од тие повоени генерации, никнуваат музички дела и форми коишто го исполнуваат своевидниот вакуум или недостиг на одредени музички форми, во дотогашниот развој на македонската музика (заради низа историски околности), фаќајќи го приклучокот во оваа уметничка сфера со главните европски и светски музички текови, така и во книжевноста и во сликарството на македонскиот простор, гледаме во тоа време застапеност на нови естетски приоди во формите, коишто заради истата општествено-историска условеност, не биле дотогаш присутни во тие уметнички сфери.

Во тој поглед, можеби и тука лежи одговорот на прашањето за афинитетот на значаен број македонски композитори, кон поетското дело на Анте Поповски, кој уште со првите стихозбирки ќе ги утврди своите длабокоумни мисловни координати, во кои „старото и новото“ во македонското битие се преплетуваат на импресивен начин, исто како и во целокупното поетско искуство на авторот. Всушност, може да се рече дека автентичната и автохтона поетика на Анте Поповски, носи во себе една иманентна дихотомија на епското и на лирското, на хероизмот и на трагизмот, изникнати од македонско тло и уметнички оплодени во тој „Антеовски мит“, како движечка сила на неговата поезија, од првиот до последниот напишан стих.

Што се однесува до третманот на неговата поезија во современата македонска музика од минатиот век, било да се работи за покрупни вокално-инструментални дела од типот на ораториуми или кантати, но и за хорски композиции или соло песни за глас и пијано, се забележува дека поезијата на Поповски е искористена како своевидна база, за дела од автори на сите генерации македонски композитори од 20-тиот век. Сепак, гледајќи ја целината на тие дела, најголем број (речиси половината од нив) потекнуваат од перата на двајца видни претставници на втората генерација: Тома Прошев (1931 – 1996) и Томислав Зографски (1934 – 2000).

Единствениот автор од првата генерација композитори, кој создал дела врз богатата поетска оставина на големиот македонски поет, е композиторот и певец Петре Богданов – Кочко (1913 – 1988). Во 1964 год., настанува соло песната за глас и пијано на Кочко, насловена како „Караорман“, врз стихови од истоимената поема, дел од стихозбирката „Вардар“, на Анте Поповски. (Инаку, поемата „Караорман“, ќе биде инспиративна и за дело од композиторскиот опус на Томислав Зографски). Како најплоден од сите автори на првата генерација композитори во областа на соло песната, Петре Богданов – Кочко, во 1975 год. создава уште две соло песни врз стихови од Анте Поповски (песните „Дојдовме“ и „Непокора“). И самиот пејач, Богданов, обликува мелодиски линии што водат сметка за можностите на соодветниот глас. Тој е попретенциозен од своите генерацииски колеги (Гајдов, Фирфов, Скаловски, Прокопиев), во хармонскиот третман на делата, во коишто постојано трага по сопствениот творечки манир, особено во поглед на појасната издиференцираност на клавирската фактура.

Вистинска пресвртница во третманот на поетскиот универзум на Анте Поповски, настанува кај некои автори од втората генерација, како кај Тома Прошев, Томислав Зографски и Драгослав Ортаков. Со внесувањето нови изразни средства на музички план, коишто на поинаков начин го истакнуваат богатството на поетската реч на Поповски, нивните дела доне-суваат нов квалитет во македонската современа музика. Тоа посебно се однесува на композиторот Тома Прошев, кој од почетокот на 60-тите години на минатиот век, навлегува во својата т.н. „втора творечка фаза“ (Ортаков 2002: 34), во чишто рамки влегуваат и значајни вокални и вокално-инструментални дела на авторот, создадени врз стихови од Анте Поповски. Служејќи се во тие дела со прочистена и ненаметлива техника, композиторот се стреми кон поедноставување на музичкиот говор, смирување на начинот на изразување и кон поголема стилска уедначеност. Меѓу најзначајните вокално-инструментални дела, во македонската музика, е ораториумот на Прошев „Сонце на прастарата земја“, создаден врз текст од Анте Поповски во 1966 година. Тематиката од родољубив

карактер, во ова дело композиторот ја вообличува со менување на експресионистички драмски фрагменти и лирски делови, доверени на вокални солисти, рецитатори, мешан и детски хор и симфониски оркестар.

Новите музичко-изразни средства, коишто се во корелација и со новиот начин на размислување на Прошев во оваа творечка фаза, се присутни и во неговите соло песни. Циклусот „Жена“, создаден врз текст на поетот, содржи три музичко-содржински поврзани песни: „Ќе лутаме еден мал живот“, „Те доведов од Библијата од меѓусветовите“ и „Далечен предел на болот“. За првпат во македонската музика, во сите три песни од циклусот, Прошев во овој жанр, како и во други свои дела, употребува алеаторика, која ќе биде мошне присутна композиторска техника во тој период од неговото творештво. Врз одредени свои принципиелни назнаки, авторот му дава слобода на изведувачот, во изнесувањето на вокалната линија. Новите звуковно-технички можности на пијаното, тој ги истакнува со користење на т.н. „препарирано пијано“, свирење со прсти по неговите жици итн. Тома Прошев е автор и на балетот „Песна над песните“ од 1967 год., каде што препевот на стиховите, од една од најубавите книги на Стариот Завет, од старојудејски на македонски јазик, е дело на Анте Поповски.

Меѓу другите автори од таа генерација, ретки се оние во чие творештво, хорската музика има толку значајна улога. Таков е случајот со Томислав Зографски, во чијшто опус, делата врз поезија на Анте Поповски, заземаат видно место. Во тој жанр, кај овој композитор се издвојува пообемната триставна композиција „Караорман“, врз споменатиот текст од Поповски, којашто, всушност, претставува „а капела“ кантата со тематика од македонското минато. Внесувајќи ги во ова дело, сите свои дотогашни композиторски искуства од вокалниот род, Зографски создава монолитно, густо хорско ткиво, стилски вонредно изедначено во сите свои елементи. Вокалните линии се движат низ остри хармонски судири, но логично и певливо во формалната заокруженост на делото. Во кантатата не постојат цитати од фолклорот, но „нејзината целосна звучна слика, јасно го открива и времето и поднебјето во кое поникнала.“ (Ортаков 1982: 111).

Од другите значајни дела врз стихови на поетот, се издвојуваат „Магли“, „Црно црни“, „Прелудиум“, „Корал“, „Вардар“, „Не гледај удоу во реката“, „низ нив Зографски, на извесен начин 'раснел', го 'изострувал' своето сфаќање на хорскиот слог“ (Коловски 2011: 214), за да доживее творечка кулминација во тој жанр, токму со делото „Караорман“. За оваа композиција, Зографски ја понесува првата награда на конкурсот на Радио Телевизија Скопје, за композиција за мешан хор, во 1979 година.

Музикологот и композитор, Драгослав Ортаков (1928 – 2007), е еден од оние автори, во чијшто опус, хорското творештво, исто така зазема значајно место. Во таа смисла, индикативен е фактот дека поезијата и книжевноста, во целина, заземаат исклучително место во креативниот профил на овој автор. „Се наоѓам повторно на вториот колосек“, вели Ортаков на едно место во необјавениот автобиографски роман „Повест за Рушка“, мислејќи на поезијата како на своја втора движечка сила, во поширока уметничка смисла на зборот. Во хорското творештво на Ортаков, посебно место и улога ѝ припаѓа на композицијата од 1985 година – „Лилија ж'лта в ношт лунују“, врз истоимената песна на Поповски, дел од стихозбирката „Тајнопис“, од 1975 год. (Делото е премиерно изведено 1986 г., на тогашната „Музичка трибина“ во Опатија, од страна на АКУД „Бранко Крсмановиќ“ од Белград, диригент: Даринка Матиќ-Маровиќ). Главната нишка на поврзување, во идејна смисла на зборот, помеѓу поетот и композиторот во ова дело, е фактот дека и во опусот на Драгослав Ортаков, како основоположник на музичката византологија во Македонија, е иманентно присутен византиско-словенскиот корен на македонско тло, слично како што и византиско-македонските извори се присутни во мислите и версот на Анте Поповски, што впрочем, го истакнува и нашата книжевна критика (Старделов 1997: 21), како една од неговите непресушни творечки инспирации. Со употребата на некои умерено модерни композиционо-технички постапки, врз тој текст на Поповски со црковно-словенски призив, Ортаков ги отвора вратите на својата последна творечка фаза, како композиторска синтеза на осумдесеттите години од минатиот век, фаза што трае до крајот на неговиот живот и дело. Всушност, пишувајќи музика во која може да се насети латентното присуство на таканаречената „македонска варијанта на византискиот Октоих“, т. е. литургиското пеење на нашиов простор, коешто има свои специфични особености, за разлика од византиско-грчкото или византиско-словенското пеење кај другите православни народи на Балканот (бугарскиот,

српскиот), Ортаков ова дело го збогатува и со одредени елементи на музичката постмодерна од осумдесеттите години на XX век.

Главната линија во развитокот на македонската соло песна, што се протега и на останатите вокални жанрови во македонската современа музика, е насочена, пред сè, кон сферата на експресионизмот, збогатен со елементи на македонскиот музички фолклор. Ова е особено присутно во делата на композиторите од третата генерација, родени кон крајот на 30-тите и 40-тите години на XX век, кои чувствуваат своевиден творечки императив – да се надоврзат на специфичен начин, врз темелите што ги постави првата генерација композитори, кај кои фолклорниот идиом е издигнат на највисок музичко-уметнички пиедестал. Во композиторските опуси на Стојан Стојков (1941) и академик Ристо Аврамовски (1943 – 2007), ваквите насоки се присутни и во некои дела, создадени врз стихови од Анте Поповски. Спецификите на рустикалниот фолклор и неговата своевидна орнаментација, се уметнички надградени во повеќе творби од мошне богатиот и разнороден опус на Стојан Стојков, но во неговите дела од вокалниот род, спаѓаат и композициите „Триптих“ и „Молитва“, за женски хор, на текстови од Анте Поповски, коишто на поинаков начин ја оформуваат музичката карактеризација на тие стихови. Делата се изградени врз два од повеќето текстови на поетот, во кои провејува духовниот свет на византиско-словенската уметност во Македонија, во поширока смисла на зборот, а Стојков го подвлекува тој текстуален елемент, со речитативно-декламаторска фактура, во спој со погоре истакнатите експресионистички созвучја.

Во композицијата „Кон Македонија“, т.н. романтична поема за глас и пијано од Ристо Аврамовски, на текст од Анте Поповски, композиторот Аврамовски е заинтригиран од текстот на поетот, кој во содржинска смисла на зборот е вистински аксиом за творештвото на Поповски. Всушност, како што кажува и самиот наслов на делото, повторно се работи за родољубива тематика, каква што наоѓаме во многу негови стихозбирки, но родољубие со типична „Антеовска визионерска нота“, којашто пленува со остријата и силината на версот. Таквата податливост на стиховите на поетот, Аврамовски ја употребува во насока на истакнување на силна музичка експресија, во корелација со особеностите на постмодернистичкиот израз на 80-тите години (делото е создадено во 1984 год.), но, сепак, со можност за своевидно „препознавање“ на некои особености, што припаѓаат на долговековниот развој во историјата на македонската световна и црковна музика.

Конечно, во четвртата генерација македонски современи композитори, родени во 50-тите години на минатиот век, каде што би го издвоиле творештвото на неодамна починатиот композитор и професор Томе Манчев (1950 – 2020). Во творечкиот опус што опфаќа бројни дела, од сите музички родови, карактеристична е една композиција од младешкиот период на авторот. Во времето на првичните чекори на Манчев, на планот на солистичката и камерната музика, созрева уште еден аспект на неговата творечка ориентација – да се создаваат дела од вокалниот род. Композицијата „Земја од камен и сонце“ опус 2, од 1974 година, не е само почетен обид за проникнување во техниката на хорскиот слог, туку и обид да се постигне длабок резонанс со поетскиот текст на Анте Поповски, кој служи како програмска основа на делото. Во согласност со мисловната ориентација на поетот и неговите опсервации околу „светото битие“ на македонска почва, Манчев гради мелодика со речитативно-декламаторски карактер, која понатаму се надоградува со богати хармонски средства, сè до кулминациската точка на драмскиот тек. Во неа, македонската земја и народот што битисува на неа, се толкуваат на споменатиот визионерски начин, што композиторот го почувствувал како близок до сопствените интуитивни толкувања на тие теми (Ортаков 2004: 156).

Од другите дела, врз текстови на Поповски, на композитори од истата генерација, ќе ги истакнеме делата „Охрид ораториум“ на Димитрије Бужаровски (1952) и „Самоил“ – кантата за машки хор и симфониски оркестар од Живоин Глишиќ (1954). Со две композиции на авторот на популарна музика Славе Димитров (1946), „Непознато“ и „Спроти недела во стариот татков дом“ (двете во изведба на Верица Ристевска), стиховите на Анте Поповски влегуваат и во жанрот на македонската забавна музика.

Конечно, заокружувајќи го пресекот на најзначајните композиторски остварувања од минатиот век, во кои суштествува поезијата на Анте Поповски, неодминлив е впечатокот дека магијата на неговите стихови е привлечна и за помладите генерации македонски музички творци, кои токму денес се наоѓаат во врвот на креативната моќ, продолжувајќи го континуитетот на македонската

современа музика, и во нашево столетие. Некои дела на композиторките Евдокија Данајлоска (1973) и Валентина Велковска-Трајановска (1976), се наоѓаат токму на тој пат, а веруваме дека и македонските музички поколенија, во иднина, ќе бидат озарени од поетскиот универзум на Анте Поповски, со што делото на овој великан на поетската реч, ќе го означи понатамошниот тек на хуманистичката и родољубива мисија, трајно вкоренета во историјата на македонската музика. „Облик сум озарен од Λόγος. Вербум. Слово...“ (Поповски 2001: 386) – читаме на страниците на неговата величествена „Света песна“, па токму тие профетски зборови нека бидат премиса за претстојните композиторски остварувања во македонската музика, како своевидна озареност од поетската раскош во делото на Анте Поповски.

Користена литература

Коловски, Марко. 2011. Томислав Зографски - живот и дело. Скопје: МИЦ

Ортаков, Бојан. 2004. „Томе Манчев“. Музиката на почвата на Македонија од Атанас Бадев до денес: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија. Скопје: МАНУ книга 12, 153-167.

Ортаков, Драгослав. 1982. Музичката уметност во Македонија. Скопје: Македонска ревија

Ортаков, Драгослав. 1986. *Ars nova macedonica*. Скопје: Македонска книга

Ортаков, Драгослав. 2002. „Некои карактеристики на третата творечка фаза на Тома Прошев“. Скопје: Музика год. 6 бр. 9, 27-38.

Поповски, Анте. 2001. Света песна. Скопје: МАНУ

Старделов, Георги. 1997. Величанија. Скопје: Детска радост

Bojan Ortakov

Faculty of Music – Skopje

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

ANTE POPOVSKI'S POETRY IN CONTEMPORARY MACEDONIAN MUSIC FROM THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Regarding the Macedonian aesthetic experience in the second half of the last century, first off in literature and music, some tendencies that are of the exact origin in both spheres could easily be seen, and they illuminate the most essential segment of the Macedonian culture and art, as well as the existence on this soil over the centuries. The particular diptych of the spiritual and the terrestrial elements, as representatives of the spiritual and the secular culture in Macedonia, create that essential segment of the existence of the Macedonian human over a long time. The poetry of the eminent Macedonian poet and essayist, academic Ante Popovski (1931 – 2003) denotes the synthesis between spiritual and folk culture, through a unique lyrical expression, being at the same time, a source of inspiration for many musical compositions from Macedonian composers of the last century. With regards to the treatment of his poetry in the so-called contemporary Macedonian music, no matter whether larger vocal and instrumental works of the type of oratorios and cantatas are concerned, or choral compositions and solo-songs for vocals and piano, it could be noticed that the poetry of Popovski has been used as some sort of a basis for the works of the authors of all generations of Macedonian composers of the 20th Century. In this paper, a cross-section is made of the most influential composers' achievements in the Macedonian music from this period, where the poetic word of Ante Popovski features, giving an additional quality to these music works.

Keywords: Macedonia, aesthetics, diptych, literature, music, being, sensibility, Ante Popovski

АНТЕ ПОПОВСКИ ИЛИ ПОТРАГА ПО МАКЕДОНСКИОТ ЛИРСКИ КОД

Апстракт: Поетското дело на Анте Поповски (1931-2003) во рамките на современата македонска литература е вреднувано како еден од највисоките книжевно-естетски придонеси, а истовремено неговиот лирски опус, со сите свои автентични поетички доблести, ја афирмира македонската книжевност во европски и во светски размери. Лирскиот кодекс на Анте Поповски кого врсниците и и критичарите го нарекуваат поет на човековиот непокор, во сите фази на неговото поетско творештво е маестрално универзален. Пред сè, низ високата мисловна, асоцијативна, метафизичка и митска творбеност Зенитот на лирскиот код кај Анте Поповски настапува со книгата „Провиденија“, во нејните години на животен и креативен вознес, а се остварува до степен на сеприсутно и сеопфатно поетско блаженство, со лирската епопеја „Света песна“.

Клучни зборови: Анте Поповски, македонски лирски код, лирски опус, автентички поетски доблести

Македонската современа литература сопствената физиономија на препознатлива духовна формација, со згустени и зацврстени тематски и естетски константи и одлики, ја пријавува на мапата на балканската и европската книжевна генеалогичка линија, токму во периодот на 50-те и 60-те години на дваесеттиот век, кога со своите дела се затекнуваат и надградуваат современите писателски генерации. Книжевната наука, засега, претежно оперира со појавата и физиономирањето на „првата“, „втората“ и „третата“ литературна генерација, после што настанува еден полифон тематско-естетски след, кога веќе децидно ни една типологизација или периодизација не се „осмелува“ да омеѓува цврсти или компактни групи, поетики, пристапи, манифестации, на определени блиски книжевни пристапи.

Во плодотворното затекнување на книжевното поприште, на првата и втората книжевна генерација, со нивните носечки протагонисти (од првата – Ацо Шопов, Славко Јаневски, Блаже Конески и од втората – Матеја Матевски, Гане Тодоровски и Анте Поповски), се создава своевидната плејада на индивидуални придонеси во литературата, посебно во поезијата, при што појавата и постапното етаблирање на Анте Поповски е факт од историско значење за изградувањето на посебноста на македонската книжевност, на нејзината тематска, стилска и естетска димензија, со потврдени и мерливи еквиваленти на творештво коешто, токму во истиот период, се поставува рамносилно со книжевните текови и во соседните балкански земји и во европски контекст.

Ако, според мислењето на некои историчари на книжевноста и проследувачи на книжевните текови, периодот на формирањето на првата генерација, некаде сè до 1950 година, е период којшто „остава впечаток на бојно поле, градителски логор, партизанска училица и фабричка хала“¹ или, според други, поезијата во тој период „ги прави своите први чекори под знакот на колективните теми и општи места“², годините што следат, посебно по раскинувањето на тогашната југословенска држава со идеолошкиот диктат на соц-релистичката доктрина, во идејните и општествените односи меѓу тогашната ФНРЈ и СССРФ³, донесуваат клима на една, сепак, дејствена либерализација, при што шематизираниите марксистички пристапи и наметнувања во литературата им отстапуваат место на сè понагласените индивидуални погледи и чувствувања на поетското творештво.

Книжевното проникнување на двете првотаблирани генерации во македонската литература на тематски план, се огледува во негувањето и освојувањето на творечката комуникација со традицијата, историјата, етно-националното минато и, што во тие години од општествениот развој кај Македон-

1 Миодраг Друговац, Историја на македонската книжевност – XX век, Мисла, Скопје, 1990, стр. 263.

2 Милан Ѓурчинов, Македонска книжевност, НИО Студентски збор, 1996, Скопје, стр. 31.

3 Како што е познато, до големиот историски прекин на односите, во сите сфери меѓу тогашната југословенска заедница, во чиишто рамки е и Македонија, и Советскиот Сојуз, доаѓа по резолуцијата на Информбирото, во 1948 година.

ците не е од актуелно значење, туку напротив, е идеолошки систематски затемнувано, со поетските настроенија и нурнувања во сакралните или религиските теми и истражувања.

Еволуцијата на македонската книжевна историја не може да се замисли без фокусирањето на квалитативните и квантитативните пројави, токму на претставниците на двете стартни генерации. Со сите нивни белези на зависност од мигот во кој се создава нивното творештво, односно од општествено-политичкиот и идеолошкиот контекст, претставниците на новата македонска книжевна фаланга – изнедрена од македонската почва и од македонските страдалнички генерации во годините по Втората светска војна, покажуваат ретка виталност и творечка кондиција за менливост и освојување нови творечки видовици и агли на восприемање и артикулација на погледот кон животот и кон промените во книжеvnата мисла и свест.

Најмаркантните претставници на двете генерации (Конески, Јаневски, Шопов, Матевски, Г. Тодоровски и А. Поповски како и другите претставници), своите темелни поетски и книжевни дела ги создаваат во след на две-три децении по нивното генерациско етаблирање и квалитетно влијаат и врз другите поколенија книжевни двигатели, во македонскиот дваесетти век. Дури, со голема доза на критичка заснованост и научна веродостојност, може да се каже дека некои од нив, секако и Анте Поповски, и денес, со клучните дела, остануваат цврсто да ја крепат градбата наречена – македонска модерна поезија.

* * *

Поетското дело на Анте Поповски (1931 – 2003), во рамките на современата македонска литература, е вреднувано како еден од највисоките книжевно-естетски придонеси, а истовремено, неговиот лирски опус, со сите свои автентични поетички доблести, ја афирмира македонската книжевност во европски и во светски размери.

Творечката личност и интелектуалниот профил на Анте Поповски на уверлив начин се вградени во македонската книжевност на втората половина од дваесеттиот и почетокот на дваесет и првиот век, преку поетската продукција, есеистичките текстови, публицистиката што ги има за тема високите културни и национални интереси на македонскиот народ како и преку бројните преводи и препеви на видни балкански, европски и светски книжевни великани кои Поповски ги прибра и приопшти во милјето на македонската современа книжевност и култура, и на тој начин го подигна повисоко книжевниот углед и естетската штедрост на македонскиот јазик, на попрштето на културите, народите и јазиците. Неговата креативност е неделива од вербата во можностите на македонскиот јазик и неговото неисцрпно лексичко и изразно богатство. Во тој темел е вградено и неговото творечко кредо дека авторот (мајсторот) и јазикот (алатот) се двата носители на единствениот книжевен процес во кој Поповски, сепак го фаворизира јазикот (алатот) како потраен чинител во историската логика на создавањето.

Својата поетска обземеност од можностите на јазикот, во чијашто ризница ја наоѓа сета вселена на поетскиот говор, Анте Поповски ја искажува во автоесејот „Кон Љубопис“ (во стихозбирката „Љубопис“) со карактеристичниот исказ – „Поетот застанат спроти македонскиот јазик, како да се наоѓа пред неосвоивата тврдина на времето: кога ќе си помисли дека ги отворил нејзините порти – се покажале други, трети...“⁴ Токму во непрегледното поле на македонскиот јазичен простор, Анте Поповски ги пронаоѓа двете клучни тематски позиции – татковинството и сакралноста и во еден специфичен развој на својот поетопис ги негува, сè до крајот на својот живот, сè до последната поетска книга.

Македонската книжевна наука и книжеvnата критика со особено интересирање, во речиси сите фази од поетското творештво на Поповски, ги анализираа и истражуваа клучните мотивски пластови. Кај повеќе научно-истражувачки пристапи се укажува на фактот дека во центарот на поетската оптика на Анте Поповски е татковинското чувство, татковинската призма на восприемање на смислата на постоењето на единката и на колективот.

⁴ А. Поповски, Љубопис, Стремеж, Прилеп, 1980 г., во авторовиот предговор „Кон `Љубопис`“, стр. 23.

Матеја Матевски вака ја лоцира поетската фигура на Поповски: „... кога се говори за Анте Поповски, се мисли, пред сè на два суштински елементи на неговата песна: нејзината улога во откривањето на една модерна проекција на татковинското чувство, на историскиот и на национално-патриотскиот феномен на кој ќе му ги посвети своите најбројни и најубави страници и нејзиниот јазик, кој придружувајќи им се на новите тенденции на нашата литература умее, врз богатството на народната лексика, на архаизмите, дијалектизмите, црковно-словенските зборови и на сопствените иновации и кованици да открие едно поетско кажување што ги идентифицира на посебен начин, и авторот и неговата песна.

Меѓутоа, на ова јас би додал и еден трет елемент: лиризмот, мекоста, топлината на медитирањето и рефлексивната што тлеат и зрачат од трпкоста и горчината на неговиот говор и неговите поетски спрегови...“⁵

Целосното истражување, на овој пласт од мотивиката на поетското творештво на Поповски, ќе покаже дека смислата на творбената авантура, на овој наш голем поет, е неделива од поврзаноста на јазикот, традицијата, жртвата за слободата и посебноста на македонскиот идентитет кој следствено, егзистенцијално и историски се ополнозначува и со географската, етничката и историската посебност на матичната земја.

Темелната вредност на поетската филозофија на Поповски, можеме да ја синтетизираме во следните паралели: историјата – постојана поетска провокација, националното достоинство – судбина што се освојува, говорот и јазикот – имагинација во која се опстојува, татковинските пластови – потпора на поетскиот логос, индивидуалноста на лириката – сол на колективната мудрост...

Лирскиот кодекс на Анте Поповски, кого врсниците и критичарите го нарекуваат поет на човековиот непокор, во творечката состојба, до и во стихозбирката *Сина ѝсна*, достасува до онаа тематска висорамнина на својот создателски видик кога иманентниот човеков порив за слобода, за соумување смисла на сето она што е живототворно, е мошне усетно универзализиран. Пред сè, низ високата мисловна, асоцијативна, метафизичка и сложена изразна творбеност на неговата лирика.

Една од песните коишто лирски и рефлексивно ја потенцира трајната човекова неспокојност за перспективите на животот и на мислата за него е „Мајсторот и мостот“. Во неа параболично се поврзуваат студениот издив на историските наслаги и устремот на погледот кон иднината, кон постоењето. Заледени во својата порака и во својата симболичка струјност, поимот на мостот и поимот на мајсторот се спојуваат во единствената идеја: дека човековиот подвиг се мери и остварува само низ изведен, низ креиран чин.

Со необично обемната стихозбирка „Љубопис“ поезијата на Анте Поповски одржа два поетолошки тренда: ја дооткрива македонската духовна географија и ги истражува и избира највисоките точки на лирското чувство, а како неизбежен декор суштествуваат чудесните поетски метаморфози изнедрени од длабоките допири со македонската лексика. Циклусот „Македонските именки“ се темели на сознанија засновани врз засекот на внатрешните семантички соодноси на именките и врз нивните асоцијативни споеви.

Зенитот на лирскиот код кај Анте Поповски настапува со книгата „Провиденија“. Поезијата од оваа фаза длабоко задира во битието на поетот кој со своето писмо, составено од мората и чудењето на сета човекова и национална историја, слегува во провевот на збиднатите и недотолкуваните собитија на цивилизациското повесмо и од просеаната интимна тревога пред помислата за житејското скончание, слегува со својата благост и мисловна острината, се спушта со трпката размисла којашто секогаш и секого крепи – „да, таков, безбели, е целиот човеков помин под ѕвездите“. Во оваа книга нема излишност којашто не ќе биде вградена токму таму каде што излишноста на живеењето е мерка и пример за стварноста.

⁵ М. Матевски, Новата поезија на Анте Поповски, во книгата „Оковано време“ (статии и коментари), Наша книга, 1991 година, стр. 274.

Нема во овие „провиденија“ кои ги најавија следните крупни и крајни епови од лирската апотеоза на Поповски, ниту поштук од излишноста на малите и големите мотиви. Тие заедно траат во сопствената судбинска и временска хармонија, заедно влегуваат во телото на духовниот земјотрес, се точат од устата на патеписците, `рскаат од ударот на кросното и надалеку го огласуваат големиот наум на разбојот, на словото, на думата што светли по патот на сите поколенија, по патот што испраќа и пречекува секоја намисла, животен построј и постоење... а отаде, одново ќе се појави оној жилав пркос на битието што се опира и прашува:

*... Која е ѿаа длабока ѿричина
која го ѿрекинала нашиоѿ вонсеѿилен ѿговор
со вселенаѿа и не населила во збороѿ?*

Токму во таа куќа на обитувањето на творецот, прочитана и согледана во целосниот персоналитет, животен опит и творечко спокојство, лириката од „Провиденија“ ќе остане да ја засведочи едновременно и големата виртуозност на поетската мисла и писмо на Поповски и на македонската поезија, воопшто.

* * *

Поетиката на Анте Поповски, согледана денес, веќе како завршен и затворен опус, во крајни консеквенци, е неделива од мотивиката поврзана со старобиблиската, новобиблиската и христијанската традиција, во најширока смисла на зборот. На тој начин, поетската физиономија и целосниот творечки лик на Анте Поповски се вбројува во онаа долга врвица од светли ликови во македонската духовна и културна историја кои не само што длабоко се нурнуваат во пластовите на библскиот живот, овековечен преку светите книги, евангелијата, посланијата, хагиографиите, преданијата и сл. (коишто се јавуваат во улога на инспиративен поттик), туку и со самиот свој модерен сенс на рецепција на историјата и на духовното наследство, станува творец-светител, творец-осветлител и продолжувач на великата словенско-христијанска традиција овоплотена како лирско писмо на македонски јазик.

Фрлајќи светлина токму врз релацијата меѓу Библијата и нејзиниот удел во поезијата на Анте Поповски, проф. д-р Вера Стојчевска-Антиќ укажува дека во поетското творештво на Поповски бил неизбежен контактот со средновековието, со основите на македонската и словенската писменост, на христијанската религиозност, зацврстена со појавата на словенската Библија, првпат преведена на старословенски јазик. Истата авторка прави мал попис на ликовите, собитијата и книжевните акти на директна инспирација, во поезијата на Анте Поповски, и приредува еден мошне инструктивен разговор со поетот, посветен целосно на присуството на библските мотиви во неговото творештво. Одговарајќи на прашањето – кои делови од Библијата му направиле посебен впечаток и зошто?, поетот одговара:

„Библијата во мене нема сила на заповед. Таа некако постои поради тоа што – јас постојам: има во неа една Рут, која оди зад жетварите и ги собира зрната од ожнеаните плодови; има во неа еден апостол Павле кој праќа нешто, некакви посланија до солунјаните; има во неа еден Езекил; и има уште илјадници светови што можат да ја вознемируваат мојата свест денес на размисла: навистина ли не постои начин да се уништи материјата – да постои светот на свеста или спротивно: судено ли му е на творецот да си создава во една прелага помеѓу мистериите дека сè е убаво во минатото и дека треба сè да се заборави во она што треба да претставува иднина...“ Во истото интервју, нашиот прониклив поет и суптилен промислувач на македонската традиција, преку експресивна експликација, укажува и на поттикот што го примил низ своето детство и низ сеќавањето за народно-христијанските обреди, обичаи, верувања и сл.:

„И сè така: доаѓаше страшниот Еремија, доаѓаа Магите, доаѓаа некои Ѓупци што им ја локаат крвта на дечињата што не се прибираат до зајдисонце дома, и, се разбира, доаѓаа прекрасните вечери спроти Коледе, на Коледе, на денот кога се роди чедото Божје, некои луѓе кои се фрлаа во смрзнатата река и го изнаоѓаа крстот со кој сакаа да го замолат Севишниот да им ги прости гревовите и одново да го воскресне чедото Божје“.

Главниот и најмаркантен темат на поетското дело на Анте Поповски, посебно во хронолошката втора и завршна половина од неговото творештво, заклучно со претсмртните големи поетски остварувања – епопејата „Света песна“ и збирката „Две тишини“, е присуството и градбената позиција на сакралните односно библиските пластови.

Во големата епопеја „Света песна“, за која се напишаа многу страници, и со право, и над тоа се изрекоа многу пофалби, Поповски раздиплува нови светови, го наоѓа својот и нашиот создател во нови пространства, во домови топли и во предели сурови, среде војни и помории, меѓу главатари и императорски молк, и поетот заедно со него ја подава својата волшебничка поетска дланка, во сојот свој под небото со јадрите ѕвезди. Во оваа света книга во современата македонска поезија, нашиот граматик Анте Поповски, ги воспева рацете, ги восфалува сите ковчиња на цивилизациите, светите молитви на сите поколенија кои со божја промисла „невидливото и непостојаното во видливо го пресоздаваат“, а епохите на хаос и стихија – во епохи на недостижности ги престојуваат.

Збрана е сета мудрост на Анте Поповски и сета мудрост на сите македонски и светски богумили и немили поколенија во оваа „Света песна“, што се протега од каинавелскиот род до овој миговен пресрет со овој текст, како од-глас за великото присуство на великиот автор, во еден велик и достоин простор – македонскиот.

А остана збрана во „Две тишини“ лириката на заминувањето, на збогувањето со земниот свет која мошне усетно ја коментира Оливера Корвезирска, токму во предговорот кон првото нејзино издание:

„... Анте Поповски во „Две тишини“ ги цеди од себе токму оние капки што ѝ недостасуваат на реката да се излее, токму оние капки коишто се исушиле во мислата пред да се прелеат во зборот... Сите песни во оваа стихозбирка, без оглед на нивниот нарав и должина, се подготвуваат за молк...“⁶³

Остана големиот и гласен лирски код на Анте Поповски кој долго, и по ова издание на маркантите од неговата севкупна поезија, ќе ја озвучува мудроста и дарбата на неговиот творечки гениј и на штедроста на мислата и јазикот на неговиот народ.

* * *

„СВЕТА ПЕСНА“

(АНАЛИЗА)

Вака ѝочнува:

...Сега јас сум само еден ѝрејлашен човек,
Ева,
еден ѝрејлашен Адам кој ѝали оџнови
околу џробишѝаѝа
за да им биде свеѝло на мрѝвиѝе
дури огаѝ на ѝрическа;
сега јас сум само еден сѝаѝисан Адам,
кој врз себе ја ѝрезел целѝа одџговорносѝ
за секој човек, одделно, и за сѝе ѝоѝомсѝва
заедно,
свесен, ѝриѝоа,
дека и ѝрашинкаѝа е ѝоџолема и ѝоѝрајна
од неџо!...

6 А. Поповски, „Две тишини“, предговор на О. Корвезирска „Врз крстот на зборот“, Pro Littera, при Југореклам, Скопје, 2003 г., стр.10-11.

и после обилен, темен и непрегледно плавен и му-дар пев отворен, без заграда, кај 9085-тиот стих, вака испејува во оној извикувачки акорд, како старите големи мајстори на извикувачките песни кај Македонците, кои како што засведочуваат и Миладиновци, најчесто биле жени, пред да земат здив за новиот пласт од песната:

*Зошџо ми ѝрефрлаш дека сум сџар
нели сме деца на јазикоџ
и нели јазикоџ никоџаш не сџарее?
Дко не е џака
барем да се вежам,
да си донесам нарамник дрва,
за кладаџа на која да доџорам...*

*Зошџо ми ѝрефрлаш дека сум сџар,
о, смрџи,
о, sancta sinlicitas,
о, егинсџвеносџи свеџа...*

Така завршува првата книга од *Свеџаџа ѝесна*, првата книга од големиот спев на Анте Поповски најавен како голем проект на македонската поезија на почетокот на дваесет и првиот век, како света поетска епопеја од 22 000 стихови.

Безбели, меѓу овие два откоса од првата и последната страница на оваа ретка појава во историјата на нашето поетско житие, се простира огромен творечки намет од времиња, луѓе, собитија, географии, збиднати и незбиднати реалности, сонувани и преживевани судбини, илјадници стихови со голем полнеж на судбинска прав и сакрална естетска магика, меѓу отворањето и склопувањето на оваа *Свеџа ѝесна* има толку заробена творечка светлина за којашто, во вакви околности и пригоди, може само да се доближиме до назнаките, да ги покажеме вршките на синорите, да ја засмадиме со темјанов мирис жедта по височините и длабочините на хабитусот на верувањето, зашто, во спротивно ќе треба да беседиме, можеби, цело едно лето Господово за да ги доискажеме впечатоците, да ги допополниме прашањата со нови и нови, да се сталожиме од густежот значења и хармонични извишенија на певот...

Но, оваа пригода е можна и податна за да го согледаме она што достоинството на оваа голема и недопеана песна ја прави неповторлива и како таква ја засведочува во историјата на епот во македонската книжевност на дваесеттото и во почетокот на новото столетие.

Дваесет и двете песни во овој том, под знакот на издавачката дејност на Македонската академија на науките и уметностите обзнането, во една трогласна устројба се отвораат со каинавелското прво располутување на човековиот дух и човековата плот. Така се отвора големата расправа низ поетски глас во која животот Каинов, со смртта на братот му Авела се брани, и во напрегнат тон продолжува големата поетска егзегеза за земјата која ги прибира молкум своите чеда, ги чека и не љуби зборови, се осветлува смислата за појавата на логосот, словото, зборот со кој се засведочува трагичната човекова историја и записот станува смисла, станува порака од првиот грев до Исусовото указание на гревот, до нашето, македонското распетие, кое се чувствува низ бескрајните тесни и темни просирки на оваа епопеја.

Од каинавелскиот извештај *Свеџаџа ѝесна* се преселува до студениот пустински сон на сонувачите на сите јазици на мртвите и низ егзистенцијалното откровение ја соопштува пораката на Деникот и Свездарот што во сите јазици на живите ја има истата темна нотка, а во нашиот историски след ја има и првата предупреда од јасен историски ранг.

Во еден миг, меѓу две трепнувања, кога Поповски, од плавното корито на оваа епска река, која ја испробува моќната рамка на можностите на македонскиот јазик, среде вителот во кој се меша следот на соботијата историски, ќе крене прст во епизодата за сонувачите и ќе запише:

Основно беше меѓу милиониџе
сонувачи да се ошкрие оној кој џо џаел својоџ сон
во кој е скриена онаа искра на мозокоџ која
одгаџнува
и џокажува дека џеоџрафскаџа карџа на Балканаџ
е дирекџно зависна од сџејеноџ на омразаџа
меѓу славјанскоџо и неславјанскоџо население
џаму.

Затворете ги очите и продолжете да го следите моќниот правец на матицата. Указанието е за да биде потврдено во некое друго време, при промоцијата на некоја друга голема поетска егзегеза. Спевот ја има својата внатрешна потреба да раздиплува нови светови, да го наоѓа својот создател во нови пространства, во домови топли и во предели сурови, среде војни и помории, меѓу главатари и императорски молк, да ја фрли својата волшебничка дланка врз снагата на долината на јадрите свезди. Во неа нашиот граматик ја воспева одата на рацете, ги восфалува сите ковчиња и облици, сите дланки петопрсни, светите раце на сите поколенија кои со божја промисла „невидливото и непостојното во видливо го пресоздаваат“, епохите на хаос и стихија во епохи на недостижности ги престојуваат.

Потоа се пласти историјата на коските, со открива анаграмата на иконите и иконописците, се простира расправата за полнежот и татнежот на имињата, на согласките и на самогласките, на сигналите кои се делат од средишната буква М, нанавпред кон Алфа, нанавзад кон празната вселена на Омега, продолжува големата и плавна песна на Анте Поповски низ перспективата на надземното царство на птиците, се огледува и најголем простор му отстапува на биографскиот попис на судбината на каменот и на судбината на птицата, поетски топоними коишто во симболиката што се изградува, во јазикот на оваа епска историја за агонијата на човековиот земен престој, прераснуваат во две вечни друшки, два дејствени принципа во бескрајно сивата повторливост на животот земен:

Саној каменоџ и џџицаџа се милуваа,
се џушкаа. џџицаџа џџево џоџџевнуваше
и каменоџ низ џорив и мисла
ја оџлодуваше неа:
не сум јас свеџец-исџосник,
џџуку џасџир на сонџџџаџа. Твое е да џи
здружуваш небоџо и земјаџа
а мое е –
да џи овековечувам

Читателите од усет и вдахновена рецепција лесно ќе ја лоцираат мајсторската промена што се збиднува во овој краток сегмент меѓу 5547-миот и 5559-тиот стих, од грамадната епска фатка, по изненадите во јазикот и изненадите во историската и временската дистанца која на поетички план ја движи значенската окосница на содржинската матрица на *Свеџаџа џесна*.

Тој плодотворен принцип до крајот на дваесет и втората песна е прегнантно изведен, доследно збогатуван со ретки историски факти и ретки сведенија од знајни и незнајни извори, сè до илуминозната лирска промисла на авторот која ја надградува историчноста на текстот и станува дел од епската историја на светот. Тој плодотворен принцип на преплетувањата на естетиката на текстот и естетиката на фактите се збогатува и со сраснатите одгласи од великите магови на поетската уметност кои Поповски со достоинство ги пунктира како извори, а нивната голема низа ја чинат: светиот народен пејач, еврејски, месопотамиски, македонски, светиот терзија Цепен-

ков, Милтон, Сен Џон Перс, Шекспир, Борхес, Октавио Паз, Леонадро да Винчи, Јехуда Амихај, Хомер, Хорациј, Станеску, пак народната песна, Јејтс, Хадријан, Молдавецот Виеру, Адамс, Тед Хјуз, првиот плач, Песната над песните.. сите велики потомци на големата песна што се пее низ сите усти на каинавелскиот род, од оној до овој миговен престој, на ова место, во оваа Македонија, заедно со сите нас, во големата *Свешта ѝсна* на Анте Поповски...

Таа е отворена, таа не ја знае својата велика судбина...

Branko Cvetkoski

makavej@gmail.com

ANTE POPOVSKI OR THE SEARCH FOR THE MACEDONIAN LYRICAL CODE

The poetic oeuvre of Ante Popovski (1931-2003) has been valued as one of the highest literary and aesthetic contributions to contemporary Macedonian literature. At the same time, his lyrical opus, with all its authentic poetic virtues, has earned Macedonian literature European and worldwide acclaim. Ante Popovski, whom his peers and critics have called a poet of human disobedience, exhibits a masterfully universalized lyrical code in all phases of his poetic work, mostly in his high philosophical, associative, metaphysical and mythical expressive creativity. Ante Popovski's lyrical code reaches its zenith in his book "Providence", in his crucial years of creative ascent, and maintains a degree of ubiquitous and universally acceptable poetic bliss in his lyrical epic "The Holy Song".

Keywords: Ante Popovski, Macedonian lyrical code, lyrical opus, poetic virtues

ЛЕБЕДОВОТО АНТЕВО ОТКРОВЕНИЕ

Апстракт: Во студијата под наслов „Лебедовото Антево откровение“ ќе посветам внимание на последното поетско дело на Анте Поповски „Света песна“ (објавено во 2001 и преобјавено во 2003 година), разгледувајќи го како уникатен поетски формат во современата македонска поезија, дело објавено како поетско завештание, две години пред авторовата смрт. Поаѓајќи од обемот на делото, сè на сè 485 страници, првото нешто што бode очи е дека „Света песна“, иако насловот има поетска одредница, всушност повеќе наликува на прозните отколку на поетските жанрови. Овде се реферира, всушност, на епичноста на стихот, и во неговата заднина ние ги препознаваме не само библиската и хомеровската матрица, ами многу повеќе културолошката, па дури би можело да се рече и цивилизациска рамка, во којашто Анте Поповски, како во некоја слика на мртва природа, ги оживува сувите цветови на сознанието, откопувајќи ги како семе во плодната почва на македонската земја и на нејзиното окружување. Ова не е ниту роман во стихови, ниту модерна епопеја, бидејќи отсуствува наративната нишка, така што по прво би можело да се нарече стиховна енциклопедија која освен што се повикува на старозаветни и новозаветни библиски референци, апокрифни и дамаскинарски записи, не ги заборава ниту своите најдалечни претходници како Орфеј и Хомер, ниту пак современите како Борхес, Тед Хјуз или Никита Станеску. Низ перото на само еден автор, се чини како да се одгласуваат сите оние што макар еднаш стапнале на древната македонска земја, покрај оние што од неа израснале. Откровенската димензија на „Света песна“ се покажува, во тоа сеопфатно согледување, не само на историските и културните, туку по прво на животните процеси што се случувале на ова тло. Тоа се записи не само за минатите времиња, ами многу повеќе за времињата што доаѓаат.

Клучни зборови: „Света песна“, поетско завештание, библиска и хомеровска матрица, откровенска димензија

Кога пред две години го добив на дар делото „Света песна“ на Анте Поповски, од страна на неговите синови, таа книга долго време за мене беше енигма. Долго време ја гледав како лежи на масата, велејќи си дека ќе дојде тој свечен миг кога ќе почнам да ја читам. Ја подотворах и се губев во тие илјадници стихови – не, си велев, ова не се чита фрагментарно, ова мора да се прочита од почеток до крај, од алфа до омега, од А до Ш за да се согледа скриената наративна нишка на овој, сепак, ќе го наречам грандиозен пев на македонската литература.

Соочена со низа недоумици, во врска со самиот формат на делото, коешто, рака на срце, воопшто не е вообичаено за поетските форми, си мислев како оваа величествена поетска градба ја виделе моите претходници, кои не само што се наднеле над ова грандиозно писание, туку и се внеле во неговата извишена вертикала во која се расправа за целестијалното потекло на нештата. Она во кое најдов утеха е Старделовото образложение дека „Света песна“ е „енциклопедија на духот, поетска енциклопедија на темелните прашања и идеи за опстанокот наш под вршникот небесен, каква што е книгата за Битието“. Тој опис – поетска енциклопедија, мислам дека совршено одговара за определувањето на некаква жанровска одредница, во однос на ова тестаментално дело на Поповски. Тоа не е само енциклопедија на поетски идеи, туку и содржател на сите оние гласови, стихови и ликови кои поминале низ свеста на Поповски, во неговиот поетски живот преку неговото внесување, вдишување и вживување во туѓите ракописи и поетски писма, кои оставиле белег и печат врз неговото, налик на оној древен монах кој во недостиг на пергамент морал да ги брише претходните записи и да испишува нови, да ја удвојува, да ја втројува смислата на напишаното.

Она што, со право, Старделов го тврди е дека Поповски е поет на македонската епска поетска традиција и затоа воопшто не нè изненадува појавата на ова капитално поетско дело, кое слободно може да се смета за врвен репрезент на современата македонска епска поезија. Бидејќи „Света песна“ е уникатен поетски формат, во современата македонска поезија, каков што нема да се напише повторно во догледно време.

Бранко Цветкоски, за ова обемно дело на Поповски, ќе се произнесе како за „света поетска епопеја“, како за ретка појава во историјата на нашето поетско житие, која, како таква, се засведочува во историјата на епот на македонската книжевност, нарекувајќи го делото и спев (Цветкоски 2005: 37). А и Венко Андоновски, во својата опсежна студија, накратко се занимава со формалните одлики на ова дело на Поповски, нарекувајќи ја книгата на искуството (Андоновски 2009: 62) или, едноставно – Книга Поезија.

Со оглед на обемноста и сеопфатноста на ова дело, треба да се каже дека тоа претставува еден онтолошки преглед на светот на идеите, од идејата за прародителскиот грев – преку повторната потрага по Бога во пустината, до отелотворувањето на Логосот, како Божја еманација, појавата на Сонувачите и нивните визији, до раззеленувањето на Пустината и нејзина преобразба во Долината на јадрите свезди, до творбата на градителите на мостови и домостроителите, кои со песна ги градат новите човекови живеалишта. Во сето ова сликовито ткаење се предава едно ново житие на отпаднатиот предок кој со силата на духот успева од Земјата да создаде реплика на Божјиот рај, во којашто ќе се обиде повторно да ја воспостави прекинатата врска со Создателот. Занемени пред сакралноста на овој изобилен пев на Поповски, не ни преостанува ништо друго освен да тврдиме дека овој кардинален пев е, всушност, онтолошки спев.

Би сакала сега да ги објаснам оние две одредници во насловот на мојот текст. Имено, зошто ова дело е лебедово? И зошто е откровение? Делото е пишувано, што би се рекло, на смртна постела, а тоа може да ни го потврдат финалните стихови од спевот, каде што авторот е во директно обраќање со Смртта, изразувајќи сомнеж, не само во концепцијата на рајското живеалиште преку стиховите: „Каде е таа земја/ на поинаква светлина, кој ќе ти ја каже и кој во неа/ќе те одведе кога веќе Создателот се крие?“ (Поповски, 2003: 484) туку и во таа вечна недоловливост и неоткриеност на Создателот. Но, во исто време, ние сведочиме за разделувањето на поетовата душа од телото – коешто тој ни го потврдува со следниве стихови прашувајќи се – „што излегла да бара твојата душа и/дали навистина она што го бара таа/ не постоеше на земјата?“ со што се прави директна алузија на потрагата на душата по Бога. Ние, читајќи ги овие стихови, сме директни сведоци на тој последен ацилак на душата во прегратките на својот Творец. Сепак, Поповски не би бил маг на зборот ако не ни одгатне дел од поетските тајни за тоа дека времето на неговото заминување е време кога е неопходно да му се додаваат свезди на небото, со што уште еднаш се потврдува библиската вистина дека душите се Божји искри, кои се овоплотуваат на Земјата за потем, кога ќе се истроши нивната земна и земјена обвивка – повторно да се вратат на небото и да светнат како свезди. Поетот знае дека неговата вечност ќе остане во зборовите и јазикот – оти сме деца на јазикот, кој никогаш не старее, но дека телото ќе треба да догори на вечнатаклада. Поврзувањето на ова пеење со лебедовата песна е она идиомско значење што го дава овој израз кога се вели дека лебедот ја пее својата најубава песна пред смртта, односно дека кога ќе почувствува смртна опасност, тој почнува да испушта милозвучни тонови, небаре скали по кои неговата душа се искачува во небесата. И не случајно е ова поврзување затоа што Поповски е упатен во тајните антички знаења на питагорејската доктрина за музиката како небесна хармонија и знае дека преку певот душата се искачува во највисоките космички спирали. Понатаму ќе видиме дека, всушност, певот е она што го определува почетокот и крајот на животот и поради тоа и овој спев го носи и тој назив – „Света песна“.

Соодносот, пак, со откровенската литература или сакралните текстови на виденија го спомнува и самиот Поповски во предговорот, но она што фасцинира е, всушност, неговата преокупираност со соништата и сновиденијата. Откровенската природа на ова поетско дело лежи во тоа што сиот овој, би се рекло, незапирлив пев, всушност, го претставува сновидението на Поповски, кој темата на сонувачите ја образложува во цело едно пеење, а сонот го смета за нивна суштинска природа: „Луѓето од Долината, / и кога почнуваа со големи строителства / и кога седнуваа на трпеза, / и кога легнуваа в постела / нивна и прва и последна молитва беше: Подобро да нè снеса- / отколку сонот да ни го снеса...“ (Поповски 2003: 98). Темата на сонувачите станува опсесивна тема во овој спев на Поповски, поради важноста улога на Сонувачите како визионери

на светот, во смисла дека она што ќе се отелотвори како постоење најпрвин треба да се замисли како визија или како сон – „...ништо / не може да се случи доколку претходно / нештото не се отсонува“, вели Поповски (Поповски, 2003: 334).

Со право велиме дека „Света песна“ го претставува новиот формат на епската поезија, којашто, од ваков калибар – обемноста на стихот и сеопфатноста на темата, е редок пример во нашата, а можеби и пошироко – во регионалната балканска литература. Таа не наликува ниту на класичните епски циклуси за Крале Марко и Болен Дојчин, но во некои свои поттексти и тоа како ги инкорпорира во себе. Тука, повеќе се засега историјата на идеите, на ова историско тло, како онаа за крстоносците и богомилите, иконоборците и иконофилите. Конечно, тука се расправа и за орфиците и хомерите, како две спротивставени точки на посматрање на историјата: еднаш низ лирска диоптрија, низ тоа микро набљудување во длабините на човековата психа – како што е омажот за сонот и сонувачите; вторпат низ епска диоптрија, низ тоа макро набљудување на човечките екстремитети – преку трактатот за рацете и нивниот исход низ времињата – од првите впишани записи во каменот, до вслушувањето во себеси и загледувањето во сопствените соништа и зборови, до Каиновото орање и преорување на почвата која од пустина ќе стане Долина на јадрите свезди, преку градењето мостови и кревањето домови, цркви и манастири, како сведоштво за човековиот стремеж кон небесата.

Според тоа, овој спев толку природно се надоврзува на традицијата на епското пеење застапено на овие простори, не само преку угледувањето на Хомер, во античката а преку него посредно и на Прличев во македонската традиција, туку ја вади на увид онаа матрица на раскажување на усната историја преку певот на гусларот, кој Поповски го споменува во книгата и го лоцира, ни помалку ни повеќе, туку во дворецот на Самуиловото царство од X век.

Од ова дело на Анте Поповски слободно може да се посведочи културната меморија на ова наше македонско тло, којашто низ поетовата свест дефилира низ разни слики, претстави и приказни, соопштувајќи ја временската линија од прадамини до денес.

Светото пеење се отвора со космичка драма за првите луѓе Адам и Ева и нивните деца, кои обезбожени го прекршуваат првото правило – лишување од живот. Од таа затеченост сред првото убиство – се чини човештвото е во потрага одново да го открие Бога, но овој пат не надвор од себе – туку во себе, како уважување на Божјата премиса – да се почитува сè што постои. Долг е тој пат од старозаветниот до новозаветниот Адам кој Анте Поповски го препознава во Божјиот син Исус Христос. Овде Поповски прави еден лирски лак – од митскиот, библиски обезбожен син Адам до новозаветниот обожен син Исус, претставен како вториот и нов Адам. Тоа апокрифно раскажување на приказната за братоубиството на Авел од страна на Каин е, всушност, вовед во „Света песна“ и директно соочување на поетот Анте Поповски со мотивот на првиот смртен грев – одземање живот. Тоа соочување истовремено претставува и преземање одговорност за следните човекови постапки. Но, како што може да ни посведочи и денешната историја на човековото убивање и истребување, тоа сепак и не е толку лесна задача, оти маѓепсаниот круг на причината и последицата сè уште опстојува и само несовесните за злото дејствување на поништување живот се вовлечени во тој пеколен круг во кој се одвива пролевање на светата и скапоцена течност без којашто човекот не може да постои, „дека крвта е постара од сè / и дека само таа е светлина / која самата себеси / се осветлува и - / ништи“ (Поповски, 2003: 405).

Излегувањето од тој маѓепсан круг на братоубивање, водење војни за територии и граници, може да го направи само оној што ќе се спротивстави на чинот на одмаздата и кој во името на љубовта ќе зборува за ненасилието и непреземањето акт на повредување. Таа виша свесност за човекот, како света творба на Бога, ќе биде отелотворена во името на Исус Христос, кој ќе допатува до внатрешните длабини на битието, дека сите сме Божји чедра.

Затоа уште може да се рече дека Поповски, во ова прво пеење, ја дава лирската историја на првите луѓе. Потоа, тие потомци на Каина ќе стапнат во пустината и ќе се заслушаат во себеси, дури не ги откријат зборовите и молитвите, дури не се отелотворат како Логос, Божјиот закон. Потоа, во нив ќе се појави сонот за минатото и иднината, сонот за предците и потомците, кои ќе ја преобразат пустината во Долина на јадрите свезди – и кои ќе разберат дека она со коешто

можат да го подигнат новиот свет – се само нивните две раце. Следува пофалбата за рацете и благодарноста до нив за сè што стигнало до нас и останало за нас, за сè што од нив произлегло како цивилизациско знаење и творба. Се разбира, Анте Поповски нема да може толку лесно да се откаже од своите препознатливи поетски мотиви како што се оние за каменот и птицата – каменот како симбол на земјата и материјата, и птицата како симбол на небото и духот, како и нивната заемна поврзаност и неопходност на едното од другото. На места, во спевот, се насетува и јансата на Поповски да не се остане без соништа, оти ако нема соништа, нема ни дијалог со предците, па сходно на тоа нема ни порака за потомците. Стравот е голем да не се остане без пренесено знаење од мртвите на живите оти живите и мртвите, во певот на Анте Поповски, севезден се во дијалог и во повисоките сфери нивното вкрстување и преплетување никогаш и не престанало.

Во сновиденијата на Поповски нема да сретнеме ангели и архангели како во библиските текстови, но ќе сетиме доволно етерични ентитети – кои можеме да ги именуваме како што сакаме: таму има ветрови, има облици, има духови; таму е сето она што е невидливо, а кое бара начин како да се изрази во видливост; тоа е сето она што е над појавното; тоа е зоната на сетилното – зоната на поезијата. Таму е Долината на јадрите свезди во која сводот е на дофат и во која светлината на галаксиите нè прелева од едно постоење во друго или можеби подобро е да се каже – преминот од постоење во непостоење, и обратно.

Ова дело не е само културна туку и поетска меморија низ која, како мали симболички капсули, пловат античките митови, како оние за Аполон и Дафне и Афродита и Адонис, сročени во една концизна лирска визура. И ако културната меморија подразбира некаква синтагматика на хронолошките претстави, во исто време, поетската меморија ја прави таа парадигматика на извишувањето во некои поретки предели, на довикување на тие стари антички архетипи, со коишто читателот се поистоветува. Таа Антева вертикала – да се патува во етеричните простори – како низ едно сновидение и да се вкрстува духот со сето она што е од онаа страна на видливото најдобро се огледува во пеењето за облиците – кога се прави престој во царството на духовите на мртвите.

Од друга страна, како извесно рамновесие, Поповски ни ја прикажува својата опседнатост со коските, единствениот остаток од материјалното постоење на човекот, која најдобро е образложена во пеењето за завештанието на коските од предците, и особено за светиот култ кон негување и чување на таа последна оставина на оние што некогаш постоеле. Се разбира, тој тука уште еднаш ќе ја постави бесмисленоста на човековото уништување, одразено во мавзолејот на коски зачуван на планината Кајмакчалан, како сведоштво за битките што се воделе на ова македонско тло. Таа света и бела скапоценост е неодгатното писмо, коешто ја крие пораката за иднината. Оттаму, не е ни чудо што старите жреци и врачи, во прапочетоците на времето, во коските ја читале судбината на светот. Тој однос кон коските и ден-денес останува како завет во семејствата – да се зачуваат коските на предците како света реликвија. Дури и оној пренесен култ од хиндуистичката традиција на спепелување на коските и чувањето на нивната пепел во урна, исто така го покажува сакралниот однос кон последните останки на оној што некогаш живеел, се радувал, тагувал и копнеел да остави доказ за своето постоење: „Секој копнееше да остави нешто свое / зад себеси: / своја трага, свое семе, / свој архетип, кој ќе се населува во нашето/ продолжение“ (Поповски, 2003: 409). И во христијанската традиција постои култот кон коските на светителите, особено оние што се исцелителни, така што моштите на светците претставуваат света реликвија во христијанската црква.

Оттука, оваа света песна и оваа света книга на Анте Поповски може да се чита како вовед во светите таинства не само на христијанското учење ами на Божјото учење за светот и човекот. Кои се тие свети таинства? – на прво место, тука е молитвата како чиста еманација на Зборот, потоа коските на предците или култот кон моштите и како трето, претставата на Божјиот лик отелотворен во ликот на светците претставени на иконите. Иако, целиот овој поетски арсенал на пустина, коски, камења, сновиденија може да предизвика чувство на морничавост и морбидност, сепак, поетскиот дух на Поповски, извишен во вертикала, оддишува со еден вдахновен, инспиративен говор на вишите ентитети. Во тој говор не се насетува само култот кон зборот и неговата отелотвореност во човек, ниту пак култот кон молитвите и песните, како негова духовна еманација, или пак култот кон сонот како врската на човекот со небесните сфери, туку тој говор

за каменот, можеби како петрифицирана форма на дамнешните коски на предците, тој говор за коските и черепите ги довикува пред нас и светилиштата и домовите изградени од камен во кои се чуваат тие коски од предците, се говори молитвата за потомците и се гледа во иконата која треба да донесе Божја помош.

Тоа е, накратко, духовната историја на македонското тло – од походите на крстоносците, зидањето храмови и мостови, до епохата на иконофилството, и дури и мал обид за разбирање на иконоборството, во којшто конфликт, сепак, победува стремежот на иконописците, каде што иконите се сметаат за исцелителни реликвии што го крепат духот на македонскиот човек.

Бидејќи во спевот нема класични ликови со име и презиме, сепак, треба да се каже дека главната наративна оска се врти околу неколку, така да се каже, модели на дејствувачи – кои ние ќе ги наречеме Сонувачи, Словотворци и Градители. Сите тие орбитираат околу својот исконски исход – Сонот, Зборот и Градбата.

За Градителите, Поповски посветува цело едно пеење на Мајсторите, кои понесени од заветот на Бога дека нема да има втор потоп, небесниот лак или божилак го отелотворуваат во градењето мостови. И овде, Анте не отстапува од својата задача – да го воведо читателот во нови свети тајни. Имено, Мајсторите не би биле тоа, ако не се во дослук со каменот и песната. Покрај усовршувањето во знаењето да создадат лак од едниот до другиот брег, многу е поважно најпрвин да се замисли мостот, да се отсонува, што би се рекло, а потем да се изгради – „мостови кои директно од сонот влегуваа / во храмови на молитва“ (Поповски, 2003: 370). Она што овде се појавува, како веќе познат мотив од македонскиот народен фолклор, е вградувањето жртва во мостовите, и за таа пожртвуваност на Мајсторите говори и самиот строител на мостови, кој вели дека нему и дом и гроб му е мостот оти нивните коски се вградени во носечкиот светлосен столб. За да опстои мостот, „сидарите / кога ќе го насетеа тоа се довикуваа од сите страни / и доаѓаа од секаде, / и сами легнуваа еден врз друг, па скаменувајќи се / правеа еден од најтрајните мостови“ (Поповски 2003: 378). И, за да се потенцира сакралноста на овие градби, Поповски ќе каже дека „најтрајните мостови ги сметаа за свети книги / а мајсторите – апостоли“ (Поповски 2003: 378).

Сите овие, таканаречени дејствувачи на наративниот тек, безмалку, се преплетуваат во своите сфери на дејствување, ако така може да се каже, па некако ќе се подразбере дека и оној што сонува треба да знае да ги раскаже соновите, исто како и оној што ги сонува зборовите.

За важноста на зборовите за Слоготворците, но и за Сонувачите, говори и максимата да се воскресне пред да се умре – а тоа ќе се случи кога луѓето ќе почнат да се расчинуваат, но само дури сонуваат, а ќе се расчинуваат само на соништа и зборови, на тие префинети честички. Нивната предаденост на зборовите и јазикот најдобро се огледува во следниве стихови: „Единствено / во што се колнеа / беше нивниот јазик и зборовите: / доколку се случеше да се заколнат / во што и да е друго освен во зборовите - / тие истиот час гореа на жива клада“ (Поповски 2003: 389). За нив се свети буквите оти „само во буквите сè уште / светка искрата / на исконската светлина на семирот!“ (Поповски 2003: 393).

Се разбира, во Долината на јадрите свезди се појавуваат и споредни ликови, како што се копачите и орачите, кои како потомци на Каин знаат дека земјата е преполна со знаци и пораки, па почнуваат да ја копат и ораат, и покрај разни посатки и грниња и паници и обетки, ги откриваат, одново, коските на предците, „им шепотеа милувајќи ги / чекаа долго да изустат / некој глас, / да проговорат нешто, но - / залудно: коските не копнееја по живите / туку молеа да бидат вратени / на нивните места во земјата / од која беа откопани“ (Поповски, 2003: 423). Повторно, овде во преден план излегува мотивот на коските, толку препознатлив и омилен во поетското писмо на Поповски. Покрај алудирањето на многуслојноста на времињата што ги преживеала оваа древна македонска земја, ова копање и прекопување е, всушност, почетокот на новата градба, новите темели – при што се соопштува уште едно откровение за копачите, а тоа е дека каменот не е обичен камен, туку дека и наједноставниот камен е една човечка судбина. Тука, Поповски ни ја дава на увид, темата на преобразбата, кога вели дека: „кога снемувало камен за височините - / во жив камен се пресоздавале / некогашните сидари.“ (Поповски 2003:

432). Ете што стои зад таа фреквентна употреба на овој мотив кај Поповски – дека ништо не е она што се претпоставува дека е, оти сè е во вечна преобразба и менување. И како што строителите на мостови своите коски ги вградувале во столбовите, така и живото камење од некогашните сидари се всидувало во темелите на сите нивни градби. Но, она што е уште пофасцинантно за овој жив камен е дека тој камен – пее: „и достатно било / всиданиот камен / да биде само допрен / од светлината на сонцето / за да почне тој гласно да пее / на ист глас / на кој пред тоа пееле / сите кои се скамениле!“ (Поповски 2003: 433). Овде се разоткрива загатката на каменот – кој ниту е мртов, ниту нем, туку напротив – жив и распеан.

Опсесијата на Поповски со зборот се разработува и во пеењето во кое луѓето од Долината на јадрите свезди почнуваат да живеат од и за зборот, сфаќајќи „дека сè она кое постоело или постои / имало и има само облик на збор“ (Поповски 2003: 441), со што може да се потврди големото влијание што го извршило Евангелието по Јован, од Новиот завет врз творештвото на Поповски, во однос на онаа позната максима – „Во почетокот беше Словото, и Словото беше во Бога, и Бог беше Словото“. Во продолжение Поповски вели: „Зборот, осознаа тие, првата човекова причесна, / е голема и совршена светлина / која потекнува од она кое нема облик / но кое создава облици“ (Поповски, 2003: 441). Градителите почнуваат да го замислуваат обликот на домот, но тоа не се обични сидари, туку големи домостроители, „кои насекаде низ светот / строеја и пееја, сидаа и пееја“. Ете, овде, на ова место, Анте ја призива орфејската природа на домостроителите, кои со звук, вибрација и песна ќе го изградат новото здание на земјата. Пред нас, Поповски повторно ја подотвора вратата на тајните во градителскиот занает, па ни соопштува за тоа како првиот мајстор го одредува местото на кое ќе гради – „на тоа место легнуваше тој на земјата / како на света постела и наслушуваше / да не би да чуе тука глас на некој предок“ (Поповски 2003: 446) оти „секоја кука што ќе ја извишине / треба да биде мала одломка / од небеска престолнина!“ (Поповски 2003: 447). Ете, од тој и таков исход е нашиот мајстор домостроител кој загледан во небесната симетрија ја пресликува на земјата, преку посебен ритуал: „Спроти денот кога почнуваше градбата / домостроителите седнуваа на гозба / на која ги покануваа и мртвите и живите / во Долината: макаа леб и свезди / и свиреа на флејти направени од долгите коски / на своите предци. Ќе отсвиреа неколку езии / и почнуваа да пеат (...)“ (Поповски 2003: 447). И, за да се потврди уште еднаш певот, како една од најстарите практики на човекот за долговечноста на она што го создава, Поповски вели: „Уште од своите претходници / секој строител убаво знаеше / сè дури не се изгради домот / дека е неопходно да се пее: тихата песна го врзува камењето поцврсто од секој малтер и од секоја вар“ (Поповски 2003: 431). И уште дека строителите: „Навечер кога ќе поседнеа / во дворот, тој (Мајсторот з.м.) ги поучуваше дека / може да се пишува и без зборови / и дека секоја новонаправена кука / е нивното свето и долговечно писмо. / И тие пееја! Сè погласно и погласно, / знаеја дека така го пишуваат своето / писмо од кое беа составени и вратите / и прозорците и чардаците на кои / веќе се распознаваа боите на идните / темјанушки и гераниии...“ (Поповски 2003: 452). Каква прекрасна слика на строителите певци на создавањето!

Последното пеење повторно нè изведува во етеричните сфери на постоењето соопштувајќи ни го дијалектичкиот процес: „појавното излегуваше / од невидливото и секое знајно битие / на ист начин се враќаше во себеси, во корените / на своето небитие а потоа секое небитие / настојуваше да се збидне во појавното“ (Поповски, 2003: 470). Овде смртта е само привид на облиците. Тука сме веќе во светот на мртвите, каде што Поповски ни разгатнува уште една тајна – „таму мртвите сами го определуваа и времето и местото / на своето второ раѓање и никогаш обликот/на сопствените преобразби не го преповторуваа“. Тука на еден суптилен начин е предаден Судниот ден.

И дека, конечно, оваа книга го заслужува својот наслов „Света песна“, може да ни потврди и самиот крај на 22-то пеење, кога од смртта се раѓа нов живот: „И навистина: точно на тој миг на земјата се раѓаше нов човек! Тој човек почнуваше да ја пее истата песна која претходно веќе ја испеале оние на кои им ја пееше: Дојдовме за да сонуваме, дојдовме за да копнееме и не е вистина дека сме дошле тука на земјата за да живееме“ (Поповски 2003: 482).

Така и ние, поучени од Анте Поповски и од ова негово дело, разоткривајќи ја херменевтиката на големата, возвишена и света песна на животот, ги посведочивме и неговите

соништа, копнежи и пеења и ако ништо друго, ги разбуричавме во нас и нашите соништа, и нашите копнежи, и нашите песни за поубав и пораспеан свет.

Литература:

Андоновски В., 2009, *Воскресение на чишайшелош*, Табернакул, Скопје

Старделов Г., 2018, „Сеевме зборови, а никнуваа ѕвезди“ во Стожер, бр. 129, Скопје

Поповски А., 2003 *Свешта јесна*, Про литера, Скопје

Цветкоски Б., 2005 „Света песна од Анте Поповски – (Код)екс во современата македонска поезија“ во XXXI Научна конференција на XXXVII Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, стр. 31-36

Suzana Spasovska

sspasovska@yahoo.com

The Ante's Swan Revelation

In this study, named as “The Ante's Swan Revelation”, the focus of my attention falls on the latest (and last) poetry book by Ante Popovski – “Sacred Song” (published in 2001 and republished in 2003), seeing this poetry deed as an unique poetic format in the Macedonian poetry, published as kind of a poetry legacy – two years after this renounced poet's death. Beginning with the vastness of this book's volume, namely – 485 pages – first thing that attracts the recipient's attention is that the poetry book “Sacred Song”, although with the title has a clear poetry inclination and/or determinant – actually, it looks quite more like prose than poetry in genre. Here, actually, this is referring much more to the epic mode of the author's verse – and in its inner framework, not only the antic Homer's and the Biblical matrices can be recognised, but is even more so with the cultural and even the civilizational structural frames and matrices on which Ante Popovski inhales and inspires the inner-notions of the higher cognition and illumination – like inhaling and inspiring the vividness of life onto the old dried colours of an old painting, he reveals those out as a very seeds and roots of the abundantly fruitful Macedonian soil... But, clearly lacking the basic narrative threads, this just isn't a novel in verses nor modern epic, so this poetry book can more be labelled as “a verse encyclopaedia” – which, besides the invoking of the Old and the New Testaments' Biblical references and as well as the apocryphal and damaskin transcripts – he doesn't forgets and forsakes his most timely distant predecessors like Orpheus and/or Homer, nor his contemporary peers, as Borges, Ted Hughes, Nikita Stanesku, etc. The revelation-wise dimension of the book “Sacred Song” emerges and reveals itself exactly in that all-encompassing and illuminating perception – not only because of the depths of the historical and cultural roots, nor only because of the vast heritage and legacies of this antic land and people – but also because of the essential life-processes “time-lapsed” on this ancient soil through the eons of time... But then again, those also – aren't only the annals of the old ancient times, but they are – even more – the legacy for the times to come...

Keywords: “Sacred Song”. poetry legacy, Homer's and the Biblical matrices, revelation-wise dimension

АНТЕ ПОПОВСКИ КАКО КУЛТУРЕН ПРИДВИЖНИК И ФИЛОЗОФ НА УМЕТНОСТИТЕ

Апстракт: Текстот Анте Поповски како културен придвижник и филозоф на уметностите, дава извесен увид во широката културолошка дејност на Анте Поповски – како неуморен учесник и креатор на македонската културна сцена и поддржувач на уметниците и уметностите. Во неколку наврати дава извадоци од негови рецензии, препораки, обраќања и тематски текстови за изложби и културни настани на коишто говорел, ги отворал или промовирал. Од друга страна, авторката на овие редови, прави напори да обезбеди и сведоштва на живи творци чијшто поддржувач и сопатник низ културните авантури бил токму Анте. Идејата е да се фрли нова светлина и да се потсети на значењето на ваквите фигури – придвижници и сателити, во македонската културна средина, во време кога достапноста на информациите не била лесна или на само еден клик, како во ерата на интернетот.

Клучни зборови: Анте Поповски, придвижник, ликовна сцена, Коле Манев, Вардар Филм, есеј

Да се говори за големото Антево дело, е како да се говори за значењето на еден мал сончев систем.¹ Бескрајно, загадочно, податливо, поттикнувачко. Оттука, формата во којашто ги пренесувам и искажувам моите истражувања е крајно лична, субјективна, можеби најблиска до есејот, како премин меѓу научното кон уметничкото, како мост од неговата поетска величина кон неговата општествена и културолошка сеприсутност со која одбележува и омеѓува еден голем и значаен период во македонската култура. Да се зборува за Анте и неговиот работен век целосно посветен на културата, е како да се зборува за мобилизатор и генератор на идеи и креации кои се стожерник и темел врз кој и денес стоиме.

Од мноштвото притоки што тргнуваат од неговото перо, како интересно, податливо, а недоволно изтражено, го наоѓам неговото поимање, наклонетоста кон ликовната уметност и неговата несебична поддршка на своите современници од ликовната сцена. Многу од тие поддршки прераснале во трајни соработки и пријателства, во лични и творечки препознавања, во спој на два уметнички светогледа, како што е случајот со познатиот сликар Коле Манев, со кого пак, ја делат љубовта и кон филмот, но и кон неговото/нивното Лазарополе.

Анте Поповски е добар познавач на творештвото на Манев, посветен хроничар на фазите во неговото сликарство, остроумен аналитичар на состојбите и собитијата на неговиот сликарски ракопис. Нему му има посветено неколку текстови и говорел на неколку негови изложби. Она што може да се заклучи е дека тие и такви редови не отстапуваат многу од поетката на Анте, присутна во неговата поезија, есеи, па и колумни, или во тогашните коментари за дневно-политичките случувања, во и вон Македонија. Имено, текстовите со коишто ги анализира циклусите и делата на Манев следат две главни линии, коишто потоа се среќаваат и во неговите текстови и за други македонски, не само ликовни, уметници – книжевната како предлошка и историската и епопејската визура.

Книжевната како предлошка

Во есејот под наслов „Од автопроектија на сопствената меланхолија и неизвесност“, по повод самостојната изложба на Коле Манев во Ликовниот салон на МАНУ (април 1994 година), Анте Поповски тргнува и завршува од и со книжевноста. Од неа го црпи ракурсот, светогледот, па и основата или предлошката. За него литературата е основа за компарација, споредба, теза од којашто извлекува заклучоци и ги развива во силно аргументирана ликовна рецензија.

На пример, на почетокот од овој текст, објавен во каталогот², тој ќе запише: „Коле Манев

¹ алузија на синтагмата на проф. д-р Кристина Николовска „Анте е нашето културолошко сонце“

² каталогот е достапен во електронски формат на: https://zaum.mk/wp-content/uploads/2018/05/1994_00_00_Kole_Manev.pdf

во оваа своја етапа го мултиплицира „Туѓинецот“ на Албер Ками, прави ликовен запис за колективната осаменост. Тој запис е мисловно згустена ликовна проповед, осаменички довик среде една беспомошност. Тој довик одзива во едно жестоко време и долго се памети. Сам по себе, довикот е и антитеза и паралелизам, наспроти отуѓениот колектив“.

Поповски го започнува освртот во свој препознатлив стил, продолжува со една решеност и анализа која го надминува книжевното и влегува во сферата на визуелното, односно ликовното. Притоа, тој силно се фокусира на мотивските определби на сликарот и подвлекува: „Интуитивен и сензибилен, Коле Манев се фрла во долго, речиси бесконечно истражување по израз кој минливото и заборавливото ќе ги пресоздаде во трајно и живо. Тој не го препишува постојниот човек и постојниот свет – туку ги пресоздава во свој естетски свет, суптилно ја профилира духовната физиономија на отуѓеникот и низ ликовен метајазик му обезбедува доминација на неговиот несвесен и емоционален чин“. Текстот подолу продолжува уште поаналитично, кога Анте влегува во стручен, издржан осврт за сликарската техника цртеж, давајќи повторно компаративен набој, и тоа преку поширок контекст, во кој покажува почит и кон претходниците: „Во оваа етапа Коле Манев го преферира цртежот. Тој цртеж не е кроки ниту пак подготвителна студија за наредна слика туку тој е – цртеж во облик на дефинирана слика. Цртежот, во случајов, се јавува како авторски исказ кој овозможува прецизна и суптилна детекција на душевните немири; низ бравурозно сенчење заборавот е преобразен во долго паметење. Од Пусен до Дега, од Роден до Пикасо – цртежот еволуираше во клуч кој на сликарството му обезбеди и високи интелектуални димензии. Клучот на цртежот, е во рацете на големите мајстори, сликарството го пресоздава во голема творечка експлозија... Цртежот на Коле Манев инвентивно ја сенчи драмата на отуѓеноста и на осамата. Бројните варијации на оваа тема ја потврдуваат сета инвенција но и сета осаменост и на ликовите во неговите цртежи – но и самотијата на авторот. Одново се потврдува, дека без самотијата на авторот ништо и не би можело да се постигне. Коле Манев, низ варијациите на темата која ја анализира, на своите ликови им обезбедува некоја пророчка визија, полна со неизвесности: сите заедно – па сепак – секој сам! Атмосфера која асоцира на елегичноста на последните поетски записи на Блаже Конески... “

И ете ја повторно литературата, споредбата со еден современик, и тоа не било кој туку Конески. Ова од денешен аспект е, исто така, многу интересно, затоа што поширокиот контекст од погоре, се стеснува и се сведува на локалната, национална сцена и свесноста за меѓусебната поврзаност на сите чинители. Од друга страна, од денешна истражувачка дистанца, во годината кога бележиме 100 години од раѓањето на Конески и 90 од раѓањето на Анте, не е на одмет да си ги повторуваме овие имиња и референци и тоа што почесто. Тие се несомнено се вертикалите на културниот, националниот, духовниот растеж без кои Македонија и македонскиот народ нема да беа тоа што се, а ако пак ги заборавиме, поскоро и нема да бидеме.

Сè уште сум на истиот есеј за Манев. Кога Анте пишува за тоа како ги толкува фигурите кај него, ми се чини како да пишува за себе, за својата поезија, за своите објекти, па и субјекти во песните. Оттука, во еден подлабок херменевтички ракурс, целото исчитување на овој есеј е во знакот на една суптилна автореференцијалност: „Сето тоа е соопштено со самодисциплиниран, луциден и педантно изведен цртеж кој луѓето ги поставува во простор од сите страни заграден со страв, неизвесност и рамнодушност: време е на назначена индигнација и индиферентност, време на изгубен идентитет, на меѓусебна изолација и отуѓување“ – пишува Анте и продолжува: „Колективната фрустрација е она кое ги обединува сите нив во толпи: соголени – за да се види секое потреперување на нивниот мускул, соголени – без каква и да е наметка врз човекот за сè да се види, за ништо да не го покрие или засолни нивниот страв и нивната изгубеност во просторот. Тоа се слики и цртежи кои се фрлени во потрага по духот на конкретниот човек, без никакви сценографски апликации. Осамени: човекот и неговото тело. Човекот и неговата - душа. Сепак: во крајна консеквенца не е тоа фатална и безизлезна ситуација.

Тоа е една од можните веристички регистрации на состојби за чија рецепција е неопходна исклучителна авторска инвенција“. Врежаните слики, кои Манев ги слика, а Анте ги опева, не се далеку од т.н епска поетика, заедничка и блиска и на двајцата, оти и едниот и другиот крајно емотивно го чувствуваат тоа проникнување на историјата со поезијата, со творештвото воопшто.

Тоа нè доведува до втората одлика во текстовите на Анте за ликовната уметност – историската и епопејската визура на нештата.

Историската и епопејската визура

Кога Анте говори за Коле, нели се чини дека говори и за себе, за нас, за Македонија? Тој вели: „оние кои се сеќаваат на неговите „Спомени“, 1976, убаво ќе забележат пирамида на траги од историски настани обединети во колаж и каде што ликовите се претопени во пејзажот; ќе се сетат на „Спомените“ 1985, ќе се сетат на вратата која како да е откорната од нашиот сопствен дом, потпрена со грумење камен и со еден лист хартија врз кој до’рѓосува катинарот! Митска сцена во која недостасуваат само страничка - две од Светото писмо заковано на вратата... Така е и со „Мртвата природа“ 1981, со везилката, со нејзиниот бел елек, врз кој нанесува везби со црни и црвени конци. Таа везба е потајно писмо меѓу потомствата и секој нанос со иглата е некој скриен и потаен збор. Така е и со „Планината“, еден иреален срт кој само се насетува и асоцира на потресни возобнови на веќе одминатите искушенија...”

Се чини дека Анте и Коле, двајцата мајстори на својот занает – поетскиот и сликарскиот, творат, постојано свесни за аманетната даденост на нивното писмо, небаре согоруваат за да има кој да ја чита нивната жар, дур не стане пепел.

Читајќи ги есеите на Анте за неговите современици уметници и пријатели, добивам привиден впечаток дека постои една леснотија во толкувањето на уметноста, природен тек и след на мислата и зборот. Но, тоа е само на прво исчитување, веќе на следното, ако само малку се насочам кон херменевтичкиот инструментариум на книжевноста, се коригирам и сфаќам дека зад ваквиот есеистичко-критички израз на Анте стои цел еден арсенал: раскошен талент за пишување, бистар ум, непресушно детско љубопитство, опит да ги воочи и соочи работите, да ги поврзе, да ги стави во јасен контекст. Притоа, овие негови пишувања, обраќања и пригодни говори, не се само компаративно и синхрониско бележење на настаните и пригодите, ами и со почит кон минатото, еден свесен дијахрониски след, како што беше предочено погоре. Ова се совпаѓа со уште еден негов текст, од 1998 година, за изложбата ART EXODUS на Друштвото на ликовни уметници на Македонија и ОО на Втората средба на децата бегалци од Егејскиот дел на Македонија. Претседател на ДЛУМ е токму Коле Манев.

Неговиот воведен текст „Го прескочивме ли прагот на националниот спас (повод ars exodus)?, поместен и во каталогот за изложбата“,³ се однесува на изложбата којашто се организира по повод 50 години од егзодусот на децата-бегалци. Тоа пак, за многумина од нив – некогашните деца, е и повод за прв влез во Македонија. Во една ваква прилика, Анте не се притеснува подробно да образложи дека оваа трагедија, геноцид и егзодус се од библиски рамки, дека се некој вид каиновска судбина на тие деца, на овој македонски народ. Пишувајќи за суштината на таа трагедија, тој одлучно, храбро и крајно ангажирано говори за националниот одговор на овој историски опит и притоа категорично подвлекува: „некои од нас сè уште се сеќаваат на тие слики од македонската национална библија: голораки дечиња товарени во кошови со денови и ноќи се провираа меѓу мртвите стражи на границата, искачувајќи ги планинските скрпки и камењари, прогонети од својата родна гротка...тие лежеа расфрлани по дворовите на македонските цркви и манастири, чекајќи парче леб или веленце за да се подзаштитат во ноќите, босоноги дечиња кои со месеци бдееја на железничките крстопати, за потоа да бидат одведени меѓу непознати луѓе и туѓи татковини. Оние кои сè уште се сеќаваат на овие слики, можат ли барем денес да дадат одговор на прашањето – што се случуваше во тие часови со нашето национално достоинство и нашиот човечки морал? зошто тие деца не беа задржани во нашите домови, за заедно да го споделиме ужасот на нашата национална катастрофа? За кој сторен грев и самите ги казнивме сопствените деца и ги проколнавме со судбината на Каин?“

Текстот продолжува со уште поостар тон и со аргументирана анализа на состојбите на Балканот, за Македонија и повторно за националното достоинство, од кое се чини дека Анте не се откажал ниту во поезијата, ниту во есеите, ниту во своето делување како културен деец,

³ каталогот е достапен во електронска верзија на страницата zaum.mk (https://zaum.mk/wpcontent/uploads/2018/06/1998_07_16_Art_egzodus_98.pdf)

новионар, општественик. Во овој дел се издвоени некои од најсилните зборови од неговиот текст за каталогот, затоа што се одлична потврда за тоа како еден интелектуалец има став, како треба да има став, да го брани и да остане доследен пред сè на себеси. Од друга страна, овој кус пасус од неговото писание ми се чини страшно актуелен, профетски и предупредувачки, и на двете рамништа – на рамништето на одбрана на личниот интегритет, на секој интелектуалец, при неговото свесно и совесно ангажирање, како и на рамниште на реактуелизација на неговата вечна загриженост врз македонското национално прашање или како што тој самиот вели *национално досшоинсйво*.

За близината на творештвото на двајцата автори, Анте Поповски и Коле Манев, но и за пријателството меѓу нив, најверојатно, треба да се напишат многу нови редови, но овде е важно да се помести и сеќавањето на Манев, за својот современик и неуморен сојузник, по многу прашања. Тој забележува⁴: „Со Анте Поповски нè врзуваа, две творечки дисциплини – филмот и сликарството. Во 1973 година, бев на едномесечен студиски престој во Прага. Како гостин, имав право да видам материјали од нивната филмска и телевизиска документација.

Бидејќи, во Чехословачка, знаев дека имаше домови за Децата-бегалци поврзани со Граѓанската војна во Грција, прашав дали имаат такви документарни материјали., ми потврдија дека имаат и по неколку дена организираа проекција на неколку документарни филмови на таа тема. Кога се вратив во Скопје, во Вардар филм побарав средба со Анте и му ја раскажав приказната за постоење на такви документарни материјали. Анте ме праша дали имам намера да правам филм на таа тема и ако имам треба да доставам сценарио до службите на Вардар филм. За неколку месеци го напишав сценариото за филмот „Тулгеш“, Вардар филм набави копија од документарните материјали од Прага и така настана филмот „Тулгеш“ кој во 1977, на Мартовскиот фестивал за документарен филм во Белград, ја доби наградата Гранд-при за сценарио и режија. Зошто ги споменувам овие случувања? Анте беше осетлив на таканаречената *Еџејска шема*. да беше друг директор на Вардар филм, во тоа време, не знам дали „Тулгеш“ ќе видеше бел ден.

Благодарение на Анте филмот беше направен, прикажан на фестивал и за првпат, во тогашна Југославија, се слушна за Деца-бегалци. Во текстот на Анте, за мојата изложба во Воден, забележува: Летото 1999, јас веќе ја завршив мојата поема „Каин и Авел“, и една квечерина му однесов примерок од поемата. Истиот час, нашиот разговор поприми некој чуден тек: обајцата сочувствувавме поради судбината на Авел, но не го осудувавме Каина. Најчесто, во Лазарополе, се случуваа нашите разговори поврзани за сликарството. Читајќи ми делови од неговата поема „Каин и Авел“, јас размислував за слики на истата тема. Така се роди ликовниот циклус „Каин и Авел“. Неколку години предходно, во Велестово, се случи литературен портрет на Анте Поповски. Разговарајќи му предложив, покрај литературниот портрет во Велестово, да има и ликовен портрет на Анте. Два портрета во иста вечер. Во период од месец дена изработив десетина портрети на Анте, цртежи и скици. На некој од цртежите Анте забележуваше по некоја негова мисла. На тој кој сè уште го имам во Лазарополе има напишано кратка песна насловена „Портретот“. Драго ми е што два од тие цртежи сега се наоѓат во колекцијата на МАНУ“ - се сеќава Манев.

Анте Поповски, меѓу другото, е и автор на сценариото за документарниот филм за Вангел Наумовски, чијшто режисер е Александар Ѓурчинов, а во продукција на Вардар филм, 1992 година.

Тезата за Анте Поповски, како културен придвижник и филозоф на уметностите, може да се продолжи во многу насоки и во корелација со многу имиња. Тука одлучувам да ја продолжам со неговото будно следење и на состојбите коишто не се само дел од поетските, академските, галериските случувања, туку и пошироко, на маргините, подалеку од мејнстримот.

Поткрепа за ова наоѓам во неговата поддршка и разбирање и за карикатурата – таа толку маргинализирана страна на уметноста, дури и во денешниот 21 век.

⁴ Коле Манев за Анте Поповски, интервју направено за потребите на овој труд, во 2021г, приватна преписка со авторката А.Ј

Во неговиот текст „Израз за бујна метафора“,⁵ посветен на 30-годишното творештво на Делчо Михајлов, Поповски дава историски след и приказ на развојот на карикатурата во Македонија. Со ова, тој уште еднаш се докажува и потврдува како одличен проследувач на сите рамништа на културните промени во тој момент, во Македонија:

„Вистински и сестран творечки ангажман, карикатурата и хуморот кај нас зачнаа шеесетите години...Точно во тоа време се јавува и Делчо Михајлов...Оваа генерација карикатуристи, практично, ја надоместуваше и улога на графитот, на тоа ново „урбано насилство“, чија теза беше „ситуационистичката интернационала“. Станува збор за пробивот на една надбалканска идеја, за облик на духовно култивирање, кое отворено им се противставуваше на фолклорните вулгаризации, кои во име на хуморот ги протежираа многумина бездарници, особено преку книжевно-сценските медиуми. Генерацијата карикатуристи, на која ѝ припаѓа и Делчо Михајлов, оствари бујна поетичност која станува сè поделотворна. Тоа е повеќезначаен дискурс, кој своите форми ги интегрира во ареторички пораки и специфична естетика“.

Раскошна поетско-ликовна религија

Впечатокот за Анте Поповски, како неуморен културен придвижник, активен чинител и учесник на културната сцена, го дели и Љупчо Маленков, долгогодишен кустос во Националната галерија и некогашен директор на Културно-информативниот центар во Скопје.

Поттикнат да раскаже дел од своите сеќавања, Маленков ќе напише кус текст⁶ со прекрасен, топол тон и една многу силна синтагма, важна и клучна, за целиот опус на Анте - *раскошна ѝоејско-ликовна религија*: „Достоинствениот Анте Поповски, учтив, нежен, како кинески жад и блесок на охридски бисер... Човекот кој освојуваше со ретки, но топли, искрени и благородни насмевки. Духовен, културен знаменит деец, скроман и искрен, каков што и налага уметноста... Да се говори за комплектноста, за ликот на великанот на македонската поезија, Анте Поповски, не е воопшто едноставно... многу е одговорно... но, можеби и не е така тешко. Во исто време е и лесно, бидејќи таква личност, уште за својот живот, несвесно го напиша и остави за идните генерации сопствениот придонес во македонската културна ризница. Нам ни преостанува само да се потсетиме и да го повториме веќе напишаното (испишаното), создаденото, од поетот/критичарот/беседничар...културниот деец. Човекот Анте. На прв поглед смирен, тивок и кроток, а впрочем, тој е постојано духовно и емотивно разбрануван...тој, Човекот, со *раскошна поетско-ликовна религија*“.

Значи, сепак е тешко да се искаже нешто за личност каква што беше големиот Анте Поповски. Така, првиот впечаток што ќе ви се наметне, верувајте дека воопшто не мора да е оној вистинскиот, но, сепак, останува првиот впечаток. Обично знаеме да речеме, дека сите луѓе се исти, но, впрочем, она скриеното, нивната скромност, е токму таа емулзија (боја), којашто обично бива премаз, што пак честопати знае да го прикрие она што човек го носи внатре, во себе, и го прикрива карактерот. Сепак, нашиот Великан оставаше секогаш впечаток на ведар, отворен, срдечен и Човек кој не се грижи за да се допадне некому. Така, се случуваше да откриете луѓе кои ги чувствувате дека ви се блиски, иако не ги познавате доволно...но, она што воодушевува, е фактот дека познанството или средбата со Анте Поповски, кога ќе се поздравевте куртуазно, на заминување, што обично (говорам за себе), беше после некоја изложба, ве правеше да се чувствувате како да сте стари пријатели... неговата насмевка беше таа магија. Не зборувавше многу, но насмевката надополнуваше сè. Таа насмевка, на заминување, значеше повеќе од какви било допадливи (впечатливо изречени) реченици, упатени кон оној кој испраќа.

Неговата дарба и творби кои се вистинска естетика, стасаа до вечноста. Тоа нè чини горди и пред нив се поклонуваме, а пред светот сме горди што го имавме - ќе забележи Љупчо Маленков.

⁵ Каталогот од изложбата на Делчо Михајлов во Уметничката галерија „Скопје, јуни 1993, е достапен на: https://zaum.mk/wp-content/uploads/2017/10/1993_06_01_Delco_Mihajlov.pdf

⁶ Љупчо Маленков за Анте Поповски, интервју за потребите на овој труд, септември 2021, приватна преписка

Создавањето не е само естетски, ами и етички чин

На интересот за ликовното и визуелното, Анте го надоврзува и интересот или препознавањето на важноста на скулптурата. Во прилог на ова е и неговото пишување за еден од најпознатите македонски скулптори, секако, современик – Томе Серафимовски.

Неговиот текст е насловен „Песната на создавањето и пресоздавањето“⁷ и во него тој потенцира:

„...Но она кое Томе Серафимовски брзо го издели како автентичен и неприкосновен толкувач на македонската историска и епска парадигма, е циклусот посветен на македонските преродбеници, создаван во подолг континуитет. И доколку насловите кои беа претходно остварени претставуваа негов прв обид лирските импулси на детето во него да ги зароби во цврст материјал, со тематскиот круг посветен на преродбениците, Серафимовски, брзо и ефикасно, заокружи еден исклучително значаен тематски циклус со кој, на својата скулпторска креација ѝ обезбеди непосреден дијалог со македонското минато и македонската духовна и морална вокација.“

Еве ја таа македонска духовна вокација, која кај Анте, без разлика дали пишува за себе, во стих или во проза, или пишува за другите, никогаш не е изделена од моралната вокација, оти кај него чинот на создавање е не само естетски, ами и етички чин.

Излегувам од ликовното, но не и од визуелното, затоа што се осврнувам на Поповски и како на одличен познавач на филмот. Во неговата биографија има многу податоци за неговата поврзаност со седмата уметност – од сценарист, режисер, продуцент, до директор на „Вардар филм“. Текстот се осврнува на него и како на филмски критичар или аналитичар, нешто што во едни златни времиња на македонските медиуми, па и на оние во кои тој работел – Нова Македонија и Македонското радио, беше висока новинарска позиција. Критичарите и аналитичарите постоеја како високо вреднувана и ценета работна позиција, степен на вреднување на високо изразено авторство. Тоа, пак, е само уште еден доказ како Анте и неговата генерација ја утврдувале и културата или со современ речник – како ја менаџирале и приоритизирале. Тука, би сакала да го споменам неговиот есеј „СОЛУНСКИТЕ АТЕНТАТОРИ“ – ПРВ ФИЛМ ВО ЕВРОПСКАТА ФИЛМСКА МОДЕРНА, КОЈ РЕВОЛУЦИОНЕРНАТА САМОЖРТВА ЈА ИЗДИГНУВА НА СТЕПЕН НА МОРАЛЕН АТРИБУТ И НА СОВРЕМЕНА ЕСТЕТИКА “⁸.

Повторно, еве го спојот на естетиката и моралот, но и неговата склоност за проследување на нештата во вистински контекст. Имено, неговата анализа има три стојалишта кои тој ги објаснува на самиот почеток – контекстот Југославија, моите, односно неговите години (тој има 30 години кога се појавува филмот или како што вели „Тоа ќе рече младичот на моите 30 години, беше живиот сведок на историскиот факт кога се здравуваа ропството на Македонија, со слободата на Македонија“). Третиот елемент е самиот филм. Есејот за „Солунските атентатори“ е пишуван врз принципот од општото кон посебното, па и личното, како и од националното кон интернационалното или, во случајот, европското. Крајно аналитична, поетично, но и аргументирано, Анте ја поставува тезата дека „Солунски атентатори“ е прв филм на европската модерна во кој саможртвата е доведена до степен на морален атрибут и современа естетика. Без да навлегувам во европската филмска модерна, ќе се задржам само на текст или на тоа дека храбрата и подробна анализа на Анте би можела да биде тема на некоја стручна филмолошка студија.

Изостреното чувство за естетика и посветеноста на Поповски на филмот е несомнена, делекусежна и важна основа во македонската кинематографија.

Неговото директорување со Вардар филм (1974 – 1972), е запаметено како златно доба на ова институција⁹.

⁷ Есеј објавен во книгата „Зошто зборувааш за умирање“ Скопје : Про литерa, 2011

⁸ исто

⁹ Да се види повеќе кај Атанас Чупоски во „Анте Поповски и Златната доба на Вардар филм“, објавено во зборникот на трудови од научниот симпозиум „Антеовото дело – непресушен изворник на мислата и речта“

Пандан на ова е и неговото директорување во весникот „Нова Македонија“ и појавата, меѓу другото, на прилогот „Културен живот“, којшто, се чини дека ги обединува сите афинитети и разбирања на Анте, како културолог: „На четири страници се објавувани релевантни информации, литературни, музички, ликовни, филмски и друг вид рецензии, објавувани се раскази, поетски остварувања, образовни и научни теми. На тие страници се објавувани есеи, полемики, анкети, интервјуа, со видни творци од Македонија и Југославија“ – ќе подвлече Панде Колемишевски, во неговиот текст „Анте Поповски во Нова Македонија“.

Кристина Николовска, еден од најпосветените проучувачи на Антеовото дело, со право го нарекува Анте – културолошко сонце, оти вистина е така. Со неговиот интерес за културата и неговиот несебичен влог во неа, тој покренува цел еден сончев систем, цела една низа која дава силни темели за понатамошен растеж и развој на македонската културна сцена, ништо подолу или помалку од далеку поголемите и поразвиени земји.

Текстот го завршувам како што го започнав, со тезата за Анте како придвижник, како моторна сила и сонце во центарот на сончевиот систем наречен **културна Македонија**, за која допрва треба да се пишува, истражува и архивира и како за **Антеовина**.

Користена литература:

Поповски, Анте. 2011. *Зошто зборуваш за умирање*, Скопје: Про литера

Николовска, Кристина. 2017. *Книжа за Днше*, Скопје: Силсонс

Чуповски, Атанас. 2020 „Анте Поповски и 'Златното доба' на Вардар филм“ во *Зборник на шрудови, научен симпозиум Дншеово дело - нейресушен извоник на мислаи и речиа*, Скопје: Феникс (41-60)

Колемишевски, Панде „Анте Поповски во *Нова Македонија*“(15-23), во истиот зборник

Онлајн извори:

Каталогот од изложбата на Делчо Михајлов во Уметничката галерија „Скопје, јуни 1993, достапен на: https://zaum.mk/wp-content/uploads/2017/10/1993_06_01_Delco_Mihajlov.pdf

Каталог за изложбата *Ars exodus* достапен на [zaum.mk](https://zaum.mk/wpcontent/uploads/2018/06/1998_07_16_Art_egzodus_98.pdf) https://zaum.mk/wpcontent/uploads/2018/06/1998_07_16_Art_egzodus_98.pdf

Aleksandra Jurukovska

a.sokolovska@gmail.com

ANTE POPOVSKI AS A CULTURAL MOVING SPIRIT AND PHILOSOPHER OF THE ARTS

This article explores the work of the poet Ante Popovski as the philosopher of arts with emphasis on his role as the moving spirit of the Macedonian cultural and art scene. Having participated in a considerable number of cultural engagements both as an author and as an active supporter of the arts and artists, Ante Popovski left a rich archive of reviews, recommendations, public addresses, and written texts promoting art exhibitions and other cultural events. Drawing on these resources, the author also explores the testimonies of several artists still working today who have been closely related both personally and professionally to Ante Popovski. In particular, this article sheds light on the role and importance of this literary figure and cultural satellite working at a time when information exchange was not as easy as it is today in the Digital Age.

Keywords: Ante Popovski, moving spirit, art scene, Kole Manev, Vardar Film, essay

Филип Фиданоски

Универзитет на Нов Јужен Велс, Сиднеј, Австралија

f.fidanoski@unsw.edu.au

УДК 821.163.3-1.09 Поповски, А.

УДК 821.163.3-4.09 Поповски, А.

МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСТОИНА И АНТЕ ПОПОВСКИ

Апстракт: Анте Поповски е една од најмаркантните појави во созвездието на македонската книжевност. Неговата поетска и есеистичка дејност, но и неговата општествено-политичка активност претставуваат огромен поттик за вљубениците во поезијата. Во рефератот ќе се обидам да дадам одговор на истражувачкото прашање: кои се сликите кои се вткаени во личноста на Анте Поповски? Попрецизно, анализирајќи го светото тројство татковина – потекло (личност) – дело, ќе дадам осврт на односот на Анте Поповски кон македонската правостоина. Како главна порака од рефератот, врз основа на бројните појавни облици и активности на Анте Поповски, може да се заклучи дека неговото потекло од Земјата на Мијаците ја определува неговата личност, а тоа е поврзано и со татковината, имајќи ја предвид самобитноста и самосвеста за посебноста на македонската нација кај Мијаците, но и неговото дело и религиозниот однос кон нештата во триаголникот. Така, може да се заклучи дека религијата, семејството, љубовта и соништата од Земјата на Мијаците се иманентни делови во светото тројство на Антевата поезија.

Клучни зборови: македонизам, Мијаџија, психологија на личноста, творештво на Анте Поповски

Јас сакав да ја сочувам ѝланинаџа за вас

Стамат, „Планината на гневот“ [сценарио: Анте Поповски]

Вовед

Чекорејќи по изразените масиви на импресивното дело на Анте Поповски невозможно е да се изолираат атавистичките прерогативи и спиритуална адхезија помеѓу неговото творештво, личност и татковина. Неговите впечатливи поетски творби, записи, есеи, сценарија, коментари, рецензии, препеви, преводи и политички активности се неразделив дел од македонското ткиво изразено преку исклучителна творечка носивост. Само поет со прекалено уметничко искуство, книжевен неимар со волшебни творечки енергии, е во состојба да ги насочи рецепторите на своето битие да ги восприемат елементите изразени во атомот „македониум“ – огромни национални и духовни потенцијали на многувековно поттиснуваниот македонски народ. Анте Поповски успеа да ги материјализира и обедини инхерентните идеи и слики како субјективен приказ на реалноста, со објективните форми како објективен приказ на нештата. Непогрешива е оценката на писателот Венко Андоновски кој го споредува „пристигнувањето“ и ерудицијата на Анте Поповски, во светот на сакралната македонска реч, како доаѓање на пророк, како Мојсеј кој го поучува и прекорува својот народ (Андоновски, 2012).

Сепак, магнитудата на уметничкото дело, воопшто, е во директна и позитивна корелација со временската отсечка. Само силен крик на маестралноста е доволно способен да ја избрише оваа граница помеѓу времето и делото, помеѓу животот и сонот, но и помеѓу минатото и сегашноста. Анте Поповски отиде и чекор подалеку: тој ја избриша мисловната граница помеѓу смртта и животот, токму онака како што самиот запиша во „Псалм 2“ дека „секој од нас е некој иден Исус“ (Поповски, 1994а). Анте Поповски е, безмалку, 20 години починат, но ниту една секунда не е умрен. Имајќи го предвид геслото на нобеловецот Иво Андриќ кој забележува дека на поетот и неговото дело, ниту времето, ниту пак луѓето не му можат ништо, не треба посебна смелост за некој да заклучи дека Анте Поповски ќе продолжи да живее во иднината сè додека постои македонската

идеја. Нема да биде претерано ако се каже дека токму творештвото на Анте Поповски зазема значајно место во нуклеусот на македонизмот. Не постои ниту дистанца, изразена во ангстрем, којашто може да ги разграничи делото на Анте Поповски и македонизмот *per se*.

Според психолошките теории, личноста, во голема мера, е детерминирана од средината (Ainsworth et al., 1971, 1978). Ако го прифатиме ова гледиште, во овој реферат ќе си дозволам да направам една „грешка“ и ќе отидам чекор подалеку, ставајќи знак еднаквост помеѓу потеклото и личноста, и знак собирање помеѓу личноста и татковината, во една резултанта – дело. Ова воопштување и поедноставување е нужност за „сместување“ на творечката објава на Анте Поповски, во определен контекст, со оглед на нејзината поливалентност со неизмерливо голем број допирни пунктови, до љубовта, религијата, филозофијата на животот, татковината, семејството и слично.

И покрај ова „релаксирање“ на критериумите, повторно не верувам дека постои некој кој е способен да даде дури и најскромен увид во уметничките агли преку коишто Анте Поповски ја доловува македонската правостоина, како што ја дефинира неговиот колега и „брат по пишан збор“ Гане Тодоровски (1985). Оттука, признавајќи ја сопствената немоќ, во понатамошниот дел од текстот ќе се обидам да дадам коментар на најважните атрибути на творештвото на Анте Поповски и македонската правостоина, според моите имперфектни когнитивно-хиерархиски процеси. Имено, во деловите кои следуваат, ќе се осврнам на продуктивен дијалог помеѓу земјата македонска и „летописецот на земјата македонска“ (Старделов, 1991), изразени преку неколку „молекули“ што ја сочинуваат оваа робустна и интегрална структура. Конкретно, во вториот дел од есејот се елаборираат некои, според мојата перцепција, впечатливи својства на тројството – татковина – потекло (личност) – дело – во поезијата на Анте Поповски. Потоа, во третиот дел се елабора поставеноста на оваа света тријада во однос на есеистиката, но и општествено-политичките активности на Анте Поповски. Конечно, сумирани се главните поенти, два цента од есејот/рефератот, во последниот дел.

Македонската правостоина и поезијата

Вивисекцијата на квинтисенцијалните пораки, инкорпорирани во поетскиот збор на Анте Поповски, е можна само доколку успешно се дијагностицираат фреквенциите преку чишто излезни пунктови се манифестира силниот гејзирски изблик, растечката интелектуална сила и филигранска прецизност мотивирана од честичките на атомот „македониум“. Поинаку кажано, психофизичките страсти во поезијата на Анте Поповски наоѓаат свое засолниште во македонизмот, како нивна света куќа. Но, како и секој надарен неимар, Анте Поповски не застанува на „мезанинот“ на куќата. Тој ја подига својата поетска реч и на тој начин ја зголемува „спратноста“ на македонизмот, самиот станувајќи составен и суштински дел од оваа идеологија. Поезијата на Анте Поповски е спрат без кој не би постоела куќата или, можеби, греда-дирек што ја држи куќата исправено, токму онака како што неговиот „духовен предок“, кој бил и учител на неговите предци и главен лик во неколку негови есеи, го дефинира значењето и на Кузман Капидан во „Сердарот“ (Прличев, 1860 [1993]).

Поетските творби на Анте Поповски се магичен амалгам од оние мали нешта, лудории и играции што го сочинуваат животот, парафразирајќи го Есенин. Со голо око се видливи втиснатите траги коишто религијата ги остава врз Анте Поповски и кој таквата религиозност се обидува да ја примени и кон македонизмот, поставувајќи го на светол олтар и трон. Нема дилема дека „Света песна“ (Поповски, 2001) е круна на творештвото на Анте Поповски. Дополнително, тој брилијантен ракопис воведо новоред во македонската поезија, како што забележува критичарот Георги Старделов (2002). Естетските вредности на ова дело ги поместија границите на поетските можности и испишаа нова мапа на координатите на македонизмот. Преку „Света песна“ (Поповски, 2001), поетот ја доближува ерусалимската Голгота на македонскиот народ низ вековите. Ова дело е како втора библија (Старделов, 2002) и воопшто не изненадува фактот

дека е пишувано во Македонија и е напишано од Анте Поповски, кој вели: „ние го имаме фактот дека Македонија е единствената земја, после Ерусалим, каде што се пишува Библијата. Дел од Новиот Завет се пишува во Македонија. Сите тие податоци, сите тие факти, да не говориме за Богомилството, да не говориме за фактот дека ние сме првата христијанска земја на Европа, од каде што се ширела таа религија, сето тоа ни дава за право да веруваме дека оваа земја, овој народ, благодарейќи на својот исклучителен опим и разум, на секој оној кој создава за неа, едноставно му обезбедува и време и простор за еден долг живот“ (Поповски, 1994б).

Ако целокупното наше тело е лице, парафразирајќи го Јакобсон (1960), тогаш би си дозволил да напишам дека поезијата на Анте Поповски е лице и душа на македонизмот. Анте Поповски (2011) има религиозен однос кон македонствувањето:

*Македонциџе никогаџ не се молеа ѓред икони
на незнакоми и ѓред икони на џуџи свеџци:
сами сме си џрешници – сами ќе си бидеме и свеџци.*

Во нашата мијачка традиција и ризница е зачувано верувањето дека на златоустите „секој збор им е алтан“. Семиотичарите пософистицирано ќе забележат дека зборот е како монета – светост која не треба да се валка и раздава. Анте Поповски, самиот вели дека растел „разгоре со зборовите“ (Поповски, 2011) и поучува: *Љубеџе џо збороџ / заџџо џој ќе ни биде едџнџвениоџ / сведок на Судниоџ ден*. Анте Поповски целиот „живот го извишуваше својот дом со книги“ (Поповски, 1995). Како што тој ја подигнувал својата мисла, така од неговото перо произлегувал божествен пламен на чиешто огниште и денес се грееме. Или кажано поинаку, неговите песни се трonoжецот на кој седнуваме за да се грееме на огништето на македонизмот. Тие се трonoжец токму затоа што го отелотворуваат она свето тројство од воведните белешки на овој реферат. Специфично, Анте Поповски (1990а) запишува: *Еве ја џаа ѓросџа земја / од дволичен камен / и сонце / Децаџа уџџе незаодени каде оџкоџувааџ / лобаџи џо џрадиниџе / Еве ја џаа ѓросџа земја / од џајаџина / и од води / Мудро слободаџа кај џџо џи заџиџува / селскиџе имиџа / Месџо икони џо црквиџе и О, еве ја џаа ѓросџа земја / од џрч / и од чекање / џџо џи научи и свездиџе да шеџоџаџ на македонски / А никој не ја знае*.

Во оваа творба најдобро се огледува „светото тројство“ и македонска правостоина. Конкретно, Анте Поповски се потсетува на своето детство кога на секој чекор сретнувал „лобаџи по градините“ и за духовната одлика на својот крај и семејство кое грижливо се однесувало кон храмовите во Лазорополе и чиј роднина го претстави Архиепископот Охридски и Македонски и на Јустинијана Прима, Неговото Блаженство Доситеј, на Третиот македонски црковно-народен собор во 1967 година, за својата татковина која ги научи и „свездите да шепотат на македонски“, и тоа е искажано во слово – во евангелие на животот и правостоината. Анте Поповски ги вткајува своите духовни енергии и мисли во дело.

Дополнително, препознавајќи ја религиозната важност на последното заминување на коешто му се „мали и сите неба“, Анте Поповски најдобро ја дефинира татковината и важноста на нашите предци во вечните домови. Емотивните амплитуди се *ipso facto* видливи во поетскиот кардиограм на Анте Поповски. Тој „го слушаше гласот на своите јагленосани ребра и бараше траги од својата земја на земјата“ (Поповски, 1975), под онаа земја во која луѓето живеат и за оној народ „на кој сè може да му се одземе освен – секавањето“ (Поповски, 1994а). Со извонредна суптилноста поетот понираше по оние синори на невралгичното опстојување на македонскиот народ и преку буен поетски живеџ ги актуализираше нештата од минатото на македонскиот народ. На тој начин, овие возрожденци, револуционерни сивци и книжевни и духовни колоси чекорат и во сегашноста, а ќе чекорат и во иднината бидејќи зборот е бесмртен. Со други зборови, гробовите се само секавања, додека поетот успеа мислите на нашите предци да ги направи реалност, давајќи им профетски димензии и атрибути. Станува збор за допир на една милениумска дарба во која е превозмогнато времето. Непогрешива е оценката на поетот Гане Тодоровски кој вели дека: „Како национален мислител, Анте Поповски беше растајнувач на феноменот на македонскиот

опстој, истрајба, самоодржување, процеси на т.н. отпор или сопротива против силите на злото, кое не ни дозволуваше во секови да му се оддалечиме.“

Поезијата на Анте Поповски ја одразува контемплативен однос кон македонската правостоина. Тој забележува дека „почвата е нешто многу повеќе од плодовите кои созреваат на таа почва. Може без секој Македонец – не може без Македонија“ (Китаноски, 2003). Вешто и грижливо сидајќи го македонскиот книжевен и духовен пантеон, допирајќи се до неговата поезија човек како да се допира до најдлабоките и најстрмните патеки по коишто чекореле нашите татковци и дедовци. Низ неговата поетска објава пулсира времето кога македонската правостоина доживува крешендо, кога идеалите на оние за кои пишува Анте Поповски се остварени. Сепак, како и секој пророк, тој го прекорува својот народ во оние мигови кога и самиот ќе забележи дека дебне сериозна опасност. Стерната во неговата поезија сунџи во нашите уши (Поповски, 1966):

Долу ѝо ѝолено, ѝо врбацине, до срцево
Сѐ е шака и ноќ и нож в ѝлеки забиен
Не ме уѝлашија векови со нож во ѝуѓа рака
Ме ѝлаши час со нож од рака своја во ѝлеки.

Од овие негови зборови може да заклучиме дека станува збор за поет кој беше способен да ги преведе македонските духовни состојби и на оригинален начин да направи препис на духовната тежина, пролом, ресентимани и опасности со кои и денес се соочуваме. Личноста на Анте Поповски се извишува на ниво на еден цивилизациски мост кој ја поврзува уметничката имажинација со долгиот и бесконечен круг во кој е сместена свездата – атавизмот на својот народ. Оттука, поетското творештво на Анте Поповски се вградува во ентитетот на македонското тројство и на македонската правостоина, како *conditio sine qua non*.

Идентитетот на поетот има позитивна и статистички каузална врска со јазикот. Границите на еден јазик се граници и на творецот, бележи Витгенштајн. Слично, во своето предавање на Универзитетот Беркли во САД, добитникот на Нобелова награда за литература, чија книга беше несебично преведена, за првпат на македонски јазик, токму од Анте Поповски во 1989 година – Чеслав Милош, го дава следниов коментар: „Доколку го смените јазикот – сте ја смениле личноста!“. Глас сметаше дека секој превод на неговите дела е како ново и различно дело. Колку Анте Поповски е усогласен и глаголи користејќи ја истата азбука и ноти, говори и неговото реторичко прашање – „што има повозвишено и посвето од тоа својот разум и својата душа да ги опиташ во јазикот на својот народ?“ Исто така, Анте Поповски самиот бележи дека е сраснат за македонскиот јазик и дека, недвосмислено, тоа е единственото огниште од коешто пламнуваат неговите небески зборови. Тоа е, најверојатно, истиот оној пламен кој пророкот Мојсеј го материјализирал во одбраната на својот народ од силите на злото. Во овој контекст, Анте Поповски (2003) вели:

Во ѝределоѝ меѓу два збора,
во ѝреминоѝ од едниоѝ до друѓиоѝ
е крајоѝ. Тишина ѝреѝходи а ѝоѝоа
со мојоѝ мајчин јазик
сраснаѝ за мене како близнак
заедно ќе ја ѝамеѝиме
оваа свеѝлина -
нашеѝо месѝо на раѓање.

Фактот што на „големите заминувања, мали се сите неба“, говори за присутноста на Анте Поповски денес и неможноста да се откорне неговото творештво од колективната меморија на македонскиот народ. Ако Хелдерлин (2003) создавал неба и сонце, тогаш, несомнено, Анте Поповски создавал светови низ кои суштествуваат највозвишените атоми со изразена хемиска и физичка структура. Во тие атоми се содржани својствата на светото

поетско тројство, како одлика на творештвото на Анте Поповски. Во тие атоми е содржана и македонската правостоина. Затоа, оној кој влегува низ ќепенците на македонската правостоина, низ порталот преку кој се преобразува македонскиот сон во реалност, оној кој се напојува на поетските извори на Анте Поповски, не треба да стравува од киклопи, како што вели Кавафис (1911). Силно мотивиран, поетски да го овековечи својот јазик, бидејќи само јазик кој се остварува во поезијата може да се смета за јазик на вечнота, Анте Поповски успеа да ни ги доближи вредносните траги на македонскиот јазик – пркос и непокор. Тој ја избриша прашината од оние преубави зборови од македонската ризница и со неверојатна моќ на актуализација на нештата, проникна кон најдлабоките пори на вљубениците кон Бога и неговите свети поуки коишто велат дека во „почетокот беше словото, а словото беше Бог“. Во овој контекст на вечнота на јазичното волшепство и трезорот на македонската книжевна реч, како и онаа реч од усмената традиција на македонскиот народ низ времето, Анте Поповски (2001) запиша:

*И во најјоџубни времиња, луѓето од Долинаџа,
не ги најушџаше надежџа. Знаеја дека во збориџ,
и во каменоџ - како најдревен и најјочиџуван меѓу
зборовиџе, -
можеше да се оџкрие џраѓа на осамен народ
на кој му беше оџкраднаџа и -
осамаџа...
Заџоа, на
намерникоџ кој ќе навраџеше џука во злодоба
не му беше неоџходно да знае македонски
заџиџо овој камен џука ги разбираше сиџе јазичи.*

Понатаму, Анте Поповски (1990а) возбудливо крикнува и го моли Возвишениот да „џи сосџави коскиџе на мојаџа земја / доколку има Боџ и доколку осџана земја.“ На тој начин, тој бара парче небо за својот народ – за оној македонски народ кој е меѓу најодрекуваните, за оној македонски народ кој со чисто срце и со златни букви е запишан во светите книги, оној македонски народ кој во своите кодови ги мултиплицира вековите на страдања и гордост. Неслучајно, Анте Поповски ќе рече дека „Македонија е земја која поттикнува високи медитации зашто ретки се народите кои настрадале и кои сите страдања ги надживеале на толку достоинствен начин, како што тоа го надживеа нашиот, македонски народ“ (Китаноски, 2003). Не можам да се присетам за попрецизна дијагноза и неизмерно сум среќен, слично како што и Анте Поповски (2011) беше среќен кога запиша дека е „добро што Прличев не стана лекар“ – обајцата го лекуваа македонскиот народ со најчистиот, најголемиот и најмоќниот производ на човековото постоење – зборот како амблем на македонската правостоина. Впрочем, поезијата е како геометрија на животот, велеше Флобер.

Како заклучок, не е лесно да се чита творештвото на Анте Поповски. Низ гејзирските амплитуди на целокупното негово творештво, а во овој реферат, беше презентираан само мал дел од него, читателот се соочува со изблици на бојазност за македонската правостоина, но и со зборови кои бодрат и даваат надеж за подобро утре за македонскиот народ, токму изразени преку светото тројство на Антевата поезија. Потребен е огромен емотивен набој за да се носиме со овој факт.

Се вели дека временската дистанца дава сосема различен и нов поглед на луѓето и настаните. Минатото го втемелуваме со сигурноста и надежта во подобра иднина. Тоа ја зголемува нашата решителност кон непогрешивоста. Од оваа дистанца, Анте Поповски ја има истата онаа големина како кога активно твореше, па оттука временската димензија не остава никакви грини на неговото дело кое и тогаш и денес е со непогрешива профетска димензија – и тогаш и денес неговото творештво беше и остана враснато со македонската правостоина. Многу зборови – свето тројство – еден корифеј.

Македонската правостоина, есеистиката и останатите активности на Анте Поповски

Портретот на македонската правостоина е најкарактеристично „насликан“ од раката на Анте Поповски. Газејки по бистрите врutoци на Мијачијата, како „последна библиска реликвија“ (Андреевски), Анте Поповски, со чиста душа, се втурнува во потрага по светиот грал на македонската правостоина. На овој начин, тој успева во неговата намера и си „игра со математиката“ – неговиот дел во огромниот духовен придонес на мијачкиот регион, во мозаикот на македонската култура, не може математички да се изрази ниту преку имплементација на граничните вредности. Во овој дел од рефератот ќе се осврнам на две превојни точки: Мијачијата/Земјата на Мијаците и односите со соседите.

Во однос на Мијачијата, во неговиот преубав есеј „Корените на моето детство во Мијачијата“, кој Анте Поповски (2011) го прочита како пристапна беседа кога беше избран за редовен член на Македонската академија на науките и уметностите [МАНУ], се осврнува на его-состојбата „дете“. Попрецизно, во сопствената транскациска анализа, според рецептите на психологот Ерик Берна (1964), Анте Поповски ги сецира своите секавања за соништата, јазикот, етнолошките одлики и анторополошки димензии во Земјата на Мијаците. Овој есеј има особена важност бидејќи во него е содржан клучот кон поетската лична карта на Анте Поповски, изразена и во „Вардар“ (1958), „Света песна“ (2001), „Две тишини“ (2003) итн. Овие орнаменти се вткајуваат и во есеите на Анте Поповски (1991a) за циганите и јагулите.

Специфично, Анте Поповски (2011) ќе запише:

Мојот внатрешен довик непогрешно ме упати точно на местото во кое треба да ги побарам корените на моето поетско писмо и ме врати во Земјата на Мијаците и во времето кога луѓето исповедаа три големи вери: едната кон Господа Бога, другата кон – мртвите, и третата, најголемата – религијата кон својата мајка.

Оттука, нема никаква дилема дека перото со кое е испишано поетското писмо на Анте Поповски се планинските масиви низ кои детето во Земјата на Мијаците чекори, додека мастило се оние силни води кои се удираат од карпите. Дали сето ова упатува на онаа приказна којашто ја запиша нашиот најголем филозоф – Марко К. Цепенков (1989), за Ноевата арка и планините во Земјата на Мијаците? Дали, всушност, Анте Поповски има најдиректна врска со прапочетоците на светот? Кога човек ќе се задлабочи во неговото поетско писмо, поетските кодови кои се скрибирани и криптирани во него ги надминуваат способности на простосмртниот зашто „Мијакот е уметник помеѓу Македонците. Од тие места доаѓаат најголемите сликари и архитекти. Мијачката набожност, пак, е прочуена: нема Мијак кој не го знае црковниот ред“ (Статија објавена во весник во САД и Канада, 1953). Оттука, одговорот на ова прашање е појасен, уште повеќе бидејќи Анте Поповски е пророк, Анте Поповски е Византиец, Анте Поповски е современ писател од светски глас. Или, парафразирајќи ја неговата песна „Ќе се скријам во нејзиното име“ (Поповски, 1975), не можам да одгатнам колку векови се сместени во неговата крв, неговото перо и неговиот здив. Меѓутоа, она што со сигурност може да се заклучи е дека Анте Поповски растел „разгоре“ со зборовите од Земјата на Мијаците.

Така, родно место на Антевата поезија е Земјата на Мијаците, бидејќи, како што вели Маркс (1967), во своите најрани трудови – до сјајните врвови може да достигне оној кој не се плаши и е верен на кршливите патеки. Чекорејќи по патеките и улиците низ кои некогаш чекореле Ѓорѓија Пулевски, Партенија Зографски, Анатолиј Зографски, Ѓурчин Кокале, Петре Филиповски, Макарија Фрчкоски, Дичо Зограф, и плејада други колоси на македонизмот, самата природа го преобразува поетското писмо во магија. „Слогница речовска“ (Пулевски, 1880) е родена во Земјата на Мијаците. Понатаму, одејќи по вертикалата на вековите, неизбежно ќе стигнеме до Ѓорѓија Кастриот, средновековниот „цар“ Тихомир, кој беше крунисан во Дебар, војводата Антим, светиот Јован Кукузел, патријархот Јован Дебарски, кој според историчарот Голубински е од селото Јанче (Трајчев, 1941), но и до светиот Јован Владимир, кој се смета за основоположник на Бигорскиот манастир (Марјановиќ, 1924). Невозможно е човек да остане глув на водите коишто течат низ Земјата на Мијаците, бидејќи секоја вода содржи предание за минатите векови на слава. Токму Прличев, во својата автобиографија, вели: „Во Дебарско пиев вода, каква што,

ве уверувам, нема во целиот свет: вода којашто јас ја претпочитам пред баснословниот нектар; вода којашто нашите хемичари се должни да ја испитаат; вода којашто сите тамошни ги прави филозофи. Во Дебарско нема идиоти“ (1894 [1967]).

Сите овие реликвии, за кои пишуваат и Цвиик, Трајчев, Огњановиќ-Лоноски, Смиљаниќ-Брадина, К’нчов, Григоров, Јастребов, Алексиев, Враз, Маткоски и другите, го прават слепиот – видовит и „сонлија“, глувиот – виртуозен, а немиот – сведок на зборовите. „Затоа луѓето на Мијачијата умираа – но не исчезнуваа. Секој имаше свој сон и сонот ним им беше вистинска сенка.“ – ќе рече Анте Поповски (2011). Оттука, не треба воопшто да изненадува и фактот што во Земјата на Мијаците и ден-денес се зачувани волшебните мигови на македонската народна традиција – македонската песна остварена преку нејзините творци. На овој начин, поезијата е само медиум преку кој сликите од сонот стануваат фрески на реалноста. Понатаму, во истиот есеј (Поповски, 2011) е запишано и:

Обичниот Евреин доколку, веќе, е оженет за Библијата и молитвеникот, тоа обичниот Мијак е сакрален препис на материјата на создавањето... Детето во Мијачијата осознава и созрева исклучително брзо. Тоа е предел на несфатливо згустено време, во кое во еден ист миг паралелно течат и се затвораат повеќе семантички кругови. Ниеден ден не прилега ниту на деновите кои веќе одминале – ниту пак на деновите кои, можеби, допрва ќе се случат... Детето во мене не памети кука во Земјата на Мијаците во која влегло, а во кука да нема книги и икони! Во нивниот јазик не постоеше и не може да постои зборот неписмен, затоа што тој збор граничи не со зборот срам и со зборот отфрлен, туку со збор кој е најблиску до поимот никој и ништо... Оттаму сум од каде што се моите соништа и слики. Меѓу тие слики и соништа се корените на моето поетско писмо.

Веројатно е сосема доволно да се напомене дека дедо на Анте Поповски беше македонскиот деец Васил Апостолов Икономов, кој повеќе сакал да го слуша кукуригањето на петлите во Лазорополе, нивниот говор на македонски, отколку пеењето на славејот затворен во златните кафези на Бугарија и Србија. Оттука, излишно е да се бараат дополнителни докази и да „не се верува“ (Станиславски) во очебијното. Ова е само уште една потврда дека родно место на поетското писмо на Анте Поповски е неговото потекло, дека тоа е негова татковина и негово дело, зошто и човекот кој на Балканот го издигна петраркиниот стих на ниво на совршенство, Јован Дучиќ, велеше дека поетот треба да пишува за својата татковина, за својата религија но и за – љубовта. Сепак, додава тој, љубовта кон татковината е највозвишена. Кај Анте Поповски овие елементи се константа и тоа никако не е поразлично од гласовите кои отсекогаш постоеле во Земјата на Мијаците, но и во Македонија, а кои се одлично сублимарани од Прличев кој тврди дека не може да биде чесен оној човек кој не си ја сака својата татковина. Поспецифично, во контекст на Земјата на Мијаците, Огњановиќ-Лоноски (2004) ќе додаде: „Мијаците се трудољубиви, образовани и снаодливи... Умејет да чекајет и да глтајет, умејет да се направет и послаби и помали дур да му дочекајет згоден час и нивниот петел да запејет. Мијаци се родени за дипломати, во многу нешта не изостанувајет и од Еврејиве... Тешки животни прилики и скитање од детинство по туѓ свет и запознавање со многу милети и вери и имајет до голема вера изострено и обогатено со искуство. Мијакот је способен од секоја неола чесно да се истргнет, способен је и на сув камен леб да створи.“ Зарем треба да се исчудуваме на возвишеноста на Антевата поезија кога го имаме ова предвид? Зарем треба да не изненадува тоа што Мијачијата е родно место и на белата фаза во сликарството на Мазев, како и на концептуалните перформанси на Фиданоски и Шемов. Токму песната „Ќе лутаме еден нов живот“ на Анте Поповски (1967) е мотив за Петар Мазев да ја победи „белината“ на платното, или како што самиот велеше – да му објави војна на платното и да создаде слика за поетско-ликовниот салон на првите Струшки вечери на поезијата [СВП]. Сето ова упатува на мусандрата на волшебства која наоѓа скровиште во пештерите во Земјата на Мијаците, зошто и најраната уметност беше изразена во пештерите. И Исус е роден во пештера.

*Не берете ѓороцвейт на мијачка земја,
не ѓрекинувајте ја свиркајта!
Сега сонцешто е само бледа свеќа за неговашта свирка.
(Поповски, 1995)*

Втората епизода поврзана со Мијачијата сигурно не буди чувства на радост кај поклониците на македонската правостоина. Имено, во миговите кога Анте Поповски ќе биде претседател на Друштвото на писателите на Македонија, таму ќе се обидат да ги отворат мусандрите и ковчезите на минатото. Така, на дневен ред ќе дојде и едно од најтрагичните собитија во нашата современа книжевна историја – погибијата на Кочо Рацин на Лопушник. Сочувствувајќи со тагата на човекот од Земјата на Мијаците кој во мистериозни околности ќе му го одземе животот на Кочо Рацин, Анте Поповски со вознемирен глас ќе бара утеха за актерите во оваа епизода. Писателот Глигор Стојковски во „Искрвавени мугри: како загина Кочо Рацин“ (1992) се присетува на односот на Анте Поповски кон овој потресен настан:

Јас не можам да си простам што Мино и Митре ги доведовме во ваква ситуација. Ова е чин на кој присуствувам првпат во животот. Нема никогаш да заборавам кога пред дваесетина години се сретнав со сопругата на Крсте Петков во Софија. Таа имаше едно дертниче во кое собрала 2-3 ребра и ги чуваше за да ги донесе и да ги закопа во Македонија. Вечерва како да присуствуваме на изведбата на Црнила и на убиството на Ѓорче. Тоа е морбиден чин. Јас им верувам на овие луѓе дека вистината е таа. Дали сме ние повикани да се посомневаме во таа вистина? Но секако треба да се соочиме со вистината. Која и да е вистината, никогаш нема да верувам дека Кочо Рацин е мртов. Истражувачите на вистината мора да ги краси честност, а историјата нема да ја премолчи вистината, таа ќе ја каже низ коските, низ пепелта што ние ја оставаме.

Анте Поповски (2011) ќе се наврати на својата средба со Екатерина Мисиркова и во својот есеј на тема „Мисирков – не е основоположник на школа по бугарофобија, туку на школа по антивеликобугарофилија“. Токму ова ќе биде главната тема во песната „Татковина“ на Анте Поповски (1994): *Коџа ѝрисѝиџна бродоѝ во ѝаа далечна земја / Тој ви де нейознаѝ народ ѝоседнаѝ на бреџоѝ / И јагри свезди на небоѝо. / Њѝо носи коџа џо ѝрашаа / ѝој ѝокажа врзана шамија со земја,/а коџа му ја исѝурија зайлака. / Таѝковинаѝа е ѝоа рече ѝој и саноѝ / џруѝка ѝо џруѝка, ѝрашинка ѝо ѝрашинка / ја собираше.*

Иако би можело уште многу да се пишува за Анте Поповски, посебно во делот на неговиот однос кон политичката номенклатура и лостовите на моќ, како и во текстовите кои се однесуваат на односот на соседите кон македонската правостоина, јас ќе се задржам само на оние детали кои на репрезентативен начин ја претставуваат антиципативната динамика во активностите на Анте Поповски и зошто тој е златоуст пророк на македонската правостоина или – летописец на земјата македонска. Во неговите есеи за библискиот карактер на земјата македонска, како и во неговото писмо на поддршка до поетесата Блага Димитрова (Поповски, 1991а), Анте Поповски ја обработува идејата на неговиот сакан Чеслав Милош за тоа дека имињата им се „татковци на нештата“. Примерот со трагичната судбина којашто во овие моменти ја доживуваме, во обидите на наше преименување и бришење од картата на светот, само укажува на заробеноста на умовите на нашите псевдоинтелектуалци кои светоста на имињата, нивната онтолошка и старозаветна природа, ја пресметуваат исто онака како и стариот Гранде во величественото дело на Оноре де Балзак, пренебрегувајќи ги зборовите на големиот поет:

Човек сраснува со името како со своја кожа, се сеќава низ него на првиот довик на својата мајка, на првиот довик на другарите во дворот. На твоето име му се обраќаат твоите човечки одговорности. доколку држиш до своето име - ти не можеш а да не се одзвиеш. Во големите животни испити, ти повеќе внимаваш на своето име, отколку на својот живот. Во името ти се содржани и твоето лице и твоето достоинство... Низ името на предците човекот е жива врска меѓу одминатите векови и вековите кои ќе дојдат по него. И посегне ли некој врз името ти- во тебе се буди сознанието дека и припаѓаш на една крвна целина, на едно атавистичко право на крвна заштита на својот род... Што да се рече доколку некој посегне врз твоите имиња? Твоето име, врз името на твојот татко, врз името на твојот род? За таков потег вие би рекле дека е - терористички.

Поповски (1991а)

Во четивата на македонската правостоина, Анте Поповски на маестрален начин ја обработува тезата на Жак Дерида кој тврди дека „тајната на твоето име лежи во способноста да исчезнеш во него, да се сокриеш.“ Во истиот есеј, Анте Поповски (1991а) ќе ја обработи и виолентноста

на великобугарската стратегија и нејзиниот стремеж од Македонците да направи „исушени козаци“, онака како што современиот украински поет Васил Холобородко напиша во неговата творба „Исушени козаци“. Оттука, погледите на Анте Поповски кон опасностите за македонската правостоина, искажани во неговите полемички текстови во „Оковано време“ (Поповски, 1991б) и „Меѓу животот и знаците“ (Поповски, 1991а), одразуваат неверојатна творечка употребливост и актуелност, правејќи го поетот многу повеќе жив отколку што и самите ние можеме да претпоставиме.

Анте Поповски доаѓа во нашите соништа и нашата реалност и денес, исто онака како што напиша и поетот на кој Анте Поповски му посвети еден од најубавите есеи (Поповски, 2011) – Никола Јонков Вапцаров: зборовите на Анте Поповски нè целуваат. *Honor laus et triumphus perpetuus* – така ги поздравувале Римјаните своите легионери кои се враќале од походите со величествени победи, запишува Крлежа. Тоа нека биде и поздрав за летописецот на земјата македонска од Земјата на Мијаците – мијачкиот победник и современ преродбеник Анте Поповски.

Заклучок

Со својата поезија, есеистика, но и со активното учество во општествено-политичките настани во Македонија, Анте Поповски го преточува во реалност неговото кредо, гласно и јасно кажано на протестот против загрозувањето на правата на Македонците во соседните земји: „Татковината не се љуби со врзани очи!“

Анте Поповски веруваше дека патот за Европа, современата Виа Игнација за сите народи на Балканот, води низ Македонија, афирмирајќи го ова негово верување за библискиот карактер на земјата македонска и за Земјата на Мијаците и во сопствената поезија и есеистика. Затоа, кога луѓето од Земјата на Мијаците допираат до сакралните зборови на Анте Поповски, тие водат дијалог со самите себе, зашто поезијата на Анте Поповски е родена во Мијачијата.

Како заклучок, Земјата на Мијаците е родно место на светото тројство на македонската книжевна и духовна правостоина. Анте Поповски е Антеј од Земјата на Мијаците.

Литература

Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. 1971. "Individual differences in strange- situation behavior of one-year-olds". In H. R. Schaffer (Ed.): *The origins of human social relations* (pp. 17-58). London and New York: Academic Press.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. 1978. *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Berne, E. 1964. *Games People Play: The Psychology of Human Relations*. New York, NY: Grove Press.

Cavafy, C. 1911. *Ithaca* in the **Complete Poems of Cavafy** [Rae Dalven]. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich.

Hölderlin, F. 2002. *Hyperion and Selected Poems*. New York, NY: The Continuum Publishing Company.

Jakobson, R., 1960. "Linguistics and poetics". In T.A. Sebeok: *Style in Language* (pp. 350-377). Cambridge, MA: MIT Press.

Marjanović, Č. J. 1924. *Manastir Sv. Jovana Bigorskog (kod Debra)*. Beograd: Štamparija D. Gregorića.

Marx, K. 1967. *Rani radovi*, treće izdanje. Zagreb: Naprijed.

Андоновски, В. 2002. „Промоцијата на трите поетски книги на Анте Поповски“. Друштвото на писателите на Македонија, Скопје.

Китаноски, М. 2003. Деца бегалци од Егејска Македонија во Југославија. Скопје: Здружение на децата бегалци од Егејскиот дел на Македонија.

Милош, Ч. 1988. *Заробениоџ ум* [превод: Анте Поповски]. Скопје: Наша книга.

Непознат автор. 1953. „Статија за Мијаците“. САД и Канада.

Огњановиќ-Лоноски, Р. 2004. *Галичник и Мијациџе*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Поповски, А. 1958. *Варгар*. Скопје: Печатница Кочо Рацин.

Поповски, А. 1966. *Трийџихон*. Скопје: Мисла.

Поповски, А. 1967. „Ќе лутаме еден нов живот“. *Разглед* 9(6-10): 906-907.

Поповски, А. 1975. *Тајнојис*. Скопје: Македонска книга.

Поповски, А. 1990а. *Поезија* [избор и поговор: Слободан Мицковиќ]. Скопје: Наша книга.

Поповски, А. 1991а. *Меѓу живоџоџ и знациџе* [избор и поговор: Слободан Мицковиќ]. Скопје: Наша книга.

Поповски, А. 1991б. *Оковано време* [избор и поговор: Слободан Мицковиќ]. Скопје: Наша книга.

Поповски, А. 1994а. *Тишина* [авторски избор]. Скопје: ГИТ Гоце Делчев.

Поповски, А. 1994б. „Библиска земја – Македонија [интервју]“. Скопје: Радио Скопје.

Поповски, А. 1995. *Провиденија*. Скопје: Детска радост.

Поповски, А. 2001. *Свеџа џесна*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Поповски, А. 2003. *Две џиџини*. Скопје: Југореклам.

Поповски, А. 2011. *Зоџџо зборуваџ за умирање* [електронски текст]. Скопје: Македоника – Фондација за негување на македонското културно наследство.

Прличев, Г. 1860 [1993]. *Сердароџ* [помакедончил: Гане Тодоровски]. Скопје: Детска радост.

Прличев, Г. 1894 [1967]. *Двџобиоџрафија*. Скопје: Македонска книга.

Пулевски, Ѓ. 1880. Словенско-населенска македонска слогница речовска. Софија: Народна печатница на В. Прошев.

Старделов, Г. 1991. „Анте Поповски или летописец на земјата македонска“. во А. Поповски: *Оковано време* (стр. 247-270). Скопје: Наша книга.

Старделов, Г. 1992. „’Света песна’ е монументално дело на македонската поезија“. Утрински весник, 11.10.2002 година.

Стојковски, Г. 1992. *Искрвавени муџри: како заџина Кочо Рацин*. Скопје: Орбита-С.

Тодоровски, Г. 1985. *Македонската правостоина*. Скопје: Мисла.

Трайчевъ, Г. 1941. *Книга за мияцитъ* (историко-географски очеркъ). София: П. Глушковъ.

Цепенков, М. К. 1989. *Македонски народни приказни, книга 5*. Скопје: Македонска книга.

Filip Fidanoski

University in New South Wales, Sydney, Australia

f.fidanoski@unsw.edu.au

MACEDONIAN ORTHODOXY AND ANTE POPOVSKI

Ante Popovski is one of the most striking phenomena in the constellation of Macedonian literature. His poetic and essayistic manuscripts, as well as his socio-political activity, are a major incentive for poetry lovers. In this paper, I will try to answer the research question: what are the images woven into the personality of Ante Popovski? More precisely, analysing the holy trinity expressed in the homeland - origin (personality) - work, I will give an overview of Ante Popovski's treatment towards the Macedonian orthodoxy. As the main take-away message of the paper, based on the numerous activities of Ante Popovski, one can conclude that his origin from the Land of the Mijaks determines his personality, which is related to the homeland, given the originality and self-awareness of the uniqueness/determination of the Macedonian nation in the Land of the Mijaks, but also his work and religious attitudes toward things in this triangle. Thus, it can be concluded that religion, family, love, and dreams from the Land of the Mijaks are immanent parts of the holy trinity of Ante's poetry.

Keywords: Macedonianism, Mijachija, psychology of personality, the creativity of Ante Popovski

Иван Антоновски

УДК 821.163.3-4.09Поповски, А.

УДК 821.163.3-1.09Поповски, А.

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

i.antonovski@gmail.com

ТАЈНОПИСОТ ВО ЕСЕИТЕ НА АНТЕ ПОПОВСКИ

Апстракт: Трудот е посветен на есеистичкото творештво на Анте Поповски, со посебен осврт кон медијевистиката како Антево творечки предизвик. Поаѓајќи од согледбата дека интерпретацијата и вреднувањето на творечкиот опус на Анте Поповски би било нецелосно без исчитување на неговите есеи и без нивна анализа во контекст на севкупниот творечки влог на Поповски, се согледува и комплексноста на есеите на Поповски, заради што тие и не може едноставно да се категоризираат според постојните типологии на есејот. Едновременно се анализира и поврзаноста на есеистичкото со поетското творештво на Поповски. Со целосна насоченост исклучиво кон сегментот на есеистичкото творештво посветено на средновековието, се согледува пристапот на Поповски во анализирањето на средновековниот книжевен текст – иновативен не само во текот на XX век, туку и денес, во него препознавајќи пристап којшто недостига на медијевистиката во нашиот книжевен и научен контекст. Трудот отвора и неколку прашања коишто се препознаваат како натамошен предизвик во анализирањето и коментирањето на есеистичкото творештво на Анте Поповски. Клучното завршно прашање е Дали есејот на Анте е само есеј?

Клучни зборови: Анте Поповски, есеј, поезија, медијевистика

Станува збор за творештво на коешто постојано треба да му се навраќаме – творештво коешто одново треба да го прочитаеме и интерпретираме, затоа што во него има многу сè уште нерастајнети и недоволно вреднувани сегменти, недопрени интерпретативни рамништа. Се чини дека вака звучи најчесто употребувана фраза на книжевната критика, при осврнувањето кон творечките опуси на книжевните великани. Но оваа е едновременно, речиси и најбаналната и највистинитата фраза која што се употребува во книжевно-теориските, неретко поводни осврнувања кон творештвото на авторите коишто се магистрални во една национална книжевност, а и надвор од националниот, културен контекст на книжевното вреднување. Затоа што книжевната наука, односно книжевната теорија, постојано овозможува, и ќе овозможува, нови пристапи и алатки за исчитување на книжевниот текст – редефинирани, реактуализирани и нови теории, со коишто секогаш можеме, и ќе можеме, поразлично од претходно да исчитаме, вреднуваме, коментираме и анализираме еден ист книжевен текст. Дотолку повеќе што веќе децении наназад, со својот мултидисциплинарен пристап, на помош е и културологијата. Оттука, оваа фраза ќе може да се употребува и уште долго во времето што е пред нас, и секогаш да звучи целосно вистинито, убедливо и издржано, но, можеби, и уште побанално од денес.

Но, кога се говори за растајнувањето на творечкиот опус на Анте Поповски, посочувањето дека станува збор за опус којшто сè уште не е доволно истражен и во којшто има недоволно вреднувани сегменти и недопрени интерпретативни рамништа, не е фраза – и ни малку не е флоскулно и банално, а е исклучително точно. Како што при промовирањето на поетската книга „Две тишини“ ќе каже Гане Тодоровски: „ни преостанува, се разбира, во литературно-критичка смисла, да се доречеме за особеностите на Антевото и антевското пеење и мислење“ (Тодоровски 2007: 187). Преостанат е еден недоволно истражен, недоволно коментиран и вреднуван, а клучен дел од Антевото творештво – Антевиот есеј, со којшто, како што во една друга пригода ќе истакне Тодоровски, Анте Поповски „отвори ширум порти за влез во неразораната целина на нашата духовна и историска самооценка“. За жал, во критичко-книжевното поимање, есејот од творечкиот опус на Поповски ја споделува судбината на есејот во перцепцијата и осврнувањето кон творечките опуси на речиси сите автори на есеи коишто, според бројот на објавите (ама не секогаш и според суштинското значење), доминантно се имаат изразено преку

друг жанр – како што во конкретниот случај, неприкосновена доминанта е поезијата. Судбина на погрешно перципиран спореден, маргинализиран жанр - којшто, и во случајот на Антевото творештво, и во случајот на опусот на другите автори, таквиот статус не го има поради некакво намерно заобиколување или намерно несоодветно вреднување, туку како резултат на односот на книжевната критика, а не помалку и на книжевната теорија како нејзин стожерник, кон самиот есеј како форма на израз. Ама, заради таквиот рефлектирачки однос кон есејот-како форма (или како жанр), се чини за не мал бројот на творечки опуси, меѓу коишто е и Антевиот, во коишто многу нешта остануваат нерастајнети. Оти клучот на растајнувањето е токму во есеистичките текстови коишто се во метајазична врска со другиот дел од опусот.

Затоа, не би можеле во целост да се согласиме или би можеле само делумно да се согласиме со согледбата на Гане Тодоровски дека „сепак, вреднувањето на Антевата и антевската поезија е одамна започнато како оценувачки чин, па нам ни преостанува, се чини колку да прифатиме во смисла на конвенцијата некои веќе соопштени вреднувања или да извршиме почетни обиди за корекција на соопштеното.“ (Тодоровски 2007: 187-188). Ниту корекцијата на соопштеното, ниту извесно заокружување на оценувачкиот чин на Антевото творештво е остварливо без суштинско, темелито исчитување на Антевите есеи, и тоа не како засебен, одделен сегмент на Антевиот опус, туку во контекст на неговиот севкупен творечки подвиг, токму заради метатекстуалната релација и поврзаност меѓу есејот на Анте Поповски со неговата поезија, но и со неговото севкупно создавачко дејствување.

Додека Блаже Конески, во своите есеи, ја објаснува песната, нејзината генеза, суштина и смисла, образложувајќи ја простата и строга македонска песна, Анте Поповски, придржувајќи се до роланбартовското гледиште дека „најдобрата критика за песната е самата песна“, воопшто не се обидува ниту има за цел да говори за општите поетички места на своето поетско творештво или пак да го дообјаснува, туку на (не)поетички начин отвора прашања за она што во суштина е тема и мотив во неговата поезија. Поаѓајќи од рамништето на темата и мотивот се остварува метајазичната врска есеј – песна, во опусот на Поповски, при што преку речта на есеистот Анте се доаѓа до големата слика за сето она што е заднина на поттикот, потребата, стремежот, ама и јансата на поетот Анте. Со други зборови, во есеите на Анте експлицитно е кажано она што имплицитно, метафорички и поетски загадочно е кажано во неговата поезија – она што е меѓу и зад стиховите. Во есеите на Анте Поповски е тајнописот и на неговата поезија.

За љубов на вистината, како што би рекол Конески при своето дебитирање на книжевната сцена, по објавувањето на „Одблесоци“ - од генерациски блиските проследувачи на книжевноста, Анте Поповски е дочекан и со оцени коишто не кореспондираат со денешната валоризација на таа прва Антева поезија. Па така, на пр. Матеја Матевски, во педесеттите години ќе рече дека Анте остварува „упорно, тешко, искушительно барање себеси во поезијата“, „мачно барање на она што се вика свој глас во поезијата, со неколку песни што можеа да го навестат но не и сосема доволни да го потврдат“, велејќи и дека станува збор за „младичко лутање, една авантура во пределите на мотивите, често забележани и плиснати повеќе надворешно отколку како внатрешна, длабинска инспирација“ и за „можности на човек што уште не ја нашол правата боја на своето поетско небо.“ (Матевски 2005: 333-334) Иако далеку поафирмативни, недоволно аналитични согледби доживува и книгата „Вардар“, во којашто е поместена и магистралната творба „Самуил“. Впрочем, вакви се согледувањата за некои творечки фази на Анте Поповски, коишто ги претставува и Миодраг Друговац во неговата Историја на македонската книжевност – XX век. Но, ако се оствари неопходниот, темелит прочит на Антевата есеистика во контекстот на целината на неговиот опус ќе се случи и она што Гане Тодоровски би го нарекол почетна корекција на соопштеното. Затоа што заумноста на поетскиот израз, на места нескриениот крив, мотивската повеќеобразност, тематската разноликост и сето она што како критичка етикета е ставено врз првите творечки фази на поетот Анте Поповски, не е резултат на творечки лутања и себепотраги, туку поетска рефлексija, одраз и резултат на потребата да се пее и со поетска реч да се промислува за прашањата со коишто Анте се судира во неговиот интелектуален универзум, којшто не е апстрактен и субјективен, ами се темели на факти, истражувања и исклучителна упатеност во повеќе научни и општествени сфери – засведочено во неговите есеи, коишто неслучајно започнува да ги објавува во текот на своите последни творечки фази. За да биде појасно видливо сето она што во неговата поетска реч се чини заумно, метафорички поместено

на подлабоки интерпретативни рамништа, на коишто не секогаш се доаѓа при првичниот прочит на Антевата песна.

Во еден текст (освен доколку не е магистерска или докторска теза), невозможно е да се претстават сите поврзаности на Антевата есеистика и Антевата поезија – нераскинливите синтези. Но, овојпат, ова ќе го илустрираме преку една клучна Антева тема, преку клучен Антев мотив – средновековието. Неслучајно, црковнословенизмите се дел од Антевиот поетски јазик, неслучајно средновековното културно наследство имплицитно или експлицитно е дел од најголемиот дел од неговите поетски слики, а доминантно забележливо во антологиските „Библиски легенди“, „Тајнопис“, „Камена“, „Вероломно писмо“, „Запис“, „Пустиножителот Јон“.

„Врз секоја карпа, врз секој камен – некој знак! / Длабел некој низ мракот на времето знаци / со камен врз каменот и сега целата татковина / е некое неодгатливо писмо.“ – пееше Анте. Но, во овие стихови од антологиската „Непрочитано писмо“ е поетската рефлексивна на кажаното од есеистот Анте, во својот роланбартовски дух: „Сакањето е постојано враќање, сила која надвладува над осамата, сила која здружува. Но, како можеме нешто да сакаме ако знаеме сосема малку, или, поточно, ако не знаеме ништо за него? Во нашиов случај природно се поставува прашањето: кое е тоа нешто, што е тоа нешто? Одговараме: тоа се македонските средновековни ракописи.“ (Поповски 2008: 7). Ова е само еден пластичен пример на метатекстуалната поврзаност на есеистичкото и поетското творештво на Анте Поповски. Во ваквиот контекст и интертекстуален прочит се задира и растајнува во мотивот на поетското Јас за создавањето на мноштво од поетските слики како посочената од „Непрочитано писмо“ низ коишто одекнува не стихот, ами идејата „Целата татковина – свето и непрочитано писмо.“ – за она што е интелектуална провокација и преокупација на придвижникот и интелектуалец Анте, а коешто од него нужно бара и поетско изразување на дилемите и констатациите до коишто доаѓа во својата не само љубопитна, туку пред сè научна потрага по некои вистини.

А при тоа растајнување, не може а да не се потсетиме на констатацијата на есеистот Анте Поповски: „Меѓу деветте старословенски книжевни глаголски ракописи седум се вбројуваат од Македонија: Зографското, Мариинското и Асемановото евангелие; потоа Синајскиот псалтир и Синајскиот требник, Битолското евангелие и Македонските глаголски ливчиња. И ниеден од овие седум ракописи денес не се наоѓа во Македонија!“ (Поповски 2008: 22) Потоа и додава: „Во својот најзначаен дел и кирилските книжевни споменици ја делат судбината на нивните глаголски претходници: мал е бројот на оние што се наоѓаат денес во Македонија!“ (Поповски 2008: 23) Во растајнувањето на Антевото дело, се отвора дилемата: зарем ова не е објаснување барем делумно на поетскиот Антев порив, во своето поетско писмо постојано да се повикува на откривање и дешифрирање тајни, избледени знаци од времето, постојано да се трага по текстовите на колективниот идентитет.

Но овие анотации од есеистичкиот опус на Анте Поповски, нужно го отвораат и прашањето за категоризирањето на Антевиот есеј според постојните класификации. Не станува збор за есеи коишто се (само) книжевни, најмалку поетски, туку за есеи коишто се и научни или доколку би излегле од, и онака не многу цврсто, канонизирани класификации на есејот: научно-книжевни. Затоа што тие не се химнични прикази на импресии и субјективни гледишта, ами настојуваат да се потпираат на факти и фактографија, реферираат на обемни повеќегодишни истражувања и на вонсериска упатеност во соодветната литература – книжевно-теориска и историографска. Според сите мерливости, тие се пред сè научни. Но, ккнижевното (ако воопшто е, или ако е само книжевно) отворање прашања и дилеми, укажувањето на некои констатации како посочените, што навидум излегува од предвидливиот опфат на науката. Или само ни се чини дека излегуваат од тој научен оптимум, затоа што го остваруваат и она што науката треба да го прави, а не секогаш го прави или го прави ретко – согледувајќи ги фактите, отвора прашања и упатува укажувања коишто се историска рефлексивна – опомена од минатото за иднината, а искажана со јазик и речник својствен на Анте, којшто ја избегнува вообичаената научна стерилност на изразот.

„Судината на македонските книжевни споменици е трагична: на нашата, македонска почва, повеќе од десет векови се одвивал чин на вистинско варварство. Само бледи траги

од она што е создадено на македонска почва и од македонските селани, верници, мирјани, е останато и зачувано тука: безмилосно нашата култура е разнесувана, уништувана, растурувана, распарчувана, присвојувана. Впрочем, како и татковината во којашто била создавана таа култура низ векови.“ (Поповски 2008: 85) – вели Поповски и набројува каде сè е разнесувано нашето културно наследство и продолжува со потсет што сè се случувало со изнесувањето ракописи од македонските манастири, за разорноста на елементарните непогоди што уништиле дел од културното наследство, за синцирот неправди кон Македонците итн., за да заклучи: „Затоа велиме: записите што доаѓаат од нашето минато имаат смисла да потсетат – дека и мртвите не можат да бидат спокојни и сигурни пред непријателот и пред несреќите на овој народ. Тортата и молитвата Евреите ги поучуваат да се сеќаваат а им забрануваат да ја истражуваат иднината. Разликата е во тоа што Македонците до вчера немале ниту право да се сеќаваат и уште помалку – да ја истражуваат својата иднина. Најмалку: да размислуваат за таа златна руда на нашата култура, за тие првични овоплотувања на поетското чувствување на Македонецот низ вековите.“ (Поповски 2008: 86)

Пред нас е дилемата – есејот којшто отвора вакви прашања е научен, книжевен, научно-книжевен или посебна категорија есеј на врвен интелектуалец, којашто ја еманира севкупната негова ученост и ерудиција?

Неслучајно ја издвојуваме активата на Анте Поповски како есеист во сферата на среновековието, оти тоа укажува дека преку темелитиот прочит на Антевите есеи не се растајнува само неговиот творечки опус, туку и тајнописот на неговиот севкупен профил како интелектуалец на македонскиот XX век. Должни сме да напоменеме дека во одредниците со неговата биографија недостига клучен податок – Анте Поповски е и медиевист, одличен, врвен познавач на средновековната книжевност и воопшто на средновековието. Неговата продлабочена студија за поетиката на старите црковнословенски записи, иако навидум првично перципирана како увод и завршница – есеј, во неговото монументално дело „Глас од дамнаина“, досега е неповторена од македонската книжевна наука, од аспект на темелитоста и сеопфатеноста. Впрочем, во своите два текста во оваа публикација, Анте Поповски и излегува од периметарот на очекувања кога се говори само за ракописите – хронолошки, детално, се осврнува на сите прашања за историјата на Словените, словенската култура и митологија, големата преселба, влијанието на Византија, итн., за потоа, до детали, да ја анализира поетиката на средновековните ракописи од Македонија, со што, мора да се каже, ова е најдеталното осврнување на поетиката на македонската средновековна книжевност до појавувањето на повеќетомниот проект на Институтот за македонска литература – Историја на македонската книжевност, во последната деценија од минатиот век.

Но, исклучително важно, во овие текстови, Анте Поповски инсистира средновековниот ракопис да не се третира само како историски споменик и изборник за јазична анализа, туку како книжевен текст, врз којшто може да се применуваат современи книжевни теории. Затоа и го цитира Ролан Барт: „На литературата не може да се гледа како на секој друг производ на историјата, туку точно оваа посебност на делото во извесна мера и противречи на историјата, со еден збор, делото во својата суштина е парадоксално, едновременно тоа е белег и на една историја но и противставување на таа историја... Да не бараме од историјата повеќе од она што може да ни го даде: таа нам никогаш нема да ни каже што се случува во еден писател во мигот дури пишува. Би дошле до поубави резултати доколку обратно го поставиме проблемот и доколу се запрашаме што ни говори некое дело за своето време“. (Поповски 2008: 7-8) За потоа да укаже дека и истражувањето на средновековните ракописи подеднакво им припаѓа и на историјата, и на славистиката, и на лингвистиката, и на психологијата, и на социологијата, и на филозофијата, напоменувајќи дека мотивот за неговиот подвиг, нема конкретни амбиции ниту во една од овие области зашто во „мојот пристап водечко е чувствувањето на записите како праоблик, како праматерија на поетското чувствување и мислење на еден народ, низ времињата, низ вековите.“ (Поповски 2008: 8) Анте и нагласува: „сакал некој или не, сеедно каков метод и постапка ќе избере во својот пристап, би било илузорно да верува дека тој ќе може нешто да направи без компарирања и без навлегувања и во области што се чисто историски, чисто лингвистички или чисто социолошки.“ (Поповски 2008: 8)

Со навраќањето на ваквите ставови се отвораат и две прашања:

- Дали уште во осумдесеттите години, Анте го загатна пристапот кон мултидисциплинарно исчитување на книжевноста којшто поддоминантно стана присутен кај нас со популаризацијата на т.н. културолошки студии?

- Дали настојуваше и успеа да иницира читање на средновековниот ракопис како книжевен текст на којшто треба и може да се примени севкупната апаратура на книжевната наука, а не само некои „сакрализирани пристапи“ на историографско или догматско читање на средновековната книжевност? Она на што во нашата книжевна средина повидливо инсистираме дури сега?

Тајнописот на есеите на Анте, па и оние за средновековието не е растајнет... Но, ова растајнување мора да се случи – велиме со надеж дека за една деценија, формулацијата на книжевната критика парафразирана на овој текст, во контекст на Антевото творештво, ќе биде излишна.

Но, пред нас, евидентно е и предизвикот, при анализа на творечкиот опус на Поповски да дојдеме и до одговорот на прашањето: Дали есејот на Анте е само есеј?

Користена литература:

Друговац, М. 1990. Историја на македонската книжевност: XX век. Скопје: Мисла.

Матевски, М. 2005. Од традицијата кон иднината. Скопје: Матица македонска.

Николовска, К. 2017. Книга за Анте. Скопје: Силсонс.

Поповски, А. 2008. Развеано евангелие. Скопје: Југореклам, Про литера.

Тодоровски, Г. 2007. Македонската литература во XXI век. Скопје: Матица македонска.

Ivan Antonovski

“Blazhe Koneski” Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

i.antonovski@gmail.com

THE SECRET LETTER IN THE ESSAYS OF ANTE POPOVSKI

The paper is dedicated to the essayistic work of Ante Popovski, with a special reference to the medieval studies as Ante's creative challenge. Starting from the perception that the interpretation and evaluation of Ante Popovski creative oeuvre would be incomplete without reading his essays and without their analysis in the context of Popovski's overall creative contribution, the complexity of Popovskis' essays is also perceived which is why they cannot be simply categorized according to the existing typologies of the essay. At the same time, the essayistic work is analyzed and connected with Popovski's poetic work. With complete focus exclusively on the segment of essayistic work dedicated to the Middle Ages, Popovski's approach to analyzing the medieval literary text is perceived – innovative not only during 20th century, but also today, recognizing in it an approach that medieval studies lack in our literary and scientific context. The paper also opens several questions that are recognized as a further challenge in analyzing and commenting on Ante Popovski's essay writing. The final key question is: Is Ante's essay just an essay?

Keywords: Ante Popovski, essay, poetry, medievalism

Заедничка фотографија на учесниците на Симпозиумот

Презентација на трудовите на Симпозиумот

Презентација на трудовите на Симпозиумот

Печатењето на Зборникот е реализирано во рамките на Меѓународната поетско-културна манифестација „Анте Поповски – Антево перо“

Зборникот е објавен со финансиска помош на Министерството за култура на Република Северна Македонија

Република Северна Македонија
Министерство за култура

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

821.163.3.09Поповски,А.(082)

МЕЃУНАРОДЕН научен симпозиум Антево дело : Меѓународна поетско-културна манифестација „Анте Поповски – Антево перо“, Лазарополе, 25 септември 2021 година : зборник на трудови / [уредувачки одбор на зборникот Кристина Николовска ... и др.]. - Скопје : Каламус, 2022. - 106 стр. ; 30 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4646-38-9

а) Поповски, Анте, 1931-2003 -- Критики и толкувања -- Зборници

COBISS.MK-ID 58022149